

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Kauneutta e.a.a. - kauneudenhoito ja kosmetiikka muinaisessa Egyptissä

Hämäläinen, Riina

2011 Tikkurila

Laurea-ammattikorkeakoulu
Tikkurila

Kauneutta e.a.a. - kauneudenhoito ja kosmetiikka muinaisessa Egyptissä

Riina Hämäläinen
Kauneudenhoidon koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2011

Riina Hämäläinen

Kauneutta e.a.a. - kauneudenhoito ja kosmetiikka muinaisessa Egyptissä

Vuosi 2011

Sivumäärä 63

Tämän opinnäytetyön tarkoitus oli tutkia perusteellisesti muinaisegyptiläistä kauneudenhoitoa ja kosmetiikkaa. Työn tutkimuskohteita olivat kauneudenhoitomenetelmät, kosmetiikkatuotteet, raaka-aineet, valmistusmenetelmät, kosmetiikkapakkaukset sekä kauneudenhoidon apuvälineet. Aihevalintaan vaikutti osaltaan nykyajan luonnollisuustrendi, jonka valossa muinaista luonnollista kosmetiikkaa sekä raaka-aineiden alkuperäisiä käyttötarkoituksia oli ajankohtaista tutkia. Suomen kielelle käännetyn materiaalin puute loi lisäksi tarpeen kattavan suomenkielisen tietopaketin kokoamiselle. Työssä hyödynnetty tutkimusmenetelmä oli kirjallisuustutkimus, joka suoritettiin kokoamalla ja analysoimalla aineistoa lukuisista eri alojen lähteistä. Työn tutkimusosoiden kautta selvisi, että kosmetiikkaa käytettiin muinaisessa Egyptissä paljon ja laajalti. Käytössä oli monia erilaisia valmisteita, joissa hyödynnettiin monipuolista lukuisia raaka-aineita. Kosmetiikkaa valmistettiin yksinkertaisin, mutta taidokkain menetelmin sekä säilöttiin kauniisiin ja laadukkaisiin vaihtelevista materiaaleista valmistettuihin pakkauksiin. Päivittäistä kauneudenhoitoa avittamaan kehiteltiin myös lukemattomia erilaisia apuvälineitä. Löydösten perusteella voi päätellä, että kosmetiikka oli aivan yhtä tärkeää, ellei jopa tärkeämpää, muinaisessa Egyptissä kuin nykyaikana. Lisäksi on selvää, että egyptiläiset välittivät kovasti ulkonäöstään, jota he ylläpitivät ja paransivat monin eri edistynein ja kekseliäin menetelmin.

Asiasanat: historia, Egypti, kosmetiikka, raaka-aineet

Riina Hämäläinen

Beauty BCE - Beauty care and cosmetics in the ancient Egypt

Year	2011	Pages	63
------	------	-------	----

The purpose of this thesis was to study ancient Egyptian beauty care and cosmetics thoroughly. The study focused on the different means of beauty care, cosmetic products and ingredients, the methods of production, cosmetic packages, as well as beauty aids and accessories. The theme for the thesis was influenced by the growing trends in the field of natural cosmetics, and in light of these trends, it is topical to examine ancient natural cosmetics, as well as the original application of the ingredients. Furthermore, the lack of translated material created a need for the compilation of a comprehensive study in Finnish. The research method applied was a literary research that was conducted by gathering and analysing material from numerous sources specialising in different fields. The study revealed that cosmetics were extensively used in the ancient Egypt and many different products were diverse in ingredients. The methods of production were quite simple, yet advanced, and the finished products were stored in quality packages that were beautifully made from varying materials. In addition, countless different accessories were developed to aid the daily beauty practices. The findings show that the ancient Egyptians valued cosmetics just as much, or even more so than their modern counterparts. Moreover, it is apparent that the Egyptians cared immensely about their appearance and went to great lengths to keep and improve it by the ways of sophistication and resourcefulness.

Keywords: history, Egypt, cosmetics, ingredients

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Varhainen sivilisaatio, korkea kulttuuri.....	7
2.1	Egyptin synty.....	8
2.2	Egyptin korkeakulttuurin muodostuminen.....	12
2.3	Elämä Egyptissä.....	16
3	Muinaista kauneutta.....	19
3.1	Kosmetiikkavalmisteet ja niiden käyttö.....	20
3.1.1	Värikosmetiikka.....	20
3.1.2	Hygienia.....	22
3.1.3	Ihohoito.....	23
3.1.4	Hiustenhoito.....	24
3.1.5	Grooming.....	25
3.1.6	Tuoksut.....	26
3.2	Raaka-aineet.....	27
3.2.1	Öljyt.....	27
3.2.2	Eläinperäiset raaka-aineet.....	29
3.2.3	Kasviperäiset raaka-aineet.....	31
3.2.4	Mineraalit.....	38
3.3	Kosmetiikan valmistus.....	44
3.4	Kosmetiikkapakkaukset.....	49
3.5	Kauneudenhoidon välineet.....	53
4	Yhteenveto.....	55
5	Pohdinta.....	58
	Lähteet.....	61
	Kuvat.....	63

1 Johdanto

Tämän työn tarkoitus on tarjota perusteellista tietoa muinaisegyptiläisestä kauneudenhoidosta ja egyptiläisten käyttämistä kosmetiikkatuotteista. Työni tutkimusosioiden kautta haluan saada selville kaiken olennaisen kosmetiikasta ja sen käytöstä; haluan selvittää miten ja mihin tarkoitukseen egyptiläiset kosmetiikkaansa käyttivät, mitä raaka-aineita he hyödynsivät ja mitä valmistusmenetelmiä ja pakkausmateriaaleja he suosivat ylitse muiden. Perimmäinen tavoitteeni onkin tutustuttaa lukija kaikkiin muinaisen kauneudenhoidon osa-alueisiin. Näitä ovat kosmetiikkatuotteet, käytetyt apuvälineet, valmistusmenetelmät, kosmetiikkapakkaukset kuin myös muinoin käytössä olleet raaka-aineet, joihin opinnäytetyössäni keskityn muita aiheita enemmän.

Työni aihevalintaa ohjasi kiinnostukseni muinaisiin kulttuureihin sekä luonnolliseen kosmetiikkaan, jonka juuria ei paljoakaan tunneta. Muinaisesta kosmetiikasta ei myöskään ole paljon suomenkielistä tietoa saatavilla, mikä mielestäni on suuri puute. Tutkimuskohteekseni valitsin Egyptin, sillä muiden muinaisten kulttuurien kansalaisiin verrattuna egyptiläiset käyttivät eniten kosmetiikkaa sekä kiinnittivät eniten huomiota kauneudenhoitoon. Nämä seikat huomioon ottaen uskon egyptiläisten käyttäneen kosmetiikkaa paljon ja hyödyntäneen lukuisia raaka-aineita ja materiaaleja kauneudenhoidossaan. Opinnäytetyöni tutkimusosioiden kautta uskonkin voivani osoittaa nämä tutkimushypoteesini toteen.

Työni tutkimusmenetelmä on kirjallisuustutkimus, jonka suoritin kokoamalla aineistoa lukuisista eri alojen lähteistä. Pääasialliset lähteeni ovat eri alojen professoreiden, tutkijoiden sekä muiden ammattilaisten käsialaa, ja pääosin niiden tieto on hyvin yhdenmukaista ja luotettavaa. Työssäni viittaan erityisesti kahdeksan eri kirjailijan teokseen: Harrisin, Ricen ja Chadwickin teokset käsittelevät Egyptin syntyä ja myöhäisempiä aikakausia. Niistä sain perusteellista tietoa viitekeh്യkseni pohjaksi. Mannichen, Tyldesleyn, Fletcherin ja Dayagi-Mendelsin kirjoja sekä Lucasin ja Harrisin yhteistä teosta käytin paljon taas työni käsittelyosuuden tukena. Niiden tieto osoittautui työni kannalta korvaamattomaksi, sillä ne kertovat suurelta osin vain Egyptin kosmetiikasta. Työssäni käsittelemiäni aiheita täsmentääkseni hankin lisätietoa myös lukuisista muista lähteistä. Näihin teoksiin ja sähköisiin artikkeleihin tulen viittaamaan kuitenkin vain melko vähän.

Työni on koottu perinteisen kirjallisuustutkimuksen mukaisesti; tietoperustaa seuraa työn käsittelyosuus tutkimusongelmittain sekä lopulta löydösten tarkastelu ja pohdinta. Työni selkeyttämiseksi päätin jakaa laajemmat kokonaisuudet ala-otsikoihin ja ala-ala-otsikoihin. Tietoperustassa käsittelemän Egyptin sivilisaation ja kulttuurin syntyä sekä egyptiläisten elämää. Tämä on mielestäni tarpeen, sillä viitekeh്യksen antaman tiedon kautta voi paremmin ymmärtää työn varsinaista käsittelyosiota ja esille tuomiani näkökulmia. Työn käsittelyosuudessa

kerron ensimmäiseksi kosmetiikkatuotteista, kosmetiikankäytöstä ja raaka-aineista. Näitä aiheita seuraa kosmetiikan valmistus, pakkaus ja välineet. Sekä kosmetiikkatuotteet että raaka-aineet jaoin ryhmiä alempien otsikoiden alle. Tutkimusaineistoa kootessani sain selville, että oman työni lisäksi muinaista kosmetiikkaa on tutkittu vähän jo aikaisemmin. Eräs aiheesta vuonna 2004 julkaistu opinnäytetyö käsitteli pinnallisesti eri kulttuurien kosmetiikankäyttöä, kauneushuoneita ja kauneudenhoitotottumuksia ja vertaili niitä keskenään. Oma työni keskittyy intensiivisesti vain yhteen kulttuuriin ja sitäkin enemmän kyseisen kulttuurin kehittämiin kauneudenhoitotuotteisiin ja kosmetiikan raaka-aineisiin. Vaikka muidenkin kulttuurien tutkimus olisi mielestäni ollut erityisen kiinnostavaa, päädyin kuitenkin valitsemaan vain yhden tutkimuskohteen, johon voisin perehtyä ja keskittyä täydellisesti.

Työssäni olen ottanut huomioon ainoastaan esidynastisen ja dynastisen ensimmäisten aikakausien ajan kosmetiikankäytön. Tämä ajanjakso kattaa tuhansia vuosia noin vuodesta 5000 e.a.a. vuoteen 1069 e.a.a. Vaikka Egyptin sivilisaatio tänä monituhatuotuisen historiansa aikana kokikin joitain muutoksia, säilyi periegyptiläinen kulttuuri kuitenkin lähes muuttumattomana. Päätökseni tutkia vain näitä aikaisempia ajanjaksoja tein siitä syystä, että myöhemminä ajanjaksoina Egyptin korkeakulttuuri sai paljon vaikutteita sekä Kreikan että myöhemmin myös Rooman kulttuureilta. Työn ulkopuolelle jätetyt dynastisen ajan kolme viimeistä kautta merkitsivät Egyptille vieraita valloittajia ja vapauden menetystä. Myöhäisenä aikana, Ptolemaiosten aikakautena sekä roomalaisena aikana Egypti oli vieraan vallan alla. Jätettyäni myöhemmät ajanjaksot työn ulkopuolelle sain mahdollisuuden käsitellä yhtenäisiä ja lähes muuttumattomina pysyneitä kauneudenhoiton tapoja ja menetelmiä.

Työni on ensisijaisesti tarkoitettu muinaisesta kauneudenhoidosta kiinnostuneille. Siitä voivat kuitenkin hyötyä myös niin ammattilaiset kuin kuluttajatkin, jotka erityisesti haluavat tietää muinoin käytetyistä luonnollisista raaka-aineista, valmistusmenetelmistä ja pakkauksista. Työni on hyvin ajankohtainen, sillä luonnollisen kosmetiikan suosio on viime aikoina kasvanut huomattavasti. Ennen vanhaan kosmetiikka ei sisältänyt keinotekoisia raaka-aineita, vaan kaikki käytetty materiaali tuli luonnosta. Siksi myös nykyaikaiset luonnolliset kosmetiikkatuotteet ovat perua muinaisista kauneudenhoitotuotteista, joita on kiinnostavaa tutkia nykyaikaisen luonnollisuustrendin valossa. Muinaisia luonnollisia raaka-aineita ei myöskään ole aikaisemmin tutkittu tässä mittakaavassa, ja luonnollisen kosmetiikan kasvaneen suosion myötä se on mielestäni tarpeellista. Lisäksi, monet muinoin käytetyt raaka-aineet ovat edelleen käytössä ja on mielenkiintoista saada lisää tietoa niiden alkuperäisistä käyttötarkoituksista.

2 Varhainen sivilisaatio, korkea kulttuuri

Muinainen Egypti oli vastakohtien maa, josta löytyi sekä karua aavikkoa että hedelmällistä suistomaata. Sen sijainti Afrikan mantereeseen koillisosassa niin Punaisenmeren kuin Välimeren-

kin rannikolla ei ole muinaisista ajoista muuttunut, mutta tuolloin maa levittäytyi nykyisen Marokon ja Algerian läpi aina Libyaan asti. Egyptin valtio sai alkunsa jo tuhansia vuosia sitten ja sen mittavan historian voi laajasti jakaa kahteen osaan. Nämä ajanjaksot tunnetaan nykyaikana esidynastisena ja dynastisena ajanjaksona, joista ensimmäiseksi mainittu kesti vuodesta 5000 e.a.a. vuoteen 3200 e.a.a. ja jälkimmäinen vuodesta 3200 e.a.a. vuoteen 332 e.a.a. Esidynastinen aika alkoi ensimmäisten selkeiden asutusten ilmestyttyä Niilin törmille ja päättyi Ylä- ja Ala-Egyptin yhdistämiseen, josta egyptiläiset itse katsoivat historiansa alkaneen. Esidynastisena aikana luotiin perustat Egyptin sivilisaatiolle, joka dynastisena aikana nousi todellisen maailmanmahdin asemaan. Tämä monituhatuotinen aikakausi piti sisällään niin poliittisia mullistuksia kuin kulttuurin kukoistuksen kultakausiakin, jotka jättivät pysyvät jäljet muinaiseen maailmaan.

Omalaatuinen muinaisegyptiläinen korkeakulttuuri muodostui pitkän prosessin tuloksena. Koska yhteisöjen kehittyminen antoi ihmismielelle mahdollisuuden ja vapauden luoda ja keksiä uutta, oli korkeakulttuureilla erityinen merkitys etenkin vapaa-ajan ja itseilmaisun, kuten kauneudenhoidon kehittymiselle. Nykyaikana Egypti tunnetaankin ennen kaikkea sille ominaisesta eksotiikasta ja erilaisuudesta. Egyptiläiset palvoivat outoja jumalia, rakensivat mittavia monumentteja sekä käärivät kuolleensa käärinliinoiniin ja säilöivät heidän ruumiinsa ja muistonsa jälkipolville. Vaikka muinaisegyptiläiset tavat saattavat nykyajan mittapuulla vaikuttaa oudoilta tai jopa järjenvastaisilta, kertovat egyptiläisten kaunis taide, nerokas kirjoitusjärjestelmä, upeat temppelit ja majesteettiset pyramidit kuitenkin suuresta ja nerokkaasta korkeakulttuurista. Tämän hämmästyttävän kulttuurin kansalaiset, vieraista tavoistaan huolimatta, elivät elämäänsä niin kuin nykyajan ihmiset tehden töitä, hoitaen arjen askareita, tai viettäen vapaa-aikaa harrastaen, juhlien ja nauttien elämästä. Viime kädessä tämä tutun ja vieraan sekä vanhan ja uuden yhdistelmä onkin muinaisen Egyptin yksi kiehtovimmista piirteistä.

2.1 Egyptin synty

Monia tuhansia vuosia sitten, ennen suuria maatalousyhteiskuntia, kaupunkeja ja kuningaskuntia, ihmiset asuivat pienissä perheheimoissa ja elättivät itsensä metsästämisellä ja keräilemällä ruokaa ympäristöstä. Elämä oli vapaata ja tasa-arvoista yhteisöjen vaellellessa paikasta toiseen etsien ravintoa. Yllättäen näiden heimojen elämäntyyli kuitenkin muuttui ihmisten asettuessa aloilleen viljelemään kasveja ja kasvattamaan kesyttämäänsä karjaeläimiä. (Chadwick 2005: 21.) Tämä merkittävä ilmiö sai alkunsa Lähi-idästä, jossa jokien ravitsemat hedelmälliset laaksot loivat täydelliset puitteet maataloudelle. Egyptiläisten itselleen löytämä joki laakso oli todellinen keidas, runsas ja hedelmällinen. (Rice 1990: 15-16.) He antoivat maalle nimen *Kemet*, musta maa, sillä joen tulviessa rikas maaperä muuttui tummaksi ja tuotti hyvin satoa (Chadwick 2005: 128). Joessa oli runsaasti kalaa ja sen pengermät olivat tulvillaan kasvillisuutta, jonka suojassa villikarja laidunsi (Rice 1990: 16). Vaikka muinainen Egypti sijaitsi-

kin keskellä yhtä maailman karuinta aavikkoa, egyptiläisten *Desheretiksi* nimeämää punaista maata, oli Niilin laakson puolitrooppinen ilmasto orastavalle maataloudelle ihanteellinen (Chadwick 2005: 128). Vuosittainen joen tulviminen oli kehittyvälle kulttuurille elinehto; se toi maahan hedelmällistä ja mineraalipitoista mutaa, joka oli maatalouden edellytys muutoin karulla alueella (Tyldesley 1994: 3, 6). Lisäksi talvien leutos ja hallattomuus sekä kesien kuumuus varmistivat yhdessä erilaisten satojen saannin koko vuoden ympäri. Viljakasveja opittiin hyödyntämään myös toisella tavalla. Kasveista puristettiin syötäviä öljyjä, joiden valmistus johti aikanaan myös kosmeettisten öljyjen valmistukseen, sekä savenvalantaan ja kivenveistoon, jotka tarjosivat elintärkeitä säilytysastioita öljyille. (Wenke 2009: 38, 143.) Kaikesta päätellen egyptiläiset hyödynsivätkin rikkaan maansa antimia perinpohjaisesti viljellen, kalastaen ja paimentaen (Chadwick 2005: 132).

Noin 5000 e.a.a. egyptiläiset kerääntyivät asumaan ja elämään enemmän tai vähemmän vakituisissa ryhmissä ja organisoituivat ryhmien sisällä erinäisiin tehtäviin. Näistä uusista maatalouden pienistä keskuksista oli tuleva ensimmäisiä maatalouskyliä. Viljan viljelyn ja karjan kasvattamisen lisäksi kyläläiset valoivat alkeellisia ruukkuja säilytystarpeisiin ja rakensivat taloja itselleen sekä temppeleitä jumalilleen. Egyptin ensimmäiset kylät olivat pieniä muutama sadan ihmisen yhteisöjä, joiden hatarat asumukset sijaitsivat Niilin rannalla tarpeeksi lähellä jokea hyödyntääkseen sen antimet, mutta kuitenkin tarpeeksi kaukana suojautuakseen mahdollisilta tulvilta. Suurin osa kansalaisista eli viljellen maata ja vaikka toisin voisi luulla, elämä ei ollut kovaa tai kohtuuttoman työlästä, sillä joki ja jokimaa jakoivat antimiaan anteliaasti ja ylläpitivät hyvää elintasoja. (Rice 1990: 15, 26 - 27, 139.) Joki mahdollisti helpon tavaran kuljetuksen paikasta toiseen, mikä toi eri kylien asukkaita yhteen (Chadwick 2005: 130). Tämän kaiken ansiosta Egypti saavutti tasapainoisen talouden, jonka pohjana oli pitkälti luonnon resurssien hyödyksikäyttö; maatalous, metsästyminen, kalastus ja kotieläinten kasvatustoivat tekemään maasta runsaan ja vauraan. Ihmisten täytyi ainoastaan hyödyntää luonnonvarat, jotka maa heille valmiina tarjosi. Luonnonvarojen runsaus ja ilmaston lauhkeus synnyttivät yhdessä lähtökohdat, joiden lyömättömät mahdollisuudet loivat perustan suurelle sivilisaatiolle. (Rice 1990: 16.)

Maatalouden kehittymiselle on olemassa lukuisia erilaisia teorioita, mutta ilmiötä ei kuitenkaan voi rastittaa minkään yksittäisen teorian ansioksi. Muinaisaikana muuttuneet ilmasto-olosuhteet vaikuttivat maatalouden syntyyn yhtä varmasti kuin kasvavan väestön paine, eikä muinaisten korkeakulttuurien syntysijainti päiväntasaajan tuntumassa vuosittain tulvivien jokien rikastuttamassa puolikarussa maastossa ollut myöskään sattumaa. (Chadwick 2005: 26.) Maatalous kuivilla alueilla oli kuitenkin haasteellista, ja tästä syystä muinaiset kansat kehittivät monia keinoja sen helpottamiseksi. Maataloutta seurasikin monta uutta teknologista ja ympäristöllistä keksintöä ja uudistusta (Harris 1985: 164). Tärkein näistä oli keinokastelu, jonka seurauksena vedenjakelu kuiville alueille jokien tulvavesiä hyödyntäen riitti tekemään

aavikoituneista alueista viljelysmaata. Keinokastelun mahdollistaminen vaati egyptiläisiltä tehokasta työvoiman järjestelykykyä sekä rakennustaidon taidonnäytteitä, mutta se takasi lisää ruokaa ylläpitämään väestönkasvun myötä kasvavaa ravinnontarvetta. (Wenke 2009: 39.) Suurin osa egyptiläisten viljelemistä kasveista tarvitsi jatkuvaa kastelua selvitäkseen ja kantakseen hedelmää, ja siksi niitä viljeltiin keinotekoisesti kastelluissa puutarhoissa (Stead 1986: 30).

Maatalouden vakiintumisen myötä egyptiläiset asettuivat lopullisesti aloilleen ja pienet kylät kasvoivat niin asukasmäärässä kuin koossakin (Harris 1985: 181). Egyptin ensimmäiset kaupungit saivat alkunsa eräänlaisista pienten yksittäisten yhteisöjen keskuksista, joista ihmiset hakivat turvaa ja joissa he palvoivat ja lepyttivät jumalia (Rice 1990: 82). Asutusten koon ja asukasmäärän kasvaessa myös yhteisön sosiaalinen rakenne syveni ja monimutkaistui. Tärkeiden luonnonvarojen, kuten tiettyjen kivi- ja puulaatujen puute uusilta asutusalueilta johti kauppaan muiden alueiden kanssa. Näin viljelijät saivat rinnalleen kauppiaita, saventalajia, korinpunojia sekä työläisiä, jotka yhdessä huolehtivat yhteisön kasvavista tarpeista. Kaupankäyntiä hallinnoimaan tarvittiin kirjureita, joilla oli taidot merkitä muistiin tapahtuneet liike-toiminnot. (Chadwick 2005: 27.) Tästä alkeellisesta tilinpidosta saikin alkunsa luku- ja kirjoitustaito, jota egyptiläiset hyödynsivät merkittävästi muistiin myös kaikki tärkeät valtiolliset ja uskonnolliset tapahtumat. Kaupankäynnin myötä kehittyi tarve muodostaa keskuspaikka, jossa tavaroiden vaihto, kerääminen, jakelu ja myöhemmin myös valmistus sujuisi helposti (Rice 1990: 62 - 83.) Näin syntyvät kaupungit, jotka olivat oivia paikkoja kaupattavien hyödykkeiden vastaanottoon, vaihtoon ja varastointiin (Chadwick 2005: 34). Kaupungeista taas saivat alkunsa ensimmäiset metropolit, joilla oli suuri merkitys varhaisten kauppareittien kehittymiselle, sillä maarajat ylittävä kaupankäynti oli uutta (Rice 1990: 62 - 83). Egyptin ensimmäinen todellinen tuhansien asukkaiden suurkaupunki oli Memphis, jolla oli oma hallinnollinen keskuksensa sekä työpajoja, joissa valmistettiin laatutavaraa niin sisäiseen kuin ulkoiseenkin kaupankäyntiin (Wenke 2009: 241).

Yhteisöjen ja kaupunkien kasvaessa yksilöiden roolit selkenivät edelleen ja tehtävät yhteisössä muodostuivat tarkemmiksi. Lopulta maatalous ja kaupankäynti yhdessä kastelujärjestelmien hallinnon sekä viljasadon säännöstelyn kanssa johtivat hallinnollisen, uskonnollisen ja sotilaallisen virkavallan syntymiseen. (Harris 1985: 164 - 165.) Armeijan perustaminen ja suojamuurien rakentamisen tarve nousi kaupunkien halusta puolustaa itseään valloittajilta, kun taas hallitsijaa kaivattiin tuomaan yhteen hallinto ja uskonto (Chadwick 2005: 34 - 35). Tämä kaikki johti luokkajärjestelmän syntyyn ja lopulta kuningaskunnan kehittymiseen (Harris 1985: 166). Vaikka toisin voisi luulla, ei Egypti ollut yhtenäinen, hallittu ja organisoitu valtakunta jo syntyessään. Itse asiassa Egypti oli jakaantunut hallinnollisesti koko esidynastisen ajanjakson ajan. Ylä- ja Ala-Egypti koostui lukuisista pienistä heimopäälliköiden johtamista poliittisista alueista, provinseista, jotka sotivat satunnaisesti keskenään, kunnes yksi hallitsija toi ja-

kaantuneen Egyptin yhden hallinnon alle. Vaikka tarkasti ei tiedetä milloin ja miten tämä tapahtui, Ylä- ja Ala-Egyptin yhdistämisestä alkoi dynastinen ajanjakso, jolloin mahtavat faraot hallitsivat, Egypti vaurastui ja sen kulttuuri kukoisti. (Chadwick 2005: 124, 131, 136.)

Pohjimmiltaan Egypti oli kuningaskunta siinä missä muutkin, jossa faraolla ja tämän eliitillä oli valta saada alamaisensa maksamaan veroja, palvelemaan korkea-arvoisimpiaan ja noudattamaan lakia (Harris 1985: 315, 328). Egyptin yhdistymisen ja valtionmuodostuksen jälkeen ennen erilliset ja riitaiset provinssialueet yhdistyivät faraon vallan alle ja toimivat yhden suuren kokonaisuuden erillisinä hallintoyksikköinä. Tämä looginen jako sai kuitenkin aikaan ikuisen taistelun vallasta ja vauraudesta keskushallinnon ja provinssien eliitin välillä. (Wenke 2009: 76.) Uusi yhteiskunta toi mukanaan myös jakaantuneen kansakunnan, jossa yksinvaltiainen farao hallitsi kaikenkarvaisia alamaisiaan. Kirjavaan kansaan kuului sekä kaupunkilaisia että talonpoikia, niin rikkaita kuin köyhiäkin. Näiden joukossa eri alojen lukutaitoiset ja -taitottomat työläiset, taiteilijat, sotilaat ja papit omaksuivat omat roolinsa ja mukautuivat osaansa uudessa yhteisössä. (Harris 1985: 164 - 165.)

Kokonaisuudessaan Egyptin dynastinen ajanjakso kesti tuhansia vuosia ja piti sisällään 30 eri dynastiaa. Faraoiden aika jaetaan nykyään vanhan valtakunnan, keskivaltakunnan ja uuden valtakunnan aikaan sekä kolmeen välijaksoon, jotka tauottivat aikakausia poliittisen ja sosiaalisen sekasorron aikana. Pyramidien ajaksi kutsuttu vanhan valtakunnan aika oli valtion vaukauttamisen ja kehittämisen kannalta tärkeä ajanjakso, jolloin kulttuuri puhkesi kukkaan. Tällöin, vuosina 2686 - 2160 e.a.a. Egypti saavutti varsinaisen valtion aseman (Rice 1990: 286). Maata hallitsivat farao ja lukutaitoinen eliitti, jotka yhdessä muodostivat keskitetyn hallintoyhteisön, jonka tehtävänä oli taata vaurautta ja vakautta niin hallitsijoille kuin alamaistakin (Chadwick 2005: 138). Vanhaa valtakuntaa seurasi ensimmäinen välivaihe, poliittisen epävakauden ja sosiaalisen levottomuuden aika, joka sai alkunsa valtaa tavoittelevien aluejohtajien siirryttyä pois faraon vallan alta.

Keskivaltakunta sai alkunsa uuden hallitsijan yhdistettyä jälleen sisällissodan runteleman Egyptin. Tätä egyptiläisten kulta-aikaa kesti 400 vuotta, noin vuodesta 2055 e.a.a. vuoteen 1650 e.a.a. ja tänä aikana kirjallisuus ja taiteet kukoistivat. Vieraiden valloittajien toimesta maa ajautui kuitenkin jälleen kerran poliittiseen sekasorron valtaan. Uusi valtakunta syntyi toisen välivaiheen jälkimainingeissa noin vuonna 1550 e.a.a. Se oli yksi Egyptin historian suurimmista aikakausista, jolloin Egyptin valtiosta tuli rikas ja mahtava ja sen vaikutus levisi valloitusten myötä Syyria-Palestiinan halki aina Mesopotamiaan saakka. Vaikka Egypti toi oman kulttuurinsa alistamiensa kansojen keskuuteen valloitustensa seurauksena, onnistui Egyptin itse pitää vieraat valloittajat ja muukalaiset rajojensa ulkopuolella ja suojella kulttuuriaan vierailta vaikutuksilta aina vuoteen 1069 e.a.a. saakka. Kuitenkin viimein vaipui myös Egypti vieraan vallan alle, kun sotaisia kansa toisensa jälkeen tunkeutui sen rajojen sisäpuolelle. Val-

loitukset, heikot hallitsijat, sekä taloudelliset ja hallinnolliset ongelmat johtivat uuden valtakunnan rappioon ja kolmas välikausi alkoi. Egyptin viimeisen suuren faraon kuoltua hyökkäsivät persialaiset, jonka jälkeen Egypti jäi vieraiden hallitsijoiden, niin kreikkalaisten kuin roomalaistenkin vallan alle monien satojen vuosien ajaksi. (Chadwick 2005: 157, 171 - 172, 208 - 215.)

Egyptin muinainen valtakunta muodostui vain muutamassa sadassa vuodessa ja pysyi muuttumattomana pisimpään kuin mikään muu korkeakulttuuri. Egyptin sivilisaatio kukoisti jo silloinkin, kun lähes koko muu maailma eli edelleen sivistymätöntä barbaarielämää. (Rice 1990: 24.) Egyptiläiset toivat maailmaan lukuisia tärkeitä keksintöjä niin lääketieteen, kalenterin, taitteen, arkkitehtuurin, kirjallisuuden ja uskonnonkin saralla (Chadwick 2005: 230). Vaikka Egyptin mahti kokikin viimein loppunsa lukuisten valloitusten saattamana, ei sen kulttuuri koskaan täysin unohtunut. Monet Egyptin kulttuurin pääpiirteistä, kuten kieli, jumaluudet ja arkielämä pysyivät samana ja muuttumattomina vielä satoja vuosia, ja monet egyptiläisten keksinnöistä ovat käytössä vielä nykyäänkin. (Wenke 2009: 81.)

2.2 Egyptin korkeakulttuurin muodostuminen

Kulttuuri voi symboloida ja merkitä monia asioita. Se on monimutkainen ja monikerroksinen rakennelma, joka kehittyy hitaasti ja joskus pysyy pitkiäkin aikoja muuttumattomana. Se muodostuu sekä perityistä kulttuuripiirteistä että omaksutuista osa-alueista, jotka siirtyvät kulttuureista ja yhteisöistä toiseen näin rikastuttaen jo olemassa olevaa tapaperinnettä. Etenkin muinaisena aikana, kulttuurien yhä kypsyessä, oli vieraiden kulttuuripiirteiden omaksuminen sekä toiseen kulttuuripiiriin sopeutuminen hyvin yleistä. Kuitenkin, vaikka kahden lähekkäisen yhteisön kulttuurit muistuttavat yleensä muita enemmän toisiaan, voivat yhtäläisyydet johtua myös samankaltaisista elinolosuhteista, kuten ympäristöstä ja luonnonoloista. Pinnallisista eroista huolimatta olivat kaikki muinaiset kulttuurit kuitenkin pohjimmiltaan samanlaisia. Ne pitivät sisällään yhteisössä elämisen edellytykset, joita olivat niin elannon kuin jälkikasvunkin tuottaminen sekä työn ja työnhedelmien jakelu. Kuitenkin pitkälle kehittyneet kulttuurit pitivät sisällään muutakin; niihin kuuluivat olennaisena osana korkeakulttuureita yhdistävät ja määrittävät osa-alueet, joita ovat elämän moraaliset, älylliset, luovat ja esteettiset puolet. (Harris 1985: 114 - 148.)

Pohjimmiltaan korkeakulttuuri tarkoittaa sivilisaatiota. Sivilisaatio puolestaan merkitsee teknologian kehittymistä ja uudistumista sekä sosiaalisia muutoksia yhteisön sisällä, jotka syntyvät pitkäaikaisen kehityksen ja muutosten kautta. Yksinkertaisimmillaan sivilisaatio onkin kulttuurin kehitysvaihe, jota edeltää yksinkertainen heimoyhteisö, joka sitten kasvaa ja organisoituu korkeakulttuuriksi. Sivilisaation kehittymisen mahdollisti ennen kaikkea maatalouden vallankumous, joka oli ensimmäinen suurista muutoksista. Maatalouden ansiosta ihmisten

käyttöön levisivät viljelykasvit sekä kesytetty karja, mikä johti radikaaleihin muutoksiin niin talouden, yhteiskunnan kuin teknologiankin saralla. Valtava ja kauaskantoinen muodonmuutos johti viime kädessä suurten kaupunkien rakentamiseen, joiden monumentaalinen arkkitehtuuri kertoo muinaisten insinöörien hämmästyttävistä taidoista. Korkeakulttuurit toivat mukanaan myös muutakin, kuten pitkälle kerrostuneen luokkajärjestelmään perustuvan yhteiskunnan. Tämän uuden järjestelmän olennainen osa oli keskitetty hallinto, joka takasi valtion kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin veronkeruun, vahvan armeijan ja työnjaon kautta. Yhteisön uskonnolliset ja hengelliset tarpeet täyttivät papisto, jolla oli tavanomaisesti paljon vaikutusvaltaa. Viimeisenä korkeakulttuurin määrittivät muinaisen ajan mittapuissa pitkälle kehittynyt lukemis- ja kirjoitustaito sekä korkealle tasolle kehittynyt tiede ja taide, joiden kautta yhteisö saattoi syventää ja kehittää sivistystään. (Chadwick 2005: 20.) Korkeakulttuurien kehittyminen antoiinkin ihmismielelle sellaiset mahdollisuudet ja vapaudet keksiä ja luoda uutta, että tiede, taide ja teknologia kasvoivat samoin valtavin harppauksin kuin kulttuurinen kehitys. Erityinen merkitys korkeakulttuureilla oli etenkin vapaa-ajan ja itseilmaisun, kuten kauneudenhoidon kehittymiselle.

Muinaisessa maailmassa kulttuuriset vaikutukset liikkui puolin ja toisin. Etenkin egyptiläisten tiedetään vaikuttaneen paljon muuhun maailmaan ja muiden kansojen kulttuureihin ollessaan tavalla tai toisella niihin yhteydessä (Dayagi-Mendels 1989: 6). Kautta pitkän historiansa Egypti piti yllä jokseenkin vaihtelevia suhteita niin lähinaapureihinsa Nubiaan, Syyriaan ja Palestiinaan sekä kaukaisempiin kauppakumppaneihinsa Mesopotamiaan, Anatoliaan ja Kreetaan, joiden kulttuureilta jopa Egypti omaksui joitain itämaisia ja välimerellisiä vaikutteita (Tyldesley 1994: 2). Etenkin Mesopotamian sumerilaisilla ja egyptiläisillä oli paljon yhteistä. Molemmat olivat aikaansa edellä samalla kun jopa vanhemmat sivilisaatiot, kuten Persia, Kiina, Intia ja Pakistan rypivät edelleen alkukantaisen kehityksen kourissa. Hedelmällisen puolikuun kansojen teknologiset saavutukset olivat niinkin edistyneitä, etteivät muiden maiden kansat yltäisi samaan yli tuhanteen vuoteen. (Rice 1990: 37.)

Egyptin ja Mesopotamian monet yhtäläisyydet viittaavat vahvasti kulttuurien sukulaisuuteen, ja mahdollisesti myös yhteiseen alkijuureen (Rice 1990: 36). Mesopotamian vaikutus Egyptin kulttuuriin on huomattavissa etenkin Egyptin varhaisessa taiteessa, arkkitehtuurissa ja ruukunvalannassa (Chadwick 2005: 31). Sumerilaisten ja egyptiläisten kauneudenhoitotavoissa oli myös paljon samaa; monet kosmetiikkatuotteet ja -pakkaukset olivat samankaltaisia ja monesti valmistettu jopa samoista raaka-aineista ja materiaaleista (Dayagi-Mendels 1989). Vaikuttaakin siltä, että 4000 e.a.a. egyptiläiset ja sumerilaiset olivat yhteydessä keskenään ja kenties vaihtoivat jopa ideoita. Vaikka kaksoisvirranmaassa kirjoitettiin ja luettiin Egyptiä aikaisemmin, eivät egyptiläiset suinkaan jäljitelleet sumerilaisten kirjoitusmerkkejä, vaan kehittivät aivan oman kirjoitussysteeminsä niiden herättämän inspiraation pohjalta. (Chadwick 2005: 31.) Vaikka selvää onkin, että kirjoitustaito siirtyi Mesopotamiasta Egyptiin, on

silti painotettava, että egyptiläiset ainoastaan omaksuivat idean tietojen muistiin merkitsemisestä. Sumerilaisten ja egyptiläisten kirjoitettu kieli ja kirjoitusmerkit eroavat hyvin paljon toisistaan, vaikka rakenteellisesti joidenkin sanojen kirjoitusmerkeissä on myös yhtäläisyyksiä. Tämä on saanut jotkut tutkijat uskomaan sanojen olevan sumerilaista alkuperää, mutta sitä ei voi todistaa. (Rice 1990: 63.)

Egyptiläiset ja sumerilaiset olivat kumpainenkin jokikansaa, joilla oli hyvin samankaltaisia uskomuksia ja tapoja. He ymmärsivät virtaavan veden päälle ja heillä oli tarvittavaa ymmärrystä ja kykyä hallita jokivesistöjään omaksi hyödykseen. Tämä samankaltaisuus näiden kahden kulttuurin välillä voi johtua siitä, että kyseessä olivat jokikansat, jotka yksinkertaisesti keksivät keinon erikseen sattuman ja kokeilun kautta. On kuitenkin todennäköisempää, että kansat ovat olleet yhteydessä keskenään ja näin vaikuttaneet toisiinsa ajatusten ja keksintöjen vaihdon kautta. Myös sinettileimasimien käyttö puhuu egyptiläisten ja idän kansojen välisen yhteyden puolesta, sillä Egyptissä nämä sinetit olivat käytössä aikana, jolloin kyseinen käytäntö oli hyvin pitkälle juurtunut kaksoisvirranmaan kulttuurissa. Arkkitehtuurissakin on paljon samaa; koska sumerilaisilla ei juuri ollut käytettävissään kiveä, he rakensivat rakennuksensa pääasiassa tiilestä ja vaikka egyptiläiset hyödynsivät kiveä myöhemmissä rakennuksissaan, varhaisina aikoina he kuitenkin kasasivat kuivatusta mudasta valmistetuista tiilistä tärkeimmät monumenttinsa. (Rice 1990: 37 - 39, 60 - 66.)

Kaiken kaikkiaan Egyptin varhaisvuosien suhtautuminen idän vaikutuksiin oli melko suopeaa ja tällöin egyptiläiset omaksuivatkin joitain itäisiä vaikutteita omaan kulttuuriinsa. Myöhemmin aikoina heistä kuitenkin tuli hyvin epäluuloisia ja jopa vihamielisiä itäisiä muukalaisia kohtaan, ja kulttuuristen vaikutusten omaksuminen ehtyi. Omalta osaltaan tähän vaikutti myös Egyptin maantieteellinen eristyneisyys, sillä matka Egyptiin oli vaativa ja vaaroja täynnä. Onnistuminen edellytti jotakin kolmesta muinaisesta reitistä: maatietaivallusta Arabian niemimaan kautta, vaellusta pohjoista tietä Jordanian ja Syyrian aavikoiden halki läpi Palestiinan, tai purjehdusta laivalla meritse. Vaikka mahdolliset reitit tunnetaankin, ei varmaa tietoa vaikutusten saapumisesta Egyptiin kuitenkaan ole saatavissa. (Rice 1990: 36, 40.)

Vaikka tarkasti ei tiedetäkään, miten vaikutukset levisivät muinaisessa maailmassa, uskotaan kaupankäynnillä olleen merkittävä osa kulttuurien muotoutumisessa. Kansojen välinen kauppa toi maita yhteen ja mahdollisti uusien ideoiden omaksumisen ja vaihdon kulttuurien välillä. Egyptiläiset olivatkin erityisen kokeneita kauppiaita ja heidän osansa muinaisessa maailman-kaupassa oli merkittävä (Wenke 2009: 288). Mieluiten egyptiläiset kävivät kauppaa vesitse, sillä Niilin asukkaille veneet olivat kaikista käytännöllisin kulkuväline (Rice 1990: 46). Kauppiat seilasivat pitkin Niiliä ja rannikkovesillä ostaen ja myyden monia erilaisia kauppatavaroita (Wenke 2009: 289). Koska egyptiläisten rikas maa tarjosi paljon omia luonnonvarojaan, oli

raaka-aineiden maahantuonti aluksi vähäistä, eikä ollut suurtakaan tarvetta tuoda niitä ulkopuolisista lähteistä (Rice 1990: 258).

Vaikka erilaisten kauppatavaroiden kysyntä oli kovaa ja kauppa kukoisti, kaikesta päätellen egyptiläiset toivat enemmän kun veivät, ainakin kun kyse oli ylellisyystavaroista (Wenke 2009: 288). Kuitenkin muinoin tuonti merkitsi lähes tahattomasti myös vientiä, sillä tavallisesti ostaminen ja myyminen tapahtuivat tavaravaihdon kautta, jonka arvo mitattiin kuparissa, kullassa ja hopeassa (Lucas & Harris 1999: 468). Etenkin Arabiasta ja Kaukoidästä saapui Egyptiin paljon tuontitavaraa, joten vastavuoroisen tuonnin ja viennin helpottamiseksi maiden välille kehittyivät mittavat kaupankäynnin verkostot (Dayagi-Mendels 1989: 118). Esidynastiseen aikaan noin vuonna 3000 e.a.a. oli Egyptin ulkomaankaupan verkoston laajuus jo huomattava, sillä Egyptin maaperässä huonosti esiintyviä mineraaleja ja korukiviä, kuten lapolisulua, on löydetty runsaasti tuon ajan haudoista. Näistä mineraaleista suurin osa tuli Afganistanista ja Pakistanista suuren matkan takaa. Sieltä ne kuljetettiin jalkaisin Persian halki Mesopotamiaan ja sieltä Egyptiin tai matkattiin ensin Susianan rannikolle, josta matkaa jatkettiin meritse Egyptiin. (Rice 1990: 34 - 35.) Nämä kauppareitit, jotka kulkivat niin merellä kuin maallakin yhdistivät valtakuntia toisiinsa ja tekivät kaupungeista rikkaita (Dayagi-Mendels 1989: 118).

Kaupankäynti lisääntyi dynastisella ajalla vuonna 2686 - 2160 e.a.a. ja Egyptistä tuli tavaroiden vaihdon keskus, joka oli yhteydessä moniin maihin. Tuolloin Egypti kävi kauppaa ainakin Mesopotamian, Palestiinan sekä Siinain kanssa mm. kullasta, hopeasta, kuparista, korukivistä ja lukuisista muista mineraaleista (Wenke 2009: 49). Keskivaltakunnan aikaan oli kaupankäynti myös erityisen vilkasta; kauppaa käytiin paljon Syyria-Palestiinan kanssa, jonka kulttuuriin oli Egyptillä suuri vaikutus tuona aikana. Egyptiläiset kauppa-alukset purjehtivat myös itäisellä Välimerellä sekä Egeanmerellä, minkä seurauksena he muodostivat kaupankäynnin yhteyksiä myös minolaisiin. (Chadwick 2005: 159.) Minolaisten kanssa egyptiläiset kävivät kauppaa norsunluisista kauneudenhoitotarvikkeista, joita vastaan he vaihtoivat ametistia ja kalkkikiveä (Thon 2011: 31).

Pitkälle kehittyneestä ylellisyystavaroiden ja raaka-aineiden kaupankäynnistä hyötyivät erityisesti suitsuke- ja kosmetiikkakauppa. Kaupankeskuksina toimivat alueet, joilla kysyttyjä pihkapuuta ja kasviaineita kasvatettiin ja josta valmista raaka-ainetta kuljetettiin eteenpäin joko meritse tai kamelikaravaaneilla. (Dayagi-Mendels 1989: 114.) Koska raaka-aineiden hankinta oli kovan työn ja tuskan takana, Egyptin hallitsijat hankkivatkin halutuimpien puiden taimia ja kasvien siemeniä kasvattaakseen tarvittavat raaka-aineet itse (Fletcher 1998: 10). Joitakin kasveja ei kuitenkaan pystytty kasvattamaan vieraalla maalla, joten tuonti jatkui kiivaana (Dayagi-Mendels 1989: 118). Paljon kauppaa käytiin etenkin Arabian kanssa suitsukeista (Chadwick 2005: 175). Myös foinikialaisia suitsukeita on löydetty Egyptistä, sekä tiettyjä öljylaatuja, joita tuotiin maahan niinkin kaukaa kuin Kyprokselta ja muinaisen Välimeren alu-

eelta. Myös muinainen Somalia, joka tunnettiin silloisella nimellään Punt, kävi Egyptin kanssa ehtymätöntä kauppaa lukuisista kosmetiikan raaka-aineista. (Fletcher 1998: 10 - 11.) Myös arkielämässä paljon käytettyjä silmämeikkejä tuotiin Egyptin ulkopuolelta. Vaikka maan sisällä valmistettiin silmämeikin raaka-aineita runsaasti eikä tuonti missään nimessä ollut välttämätöntä, saivat tuodut meikkituotteet täten kuitenkin eksoottisen kauppatavaran leiman, mikä kaikesta päätellen kiehoi muinaisegyptiläistä kuluttajaa. Tällainen tarpeeton kaupan käynti kielii myös hyvistä väleistä egyptiläisten ja heidän kauppakumppaniensa välillä. (Maniche 1999: 137.)

2.3 Elämä Egyptissä

Muinaisilla egyptiläisillä oli vahva kansallinen identiteetti. He olivat oman arvonsa tuntevia, ylpeitä ja jumaliensa siunaamia, mikä saikin heidät uskomaan olleensa kaikkia muita kansoja paremmassa asemassa (Wenke 2009: 37). Egyptiläiset tiesivät oman paikkansa niin maailmassa kuin omassa elämässäänkin ja heidän itsetuntonsa näkyi kaikilla elämän aloilla. Jumalainen Niili tarjosi egyptiläisille aikaansa nähden erinomaisen elintason, mikä sai heidät paitsi tottumaan tiettyihin ylellisyyksiin, myös vakuuttuneiksi siitä, että he todella olivat jumalten suosima kansa. Heidän osanaan oli asua ihanteellisessa maassa, joka tarjosi heille turvaa, rauhaa ja rikkautta (Rice 1990: 38). Egyptin kulttuuri oli yhtenäinen ja omalaatuinen johtuen maantieteellisestä eristyneisyydestä. Maarajojensa sisään suljettuun Egyptiin eivät muiden kansojen edustajat helposti päässeet, saati saaneet mahdollisuutta vaikuttaa sen ainutlaatuiseen kulttuuriin. (Wenke 2009: 77.) Egyptiä molemmin puolin reunustanut punainen karu aavikko suojeli egyptiläisiä paitsi valloittajilta myös vierailijoilta. Vailla vieraita vaikutteita Egyptin kulttuuri kehittyikin nopeasti ja etenkin kuninkaiden aikana valtion laitokset kypsyivät ja saavuttivat tehokkuutensa huipun, mikä mahdollisti muinaisvaltion jatkuvuuden seuraavien tuhansien vuosien ajan (Rice 1990: 3).

Egyptin varhaiskulttuurille oli ominaista, että kaikki lahjakkaat yksilöt huolimatta rodusta tai sosiaalisesta asemasta saattoivat nousta korkeaan asemaan. Kuitenkin suurin osa kansalaisista eli elämäänsä tyytyväisenä omaan vaatimattomaan osaansa, viljellen maatansa ja välittämättä liiaksi hovin menoista tai mahtavan faraon toimista. Nykyaikainen tasa-arvo olikin muinaisille egyptiläisille vieras konsepti, sillä vallitseva valtiomuoto kautta Egyptin pitkän historian perustui jyrkkään arvojärjestykseen. (Rice 1990: 139, 187.) Egyptiläinen yhteisö perustui arvojärjestykseen myös varallisuuden ja statuksen osalta, sillä kansa oli kasvatettu uskomaan, että kaikilla oli oma paikkansa ja tähän jakoon oli oltava tyytyväinen. Näin joillakin oli yhteisössä aina enemmän valtaa, arvostusta ja varallisuutta. Hallitsijana, ylipappina ja sotapäällikönä toimiva farao oli tämän sosiaalisen pyramidin huipulla ja häntä seurasivat muut ja -losukaiset lukuisissa ylhäisissä valtion viroissa. Nämä muutamat onnekkaat yksilöt saattoivat elää elämäänsä joutilaana nauttien kaikista varakkaan ja huolettoman elämän nautinnoista.

Heitä seurasi koulutettu keskiluokka, joka saattoi toimia virkavallan palveluksessa kirjureina ja näin taata itselleen kohtalaisen hyvän elintason. Alempana heitä sijaitsi lukutaidoton keskiluokka, jotka ansaitsivat elantonsa savenvalannasta tai kuvanveistosta. Alimmaisena olivat sotilaat, palvelijat ja ennen kaikkea maalaiset, jotka valtaosana koko kansasta olivat Egyptin kantava voima. He elivät yhteiskuntaluokkien pohjalla maanviljelijöinä ja kalastajina ja näin loivat edellytykset suurelle kansakunnalle samalla kuitenkin eläen itse melko vaatimatonta elämää. (Wenke 2009: 7.) Toisin kuin yleisesti luullaan, ei orjien lukumäärä dynastisen ajan Egyptissä noussut koskaan merkittävään korkeaksi, eivätkä he koskaan muodostaneet omaa yhteiskuntaluokkaansa (Tyldesley 1994: 14).

Egyptissä naiset saattoivat tehdä paljon oman mielensä mukaan, kuten omistaa maata ja jopa omaa varallisuutta. Egyptiläiset naiset olivat tosiaan onnekkaita, sillä Egyptissä naisten asema oli vapain kautta koko muinaisen maailman. Vapaudestaan huolimatta miehet ja naiset elivät kuitenkin verrattain erilaista elämää, sillä vanhoillisuudestaan johtuen egyptiläiset rakastivat perinteitään ja omaa osaansa ja paikkaansa maailmassa. Naisten paikka olikin tästä syystä useimmin kotona perheen pitäjinä. Kotiaskareiden ja lasten kasvattaminen vei paljon aikaa, mutta etenkin varakkaiden perheiden naiset saivat paljon vapaa-aikaa myös itselleen. Halutessaan nainen saattoi myös työskennellä ja jopa rakentaa itselleen uran. Monet hyvin arvosetetutkin ammatit olivat vapaita naisille, mutta useimmiten naiset työskentelivät kauneudenhoitoalalla, muusikoina, kankaankutojina ja kotiapulaisina. Joskus nainen saattoi työskennellä myös miehensä rinnalla ja hoitaa ammatillisia tehtäviä hänen nimissään. (Tyldesley 1994: 1, 15, 82 - 83, 121 - 130.)

Vaikka egyptiläisten arki vaihtelikin kansalaisten sukupuolen, iän, sosiaalisen statuksen ja elintason mukaan, jotkin tietyt samankaltaisuudet pitivät paikkaansa kaikkien kohdalla; elinikä oli alhainen ja monet kuolivatkin nuorina, kolmenkymmenen ja neljäkymmenen ikävuoden välillä (Rice 1990: 6). Tosin alemmat kansanluokat kohtasivat loppunsa keskimäärin aikaisemmin kuin ylhäisön edustajat (Wenke 2009: 71). Kuolevaisuudestaan tietoisena kaikilla egyptiläisillä näyttäisi olleen eräänlainen positiivinen pakkomielle elämästä. Egyptiläisten nerokkuus elämän eri aloilla kohdistuikin ennen kaikkea elämän parantamiseen ja juhlistamiseen. (Rice 1990: 6.) Tietäen kuoleman ennen pitkään lähestyvän egyptiläiset osasivat ottaa ilon irti elämästä ja nauttia siitä täysin rinnoin, mistä kertovat heidän lukuisat vapaa-ajan puuhansa ja mielitekonsa. Elämä tarjosi egyptiläisille niinkin suurta onnea, että he ehdottomasti halusivat jatkaa sitä myös tuonpuoleisessa. (Stead 1986: 56.) Säilömällä vainajien ruumiit ja valmistamalla heille hautakammion lukuisine uhrilahjoineen, egyptiläiset uskoivat antamalla hengelle mahdollisuuden jatkaa vanhaa elämäänsä tyytyväisenä tuonpuoleisessa (Tyldesley 1994: 264 - 267). Periegyptiläisen ajatusmaailman keskipisteessä olikin varmuus elämästä kuoleman jälkeen (Rice 1990: 229).

Uskonto oli egyptiläisille arkipäivää ja elintärkeä osa heidän identiteettiään ja kulttuuriaan (Rice 1990: 229). Koska temppeleihin, joita Egyptissä pidettiin jumalten asumuksina, oli tavalliselta kansalta pääsy kielletty, harjoitettiin taikuutta kotioloissa. Muinaisegyptiläinen uskonto olikin läheisesti liitoksissa taikauskoon, jota lähes kaikki Egyptin kansalaiset harjoittivat pappien ja faraon suorittaessa temppeleissä rituaalejaan ja palvontamenojaan (Stead 1986: 64). Egyptiläisillä oli paljon erilaisia jumaluuksia, jotka jakaantuivat kolmeen pääryhmään. Ihmishahmoiset jumalaolennot sekä erilaisten eläinjumaluuksien joukko muodostivat kaksi ensimmäistä ryhmää. Viimeisen ryhmän jumalat olivat vanhimpia ja niiden palvomiselle oli ominaista erilaiset palvontaesineet kuten amuletit ja talismaanit. (Rice 1990: 5.) Amuleteista kansa ammensi taikavoimansa, jota käytettiin tavallisesti vain hyvään tarkoitukseen, kuten erilaisten vaivojen hoitoon. Taikuutta käytettiin lisänä erilaisille lääkerohdoille ja liemille, jotka usein sisälsivät mitä mielikuvituksellisimpia ainesosia. (Pinch 2011.) Vaikka Egypti pitkän historiansa aikana kokikin oman osansa uskonnollisia uudistuksia ja mullistuksia, pysyivät sen uskonnolliset perinteet muuttumattomina tuhansia vuosia. Egypti näyttikin säästyneen samanlaisilta aatteiden ja uskontojen ristiriidoilta, joita velloi monissa muissa muinaisissa korkeakulttuureissa.

Egyptin yksi pitkäaikaisimmista ja kestävimmistä valtion laitoksista oli kuninkuus (Rice 1990: 3). Farao merkitsi egyptiläisille heidän lihaksi tulleita jumaliaan; hänen valtansa oli ehdoton, eikä sitä kyseenalaistanut kukaan. Virallisesti faraon tehtävänä oli epäjärjestyksen hillitseminen eli toisin sanoen järjestyksen, vakauden ja hyvän hallinnon varmistaminen. Hallitsijoille tämä merkitsi ensinnäkin selkeiden maarajojen määrittämistä, niiden vahvistamista ja suojaamista sekä järjestyksen vakiinnuttamista rajojen sisällä. (Wenke 2009: 77.) Yksi faraon tehtävistä oli myös varmistaa alamaistensa tyytyväisyys pula-aikoina; kaikki kansalaiset saivat osansa hyvinä satovuosina varastoidusta ruokaylijäämästä ja muista hyödykkeistä, johon kuului myös kosmetiikka (Chadwick 2005: 137). Muinaisen Egyptin hallintokäsitys oli, että faraon osallistui kaikkeen mitä valtakunnassa oli tekeillä. Vaikka käytännössä tämä oli mahdotonta, osallistuivat jotkut faraot kuitenkin aktiivisesti valtion hallintoon ja uskonnollisiin rituaaleihin. (Wenke 2009: 274.) Egyptin pitkä historia tuotti kolmenkymmenen dynastian verran hallitsijoita, joiden joukossa oli niin miehiä kuin naisiakin. Egyptin varhaisten kuninkaiden ja heidän aikalaistensa saavutukset olivat mittavia ja monessa mielessä he olivatkin aikansa edelläkävijöitä, jotka kehittivät uusia menettelytapoja, tekniikoita, prosesseja ja konsepteja kaikilla elämän aloilla. Egyptiläisistä hallitsijoista saivat inspiraationsa kaikki myöhemmät idän suurvaltakuntien kuninkaat. Tosin, harva heistä koskaan saavutti samanlaista valtaa kuin Egyptin mahtavimmat hallitsijat. (Rice 1990: 133, 169.)

3 Muinaista kauneutta

Kauneus ja sen tavoittelu on ollut olennainen osa ihmisten elämää suurten sivilisaation alusta lähtien ja onkin sanottu, että kosmetiikka on yhtä vanhaa kuin turhamaisuus (Lucas & Harris 1999: 99). Muinaisten kulttuurien kansalaiset olivat aivan yhtä kiinnostuneita omasta ulkonäöstään ja sen parantamisesta kuin nykyajankin ihmiset. Kosmetiikan käytön voi katsoa alkaneeksi idän korkeakulttuureista ja levinneen sieltä länteen ensin Kreikkaan ja sitten Roomaan, josta se pian levisi koko tunnettuun maailmaan. Vaikka nykyaikana kosmetiikan ensisijainen tehtävä on puhdistaa, raikastaa ja ehostaa, käytettiin muinoin kosmetiikkaa kuitenkin, ainakin alun alkaen, uskonnollisiin tarkoituksiin sekä hoitokeinoina erilaisiin vaivoihin. Lukuisat jumalten lepyttämisrituaalit edellyttivät palvonnan suorittamien pappien käyttävän kosmetiikkaa sekä levittävän sitä myös uskonnollisiin patsaisiin ja ajan saatossa tämä käytäntö johti kosmetiikan henkilökohtaiseen hyötykäyttöön. (Dayagi-Mendels 1989: 8.)

Kulttuurien kehittyessä ja monimutkaistuessa myös kauneudenhoitotottumukset muuttuivat. Kosmetiikan arvostus kasvoi ja kauneudenhoitomenetelmät kehittyivät entisestään tarjoten toinen toistaan kekseliäämpiä tuotteita tyydyttääkseen kasvavan kysynnän. (Samahy 2004: 44.) Egyptin kauneudenhoito tottumuksista ja kosmetiikkatuotteista on saatu runsaasti tietoa jopa viiden tuhannen vuoden takaa. Kirjoitetut kuvaukset, maalaukset ja veistokset sekä runsaat arkeologiset tutkimukset ja hautalöydökset paljastavat kautta Egyptin pitkän historian miten tärkeää kauneudenhoito ja esteettinen ulkonäkö todellisuudessa olivat egyptiläisille ja etenkin egyptiläisille ylimyksille. Kaiken kaikkiaan kosmetiikkaa käytettiin muinaisessa maailmassa paljon, joskus jopa yltäkülläisyyteen asti. Lopulta kuitenkin kristinusko, joka arvosti henkisyttä maallisten ilojen sijaan, teki lopun kosmetiikan suosioista ja vaikutti ratkaisevasti sen käyttöön maailmalla. Vaikka arabit jatkoivatkin kosmetiikan käyttöä Idässä, kasvoi kosmetiikan suosio jälleen vasta renessanssin aikana. Pian kuitenkin käyttö yleistyi ja jatkui aina nykypäivään saakka. (Dayagi-Mendels 1989: 8.)

Kaiken kaikkiaan egyptiläisten saavutukset kauneudenhoidon parissa olivat hämmästyttäviä. Eri menetelmät ja tuotteet paljastavat myös, kuinka syvästi egyptiläiset ymmärsivät luonnon monimuotoisuutta. He tunsivat luonnon raaka-aineet ja tiesivät tarkalleen, kuinka niitä voisi hyödyntää saavuttaakseen haluamansa. Monet egyptiläisten käyttöön ottamista raaka-aineista ovat käytössä vielä nykyäänkin ja monet unohdetut raaka-aineet odottavat löytäjänsä. Nykyaikana kosmetiikan käyttö on arkipäivää ja onkin kiinnostavaa vertailla siihen liittyviä asenteita, tapoja ja uskomuksia nykyisyyden ja menneisyyden välillä. Muinoin luonnolliset raaka-aineet muodostivat kauneudenhoitotuotteiden pohjan, ja vaikka nykyaikana käytössä on paljon synteettisiä valmisteita, on luonnollinen kosmetiikka jatkuvasti kasvattanut suosiotaan. Muinaisen maailman kosmetiikka onkin tiedon lähde, josta nykyajan tuotekehittelijät voisivat helposti ammentaa uutta inspiraatiota. (Shaath & Shaath.)

3.1 Kosmetiikkavalmisteet ja niiden käyttö

Kauneudenhoito oli merkittävä osa muinaisegyptiläistä kulttuuria, jonka periaatteiden mukaan huolitellun ulkonäön tärkeyttä ei voitu tähdentää liikaa. Tämä oli totta niin miesten kuin naistenkin osalta, jotka runsaan ehostuksen ja kosmetiikankäytön lisäksi huolehtivat intohimoisesti myös hygieniastaan. Päivittäin käytettävien kosmeettisten valmisteiden tarkoitus oli kaunistaa sekä ihoa että hiuksia ja piilottaa epätäydellisyyksiä ja virheitä (Fletcher 1998: 40). Etenkin värikosmetiikkaan egyptiläiset suhtautuivat hyvin erilaisella asenteella kuin nykyään, sillä meikatut kasvat kielivät enemmänkin korkeasta sosiaalisesta asemasta, kuin naisellisuudesta. Niin miehille kuin naisillekin kosmetiikka merkitsi ennen kaikkea terveempää elämää ja parempaa ulkonäköä - asioita, joita kaikki osasivat pitää arvossa. (Tyldesley 1994: 146, 159.)

Kosmetiikkatuotteisiin lukeutui monia erilaisia valmisteita. Voiteita käytettiin ihon hoitoon, hiusten hoitoon ja kasvuun, harmaantumisen estämiseen ja jopa epätoivottujen karvojen poistoon. Erilaisia ainesekoituksia valmistettiin juonteiden, näppyöiden ja epätoivottujen hajujen poistoon sekä värikosmetiikkaa kasvojen kaunistamiseen (Lucas & Harris 1999: 80). Jauhetut mineraalit, lukuisat erilaiset voiteet, parfyymit ja tuoksuva öljyt, jotka valmistettiin yhdistämällä erilaisia kasveja ja pihkoja kasviöljyihin tai eläinrasvaan muodostivat perustan egyptiläisen kauneudenhoidolle. Myös hiustenhoitotuotteet olivat egyptiläisille ylimyksille ensiarvoisen tärkeitä. (Dayagi-Mendels 1989: 8, 9.)

3.1.1 Värikosmetiikka

Halu luonnollisen kauneuden ehostukseen on ihmisillä verissä. Kasvojen piirteiden korostus erilaisia maaleja ja puutereita käyttäen onkin ollut tapana ihmiskunnan varhaisimmista aikakausista lähtien. Värikosmetiikkaa käytettiin alkujaan vain taikauskaisissa palvelusrituaaleissa, mutta asteittain sen käyttö vakiintui jokapäiväiseksi kaiken kansan keskuudessa. Egyptissä ihomaalien ja värillisten puutereiden käyttö alkoi jo varhain, mistä todisteita tarjoavat lukuisat erilaiset kosmetiikanlevitysvälineet sekä taiteilijoiden ja kirjureiden kuvaukset. (Dayagi-Mendels 1989: 36.) Myös monet arkeologiset löydökset, kuten kuvan 1 puinen kosmetiikkapalletti, antavat tietoa värikosmetiikan käytöstä ja etenkin käytetyistä väreistä.

Kuva 1: Värikosmetiikkaa (Science and Society picture library 2011).

Silmien meikkaus oli egyptiläisille tärkeää ja silmämeikillä olikin erityinen rooli kasvojen ehostuksessa. Esidynastisella ajalla vihreä oli käytetyin väri ja sitä suosittiin etenkin vanhan valtakunnan ajalla. Väriä käytettiin runsaasti; maalaaminen aloitettiin levittämällä meikki kulmakarvojen alapuolelta silmäluomille ja jatkaen silmän sisänurkista aina nenän varteen saakka. Keskivaltakunnan aikaan vihreää käytettiin kuitenkin enää vain kulmakarvojen ja silmänurkkien maalaamiseen kunnes uuden valtakunnan ajalla musta syrjäytti sen lähes täysin. (Stead 1986: 52.) Tuolloin silmäluomet maalattiin mustaksi kuten kulmatkin, kun taas silmän alapuoli saatettiin rajata vihreällä (Dayagi-Mendels 1989: 36). Silmämeikeissä käytetyillä väreillä oli paitsi kosmeettinen myös symbolinen merkitys; vihreä edusti Horus - jumalan silmää, jota egyptiläiset pitivät voimakkaana suojaavana amulettina (Stead 1986: 53).

Silmien ehostaminen oli paitsi kauneutta korostavaa, myös terveyttä edistävää: Silmämeikki karkotti pienet hyönteiset jotka levittivät silmänsairauksia, sekä estivät herkän silmänympärysihon kuivumista ja palamista kuumassa auringonpaahteessa. (Dayagi-Mendels 1989: 36.) Etenkin mustaa silmämaalaa saatettiin käyttää myös siitä syystä, että se tarjosi helpotusta kirkkaan auringon häikäisemille silmille (Stead 1986: 53). Vaikka nykyään tiedetäänkin, että monet muinaista silmämeikin raaka-aineista olivat haitallisia, uskoivat egyptiläiset aikoinaan vakaasti silmämeikin suojaavan heitä sairauksilta. Tätä uskomusta puoltavat myös uudet ranskalaiset tutkimukset, joiden mukaan silmämeikeissä käytetyt raaka-aineet tehostivat koesolujen immuunipuolustusta monella sadalla prosentilla. Meikatessaan egyptiläiset tosiaan siis saattoivat suojata itseään silmätulehduksia vastaan. (Tieteen kuvalehti Historia 2010.)

Silmien maalaamisen lisäksi egyptiläiset naiset punasivat myös poskensa ja huulensa (Dayagi-Mendels 1989: 37). Vaikka merkkejä tästä kauneudenhoidon osa-alueesta on melko vähän, eikä varmuudella voida todeta poski- ja huulipunon käytön yleisyyttä, keskivaltakunnan aikai-

set reliefit ja vastaavat hautalöydökset kertovat kuitenkin luultua vakiintuneemmasta käytännöstä (Manniche 1999: 23, 138 - 140). Egyptiläisillä oli lisäksi myös hieman erikoinen ja mystinen tapa korostaa rintakehän ja ohimoiden verisuonia maalaamalla ne sinisellä värillä (Lester 2003: 34). Vaikka varsinaista kynsilakkaa ei Egyptissä tunnettukaan, oli egyptiläisillä keinonsa kynsiensä korostamiseen. Kynnet nimittäin saatettiin värjätä kasvipohjaisilla raaka-aineilla punaisiksi. (Manniche 1993: 47.)

3.1.2 Hygienia

Toisin kuin muille idän kansoille, jotka kylpivät pääasiassa vain uskonnollisista syistä, oli kylpeminen egyptiläisille todellinen nautinto. Peseytyminen ei rajoittunut vain yhteen kylpyyn päivässä, vaan tapana oli kylpeä jopa useankin otteeseen pitkin päivää. (Dayagi-Mendels 1989: 14 - 18.) Tuhansia vuosia vanhoista taloista on löydetty suihkutiloja ja jopa sisävessoja, mutta tämän kaltaiset mukavuudet olivat melko harvinaisia muiden kuin ylimystön asumuksissa (Chadwick 2005: 124). Peseytyminen ja ihon hoitaminen oli etenkin idän kuivissa, pölyisissä ja kuumissa ääriolosuhteissa ensiarvoisen tärkeää sekä terveyden että sosiaalisen statuksen kannalta (Tyldesley 1994: 146). Egyptin ulkopuolella päivittäinen ja perusteellinen peseytyminen oli vain korkeimman yläluokan etuoikeus ja tavallisesti idän kansat tyytyivätkin pesemään vain kasvot, kädet ja jalat. Käsien pesu, etenkin aamuisin ja ennen ruokailua näyttääkin olleen ennen kaikkea muinaisia kulttuureja yhdistävä tekijä, jota tavataan kaikissa kulttuureissa, kaikkina aikoina. Egyptissä varta vasten käsienpesuun oli olemassa erilaisia nokallisia astioita ja vateja, joita kuvan 2 pronssiset esineet edustavat. Pesuveteen lisättiin erilaisia aineita tehostamaan veden pesevää vaikutusta. (Dayagi-Mendels 1989: 14 - 18.)

Kuva 2: Vanhan valtakunnan aikainen nokallinen kuparikannu ja -vati (Dayagi-Mendels 1989: 17).

Hygieniää edistävien valmisteiden lisäksi käytössä oli myös erilaisia ihoa hoitavia kuorintoja (Fletcher 1998: 41). Kuorivat aineet pitivät ihon pehmeänä, mutta aina edes runsas peseytyminen ja sitä seuraava ihonhoito eivät auttaneet pitämään ihoa puhtaana ja raikkaan tuoksuisena. Siksi olosuhteiden niin vaatiessa egyptiläisillä oli käytössä myös erilaisia deodoranteja (Tyldesley 1994: 148). Hienhajua neutraloivia valmisteita oli tarjolla niin vartalolle kuin jaloillekin (Fletcher 1998: 45). Myös suuhygieniää harjoitettiin muinaisena aikana, vaikkei sen osa päivittäisessä kauneudenhoidossa ollutkaan kovin merkittävä. Vaikka varsinaista hammastahnaa ei Egyptissä tunnuttukaan, tiedetään egyptiläisten kuitenkin hyödyntäneen kasveja eräänlaisessa hampaita puhdistavassa tahnessa, joka oli tehty tuntemattomaksi jääneiden kasvien juurista. Olemassa oli myös muinaisia pureskeltavia hengityksen raikastajia, joita pääosin valmistettiin tuoksuvista hartseista. (Tyldesley 1994: 151.)

3.1.3 Ihonhoito

Ihonhoito oli tavallista Egyptissä, jossa varhain kukoistanut ja pitkälle kehittynyt korkeakulttuuri mahdollisti hyvin yleisen ja laajalle levinneen kosmetiikankäytön ja juurrutti syvälle kulttuuriin kauneudenhoidon perinteet. Paljon käytetyt öljyt ja voiteet tarjosivat suojaa hiekkapölyltä, auringon kuumuudelta ja kuivalta ilmastolta sekä estivät näitä karuja luonnonvoimia vaurioittamasta ihoa ja aiheuttamasta mahdollisesti hengenvaarallisia tulehduksia. (Dayagi-Mendels 1989: 8.) Etenkin kylpemisen jälkeen iholle oli tapana levittää öljyjä, jotka kosteuttivat ja hoitivat ankarien mineraalien ja ilmasto-olosuhteiden kuluttamaa ihoa. Myös raskauden aikana oli öljyjen käyttö yltäkyläistä, sillä naiset halusivat sen kautta estää epäviehättävien raskausarpien ilmestymisen (Tyldesley 1994: 152). Toisin kuin voisi luulla, ei öljyjen käyttöä pidetty lainkaan ylellisenä muinaisessa Egyptissä, vaan ne olivat osa kaiken kansan jokapäiväistä elämää. Niin miehet kuin naisetkin kaikissa yhteiskuntaluokissa hoitivat ihoaan päivittäin käyttäen lukuisia erilaisia ihon hoitoon soveltuvia öljyjä, joita ainakin Egyptissä tunnettiin yli 30. (Dayagi-Mendels 1989: 19.) Vartaloöljyt eivät myöskään olleet ainoastaan elävien etuoikeus, vaan myös vainajat voideltiin tuoksuvilla voiteilla ja öljyillä osana balsamointiprosessia (Lucas & Harris 1999: 302).

Vaikka vartalonhoitoon oli olemassa paljon erilaisia voiteita ja öljyjä, oli kasvojen ihon hoitoakin egyptiläisille ensiarvoisen tärkeää. Kasvoille tarkoitetut voiteet muistuttivat koostumukseltaan paljon vartalovoiteita (Dayagi-Mendels 1989: 29). Niiden tarkoitus oli muinaisena aikana sama kuin nykyään; voiteita käytettiin pehmentämään ja suojaamaan ihoa sekä raikastamaan ja uudistamaan sen ulkonäköä. Egyptiläisille kasvojen ihon hoitaminen ja kosteutus oli välttämätöntä, sillä jo muinoin oli tiedossa, että ankara ilmasto aikaansai paitsi kuivuutta myös juonteita ja ryppyjä (Tyldesley 1994: 152). Vaikka egyptiläiset eivät eläneetkään kovin vanhoiksi, vanheni heidän ihonsa kuitenkin ennenaikaisesti porottavassa auringonpaahteessa. Egyptiläisille olikin ensisijaisen tärkeää pysyä nuorekkaana mahdollisimman pitkään. Kasvo-

voiteita olikin olemassa lukuisia aina ryppyvoiteista näppylävoiteisiin (Mayagi-Mendels 1989: 37). Ryppyjä ja juonteita hoidettiin myös erilaisilla kuorinnoilla, joiden lisäksi kasvojen ihoa lisäksi puhdistettiin päivittäin erilaisilla valmisteilla. Kasvovoiteiden ohella egyptiläiset tunsivat myös kasvonaamiot, joita kehitettiin etenkin kuiville ja öljyisille ihotyypeille. (Fletcher 1998: 42.)

3.1.4 Hiustenhoito

Muinaisegyptiläiset hiustyyliä olivat aikansa peili, ja vaihtelivat siksi paljon kautta Egyptin pitkävuotisen historian. Vanhan valtakunnan aikaan naiset suosivat lyhyitä hiuksia tai polkkatukkaa, kun taas uuden valtakunnan ajalla muotia olivat pitkät hiukset ja peruukit (Takahashi). Muinaisena aikana hiustyyli kertoi paljon ja vain katsomalla hiuksia sai selville ihmisen sukupuolen, iän, sosiaalisen statuksen ja jopa elinaikakauden. Vaikka hygieniastaan tarkasti huolehtivat egyptiläiset katsoivat toisinaan parhaaksi pitää omat hiuksensa lyhyinä, kauniina ja pitkiä hiuksia kuitenkin arvostettiin. (Dayagi-Mendels 1989: 60.) Kaljuutta, harmaita hiuksia ja hilsettä paheksuttiin yleisesti ja siksi egyptiläiset käyttivät erilaisia hoitavia ja hiusten kasvua edistäviä voiteita, hius- ja kulmakarvavärejä sekä peruukkeja korvaamaan omien hiustensa puutetta (Tyldesley 1994: 155 - 156). Koska epätoivottu kaljuus ja hiusten harmaantuminen olivat yleinen häpeän aihe, erilaisten voiteiden ja peruukkien käytön ohella keinohiuksiäkin saatettiin lisätä jo ohentuneeseen kuontaloon (Dayagi-Mendels 1989: 66).

Peruukit, joita saatettiin valmistaa eri väreistä ja materiaaleista, kuten ihmishiuksista, hevosen jouhista, lampaan villasta tai kasvikuiduista, olivat suosittuja etenkin ylimystön keskuudessa (Dayagi-Mendels 1989: 66). Peruukin valmistamiseksi valitut hiukset tai kasvikuidut punottiin yhteen ja liimattiin käyttämällä mehiläisvahaa ja pihkaa (Tyldesley 1994: 155). Vaikka peruukkeja käytettiin arkena niin kotona kuin sen ulkopuolellakin, olivat ne ainakin alkujaan tarkoitettu puettavaksi erilaisia juhlatilaisuuksia varten. Arvokkaita peruukkeja hoidettiin tunnollisesti öljyillä ja niitä säilytettiin erityisissä kirstuissa tuoksuvien terälehtien ja aromattisen kaarnan kanssa. (Takahashi.)

Vaikka peruukkeja käytettiin, eivät egyptiläiset suinkaan laiminlyöneet omien hiustensa hoitoa, joka tapahtui hieromalla tuoksuvia öljyjä hiuksiin pesun yhteydessä (Tyldesley 1994: 153). Vaikka aikaisemmin on uskottu, etteivät egyptiläiset tunteneet saati käyttäneet shampoita hiuksia pestessään, on uudehko tutkimus paljastanut toista. Manniche (1999: 131 - 133) arvelee egyptiläisten myös käyttäneen eräänlaisia kuivashampoita, joiden kasvipohjaisia raaka-aineita kasvoi muinaisessa Egyptissä yllin kyllin. Olettamustaan hän ei kuitenkaan voi varsinaisesti todistaa. Sen sijaan uuden valtakunnan aikana käytössä olivat erikoiset tuoksuvoiteesta muodostetut kartionomaiset päähineet, jotka hitaasti sulaessaan levittivät tuoksua ja voidetta hiuksiin. Pähineitä käytettiin erityisesti juhlatilaisuuksissa, jollaista myös kuva 3

esittää. (Tyldesley 1994: 153.) Kuitenkin Fletcher (1998: 44) pitää tätä hiustenhoidon osaluuetta epäuskottavana. Hänen mielestään tapaa kuvaavat maalaukset ja reliefit vain esittivät taiteilijan näkemyksen runsaasta tuoksuvoiteiden käytöstä juhlatilaisuuksissa. Tätä hän perustelee kirjoittaen, että vaikka kartiot olisikin saatu pysymään onnistuneesti juhlijoiden päälle, on tapa epätodennäköinen, sillä ulkonäöstään tarkasti huolehtivat egyptiläiset tuskin olisivat halunneet rasvaisen parfyymien valuvan pitkin huolella ehostettuja kasvojaan ja tahrivan vaatteitaan. Samaa mieltä on myös Hughes (1959: 167), jonka mukaan valuva rasva sotkisi peruukkien tarkoin punotut letit ja lopputuloksena olisi vain ”epämiellyttävä sekasotku”. Sen sijaan Mannichen (1993: 51: 1999, 96) mukaan on hyvinkin mahdollista, että kuvaus on todenmukainen, sillä kyseinen tapa on säilynyt joidenkin afrikkalaisten heimojen keskuudessa.

Kuva 3: Tuoksupäähineitä kuvaava dynastisen ajan seinämaalaukset (Manniche 1999: 95).

3.1.5 Grooming

Muinaisessa Egyptissä ei tunnettu kauneushoitoloita, vaan kosmetiikkaa käytettiin kotiloissa, jossa myös erilaiset kauneudenhoitotoimet, kuten hiustenhoito suoritettiin. Yleensä ihoa ja hiuksia hoidettiin omatoimisesti tai palvelijoiden ja perheenjäsenten toimesta. (Tyldesley 1994: 157.) Varakkaimmilla yhteisön edustajilla ja hovin naisilla saattoi lisäksi olla henkilökohtainen maskeeraaja (Fletcher 2011). Hiusten lisäksi Egyptissä hoidettiin paljon myös kynsiä. Egyptin manikyristit olivat suurimmaksi osaksi miehiä, kun taas naiset yhdistettiin useimmiten hiustenhoitoon ja peruukkien tehtaaluun (Graves-Brown 2010: 84). Pedikyyrien yleisyydestä ei ole varmaa tietoa, mutta egyptiläisten tiedetään kiinnittäneen erityistä huomiota jalkojen hyvinvointiin. Aromaterapeuttisilla hieronnoilla hoidettiin sekä jalkoja että koko vartaloa. Kokovartalohierontaa harjoitettiinkin Egyptissä varhaisimmista ajoista lähtien. Hierontaöljyyn lisättiin tavallisesti muutama tippa erilaisia tuoksuja öljyjä, mistä saikin alkunsa myös alkeellinen aromaterapia. (Fletcher 1998: 45 - 47.)

Egyptiläisille siisti ja huoliteltu ulkonäkö oli äärimmäisen tärkeää ja tämä näkyi myös egyptiläisten suhtautumisessa vartalon ja kasvojen karvoitukseen. Karvaisia jäseniä ja rintakehää pidettiin epämiellyttävän näköisinä ja siksipä karvoja nypittiin ahkerasti pinseteillä ja ajeltiin veitsillä ja partaterillä öljyä apuna käyttäen. (Tyldesley 1994: 147.) Ajelemisen ja nyppimisen ohella kehiteltiin kuitenkin jatkuvasti uusia kosmeettisia karvojenpoistomenetelmiä. Vaikka monet näistä kosmetiikkavalmisteista olivat melko todennäköisesti taikauskoon pohjautuvaa humpuukia, käytössä oli kuitenkin muutamia aineyhdistelmiä, jotka saattoivat olla hyvinkin tehokkaita (Manniche 1999: 131). Parranajo muun karvoituksen poiston ohella oli egyptiläisille niin kuin nykyajan miehillekin arkipäivää. Egyptiläiset miehet esiintyivätkin aina täysin silopokisina (Hughes 1959: 171). Ajelu tapahtui erityisillä partaveitsillä, joita käsittelivät itsenäiset parturit. Parranajoa helpottaakseen ja ihoärsytystä ehkäistäkseen miehet voitelivat ihonsa öljyllä ennen ja jälkeen parranajon. (Dayagi-Mendels 1989: 66.)

3.1.6 Tuoksut

Parfyymi oli muinaisessa Egyptissä arvokas ja ylellinen kauppatavara, joka saattoi arvossaan ylittää jopa kullan ja hopean (Dayagi-Mendels 1989: 90). Maana Egypti oli ihanteellinen tuoksujen valmistukselle ja aikalaisten mielestä egyptiläiset parfyymit olivat kiistatta koko muinaisen maailman parhaimpia (Fletcher 1998: 12). Ylellisen kosmetiikan lisäksi parfyymejä käytettiin erilaisissa uskonnollisissa rituaaleissa, hautajaismenoissa sekä aromaterapeuttisissa hoitomenetelmissä (Dayagi-Mendels 1989: 90). Parfyymeita pidettiin jopa jumalallisina ja ne liittyivätkin läheisesti Egyptiläisiin jumaluuksiin. Jokaisella jumalalla oli oma tuoksunsa tai nimikkoparfyyminsa, joita käyttämällä egyptiläiset uskoivat pääsevänsä lähemmäksi palvontansa kohteita. (Fletcher 1998: 52.)

Egyptissä usko kuoleman jälkeiseen elämään oli olennainen osa kulttuuria. Yleisesti uskottiin, että ihmisen viimeisestä lepopaikasta jatkuisi hänen elämänsä tuonpuoleisessa. Ylellisillä hautajaismenoilla oli siis tärkeä tehtävä. Vainajan uuden elämän parantamiseksi ja helpottamiseksi hautaan häntä seurasivat elämän aikana omistetut tärkeät henkilökohtaiset esineet sekä ruoka, juoma ja uhrilahjat, joihin kuuluivat erityisesti myös tuoksukosmetiikka. Lukuisia erilaisia tuoksuvia voiteita ja parfyymeja jätettiin vainajalle käytettäväksi tuonpuoleisessa ja raikastamaan hautakammion ilmaa. (Dayagi-Mendels 1989: 126.) Tuoksujen tehoon uskottiin todella, ja niiden katsottiin olevan tarpeeksi voimakkaita herättämään kuolleet ja virkistämään aistit (Fletcher 1998: 58). Voiteiden ja parfyymien lisäksi myös värikosmetiikkaa, etenkin silmämeikkiä, lahjoitettiin suurin määrin vainajalle (Lucas & Harris 1999: 80).

3.2 Raaka-aineet

Muinaisilla egyptiläisillä oli käytössään valtavat valikoimat raaka-aineita käytettäväkseen kauneudenhoitotuotteissaan. Egyptin suotuisa ilmasto, rikas maaperä sekä Niilin suiston runsas kasvillisuus ja kirjava eläinkanta tarjosivat yhdessä kaupankäynnin kautta hankittujen mitta- vien luonnonvarojen kanssa parhaat lähtökohdat tehokkaiden ja laadukkaiden tuotteiden valmistamiseen. Egyptiläiset hyödynsivätkin kaikissa kosmetiikkavalmisteissaan runsaasti sekä kasvi- että eläinkunnasta peräisin olevia monimuotoisia raaka-aineita, kuin myös monia rikkaan maansa mineraaleja.

Kekseliäiden ja toimivien raaka-aine yhdistelmien ja innovatiivisten valmistustekniikoiden takana olivat taidokkaat valmistajat, joiden luomat tuotteet tosiaan ansaitsivat egyptiläisten kosmetiikalleen suoman pysyvän suosion. Raaka-aineiden runsauden ja vaihtelevuuden sekä pulmallisten kääntämisvaikeuksien vuoksi kaikkia Egyptissä käytettyjä kosmetiikan raaka-aineita ei valitettavasti ole vielä kyetty tunnistamaan. Onneksi paljon kuitenkin myös tiedetään näistä kiinnostavista ja mielikuvituksellisista raaka-aineista, joista monien käyttö on jatkunut lakkaamattomana aina tähän päivään saakka.

3.2.1 Öljyt

Muinaiset egyptiläiset olivat ihoa hoitavien aineiden suhteen tiedon ja taidon mestareita. Monet tänä päivänäkin tunnetut öljyt otettiin ensimmäisinä kosmeettiseen käyttöön egyptiläisten toimesta (Fletcher 1998: 7). Kasviöljyjä hyödynnettiin paljon voidepohjina, mutta niitä käytettiin hyvin usein myös yksinään (Dayagi-Mendels 1989: 29). Kasviöljyt ovat lähes poikkeuksetta nestemäisiä, glyserolista ja rasvahapoista muodostuneita veteen liukenemattomia aineita, joita muinoin saatiin etenkin hedelmistä, siemenistä ja pähkinöistä (Wright 1894: 1).

Öllyjen käyttöön vaikuttivat etenkin käyttäjän varakkuus ja sosiaalinen status. Varakkaimmat saattoivat käyttää arvokkaimpia ja harvinaisimpia öljyjä, kuten mantelia, oliivia ja seesamia, kun taas varattomat saivat tyytyä halvempiin vastineisiin (Dayagi-Mendels 1989: 29). Risiiniöljy oli kaikista öljyistä edullisinta, joten sitä käyttivät pääosin vain varattomat (Fletcher 1998: 14). Tätä voimakkaan tuoksuista öljyä puristettiin kotoperäisen risiinikasvin *Ricinus communiksen* siemenistä (Lucas & Harris 1999: 332). Kosmetiikassa käytettynä sen hyvä puoli oli, ettei se härskiintynyt helposti. Sitä yhdistettiin toisinaan myös hunajaan, jolloin se toimi aromaterapeuttisena hierontaöljynä. (Fletcher 1998: 15, 46.) Vaihtoehtoisesti myös pellavaöljy *Linum usitatissimum* tarjosi kosteutusta niille, joilla ei ollut varaa maksaa tuotteistaan maltaita (Tyldesley 1994: 152). Pellavansiemenistä saatava keltainen öljy ei kuitenkaan sovel- tunut niin hyvin kosmetiikan raaka-aineeksi kuin risiiniöljy, sillä tapansa mukaan se härskiintyy melko helposti (Fletcher 1998: 15).

Kaikista öljyistä oli *Prunus dulcis* eli manteliöljy kaikkein arvokkain ja sitä käytettiin paljon etenkin parfyymi- ja tuoksuvoideteollisuudessa sekä ihon hierontaan, kaunistamiseen ja puhdistamiseen. Sen käyttöä suositeltiin etenkin rasvaisella iholla, sillä sen uskottiin parantavan tulehtuneita komedoja. Tavallisesti manteliöljyä tuotiin Egyptiin Kreikasta. (Fletcher 1998: 14, 40 - 41.) Vaikka sitä toki valmistettiin jonkin verran myös Egyptissä, oli silloinkin itse raaka-aine tuotava ulkomailta, sillä puita kasvoi Egyptissä vain harvakseltaan, eikä lainkaan tarpeeksi laajaa manteliöljytuotantoa varten (Lucas & Harris 1999: 381).

Olea europaea eli oliivipuu ei luonnostaan ole egyptiläinen. Sen taimia istutettiin Egyptiin vasta melko myöhään dynastisella ajalla. Vaikka oliiviöljyä, siinä missä manteliöljyäkin, valmistettiin Egyptissä jonkin verran, tuotiin suurin osa siitä kuitenkin Syyriasta ja Välimeren maista. Oliiviöljyä käytettiin muinaisena aikana laajalti parfyymien pohjana, jolloin sen tunnusomainen tuoksu neutralisoitiin yleensä lisäämällä seokseen viiniä. (Fletcher 1998: 16.) Kellertävää ja arvokasta seesamiöljyä sen sijaan puristettiin afrikkalaisen *Sesamum indicum* eli seesamikasvin siemenistä. Tuoksultaan öljy on mieto ja pähkinäinen. (Manniche 1993: 134, 147.) Seesamiöljyä käytettiin parfyymien pohjana sekä ihoa pehmentävänä hierontaöljynä (Fletcher 1998: 16). Vaikka seesamikasvia viljeltiinkin Egyptissä, jossa öljyä myös puristettiin, tiedetään egyptiläisten tuoneen sitä myös Syyriasta (Manniche 1999: 134).

Muita yleisessä käytössä olleita öljyjä olivat ainakin balanos- ja ben-öljy. Tietoa on myös pelavansiemenöljyn ja sädekaislaöljyn käytöstä kosmetiikassa, joskin näitä öljyjä puristettiin paljon vähemmän kuin muita. Sädekaislaöljyä saatiin paljon afrikkalaisten *Cyperus*-sukuisten sädekaislojen mantelinkaltaisista siemenistä. Puristettu öljy muistuttaa hyvin paljon oliiviöljyä ja sitä käytettiin paljon muinaisessa parfyymituotannossa, johon se soveltuu hitaasti härskiintyvän ominaisuutensa ansiosta. Sitä käytettiin myös joissain nuorennushoidoissa. (Fletcher 1998: 14 - 16, 41.)

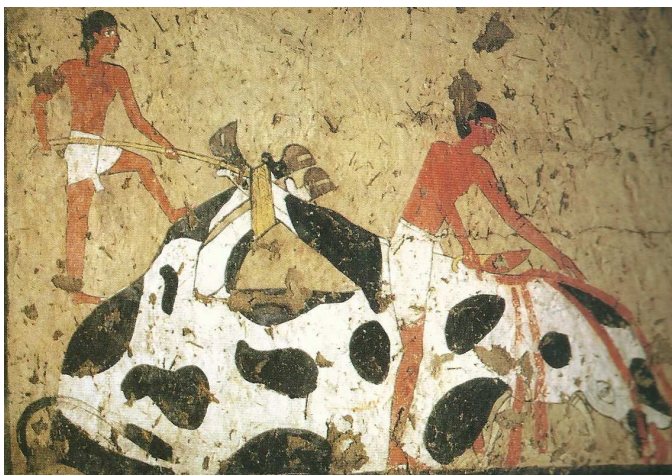
Balanosöljyä saatiin afrikkalaisen *Balanites aegyptiaca* sukuisen puun hedelmien siemenistä, jotka ulkomuodoltaan muistuttavat paljon taatelia. Väriltään se on vaaleankeltaista, tuoksu tonta ja mautonta. Sitä käytettiin laajalti kosmeettisissa valmisteissa, etenkin parfyymien pohjana, mutta myös täsmähoitona erilaisille ihon ongelmakohdille, kuten näppylöille. (Fletcher 1998: 14.) Ben-öljyä saatiin Afrikassa tavattavan *Moringa peregrina* -puun hedelmien siemenistä, mutta sitä tuotiin ainakin uuden valtakunnan aikana myös Syyriasta ja Kyprokselta (Manniche 1999: 30). Moringasta saatava öljy on väriltään kellertävää, tuoksu tonta ja makean makuista. Muinaisena aikana sitä pidettiin suuressa arvossa, sillä se ei helposti härskiintynyt vaikeissakaan olosuhteissa ja sen takia sitä käytettiinkin laajalti voiteissa, etenkin erilaisissa silottavissa nuorennushoidoissa ja parfyymeissä. Uuden valtakunnan aikana miehillä oli lisäksi tapana käyttää sitä hiusöljynä (Fletcher 1998: 41, 159).

Havupuuöljyt olivat nekin paljon käytettyjä, joskin etenkin setriöljy *Cedrus libani* ja katajaöljy *Juniperus phoenicea* näyttävät olleen eniten käytössä. Hunajaan yhdistettynä setriöljy toimi rasvaiselle ihotyypille soveltuvassa kasvonaamiossa sekä eräänlaisena kasvojenpesuaineena ja kasvimehuun yhdistettynä sitä käytettiin ryppyjen hoidossa. Havupuiden ihohuokosia supistavia ja aineenvaihduntaa stimuloivia öljyjä käytettiin muinaisena aikana myös öljyisen ihon hoidossa sekä poistamaan turvotusta. Katajaöljy oli setriöljyn ohella paljon käytetty ja erään reseptin mukaan se hoiti hiuksia sekä öljyistä päänahkaa. (Fletcher 1998: 21 - 22, 41 - 42, 44 - 48.) Vaikka setriöljy esiintyy paljon muinaisissa lähteissä, ei sen käytöstä ole täyttä varmuutta; ainakin Lucas vakuuttaa kirjassaan, että muinaisina aikoina käytetty setriöljy olisikin todellisuudessa ollut katajaöljyä. (Lucas & Harris 1999: 309 - 336.)

3.2.2 Eläinperäiset raaka-aineet

Muinaisen kosmetiikan voidepohja koostui kasviöljyjen lisäksi usein myös eläinrasvoista, kuten hanhen, lampaan, vuohen tai härän rasvoista. Eläinrasvat ovat kemialliselta koostumukseltaan melko paljon kasviöljyjen kaltaisia, mutta normaalitilassaan ne ovat tavallisesti kiinteässä muodossa kun taas kuumennettaessa niiden olomuoto muuttuu nestemäiseksi (Wright 1894: 1). Tähän seikkaan perustuikin eläinrasvojen runsas käyttö kosmetiikassa, vaikka tosin parfyymit olivat yleismaailmallisesti pääasiassa öljypohjaisia. Kuitenkin egyptiläiset näyttivät suosineen parfyymeissaan myös eläinrasvoja, sillä ne muodostivat melko useiden egyptiläisten parfyymien pohjan. (Dayagi-Mendels 1989: 96.)

Karja- ja kotieläinten rasvan lisäksi myös eri villieläimien rasva oli paljon käytettyä, etenkin hiusten hyvinvointia ja kasvua edistävissä hoidoissa (Tyldesley 1994: 155). Hiusongelmista etenkin hilsettä hoidettiin onnistuneesti eläinrasvoilla, jotka kosteuttivat kuivaa ja hilseilevää päänahkaa. Kosmetiikassa käytetty rasva oli tavallisesti peräisin joko kotioiloissa ravinnoksi teurastetuista karjaeläimistä tai palvontamenoissa tapetuista uhrieläimistä, joista jompaa-kumpaa kuvan 4 härkä todennäköisesti edustaa. (Fletcher 1998: 17, 43.)

Kuva 4: Härän teurastamista kuvaava dynastisen ajan seinämaalauk (Manniche 1999: 44).

Hiustenlähtöön oli saatavilla useita päänahkaan levitettäviä voiteita, jotka pohjautuivat pitkälti eläinrasvoihin ja muihin eläinperäisiin raaka-aineisiin. Näiden kaljuushoitojen raaka-aineiden tehokkuus oli kuitenkin vähintäänkin epävarmaa. (Fletcher 1998: 43.) Etenkin leijonan, virtahevon, krokotiilin, kissan, käärmeen ja alppikauriin rasvalla uskottiin olevan hiustenlähtöä estäviä vaikutuksia. Myös hiusten harmaantumiseen oli olemassa kyseenalaisia hoitoja. Esimerkiksi hieromalla hiukseen seosta, joka sisälsi öljyssä keitetyn mustan vasikan tai härän verta, uskottiin, että eläimen tumman turkin väri siirtyisi käsiteltyyn hiukseen. (Dayagi-Mendels 1989: 66.) Myös eläinten luuta ja ulosteita käytettiin kosmetiikassa silloin tällöin, erityisesti hiusten hoitoon, mutta myös muihin tarkoituksiin (Manniche 1993: 114 - 134; Manniche 1999: 122 - 131). Suurin osa erikoisia raaka-aineita sisältävistä resepteistä perustui mitä todennäköisimmin taikauskaiselle olettamukselle, että kosmetiikassa käytetty raaka-aine pitäisi sisällään sen eläimen ominaispiirteet, josta se oli peräisin (Fletcher 1998: 17).

Voidepohjaan lisättiin myös lukuisia muita eläinperäisiä raaka-aineita, kuten maitoa, hunajaa tai vahaa käyttötarkoituksen mukaan (Dayagi-Mendels 1989: 29). Kosteuttavuutensa vuoksi hunajaa käytettiin paljon etenkin kasvonaamioissa (Fletcher 1998: 42). Myös maitoa käytettiin kosteuttavana ja hoitavana raaka-aineena. Jo muinoin egyptiläiset huomasivat maidon hyödyllisyyden ihoa hoitaessaan, vaikeivät he varsinaisesti osanneetkaan yhdistää maidon sisältämiä proteiineja, rasvoja ja happoja ihonsa pehmenemiseen (Manniche 1999: 135; Samahy 2004: 44). Maito ja hunaja olivat käytössä myös fiksatiiveina, jolloin niiden tarkoitus oli yhdistää tuotteen eri komponentteja toisiinsa (Dayagi-Mendels 1989: 29). Maitoa käytettiin myös erityisessä akneihoa hoitavassa seoksessa, joka sisälsi myös strutsin munaa ja nuoren härän sappea (Samahy 2004: 44). Öljyiselle iholle tarkoitettussa kasvonaamiossa sen sijaan hyödynnettiin munanvalkuaisia (Fletcher 1998: 42).

Mehiläisten tarhaus alkoi Egyptissä jo varhain (Allsop & Miller 1996: 515). Hunajan ohella kenoista kerättiin mehiläisvahaa, joka oli ainoa todellinen Egyptissä käytetty vaha (Lucas & Har-

ris 1999: 336). Vahat käyttäytyvät eläinrasvojen kaltaisesti; normaalilämpöisenä ne ovat kiinteitä kunnes ne kuumennetaan, jolloin niistä tulee nestemäisten öljyjen ja sulatettujen rasvojen kaltaisia. Tätä hyödynnettiin mehiläisvahan keräämisessä, sillä vahan saamiseksi kennot oli upotettava kuumaan veteen, jolloin sulanut vaha nousi veden pinnalle. Hunajaa kennoista saatiin kaapimalla. (Wright 1894: 1, 357.) Kosmetiikassa mehiläisvahaa käytettiin muotoilemaan hiuksia ja peruukkeja sekä kiinnittämällä kiharoita ja palmikoita haluttuun muotoon (Dayagi-Mendels 1989: 66). Myös ryppyjä ja juonteita hoidettiin monilla erilaisilla valmisteilla, joista monet sisälsivät mehiläisvahaa (Manniche 1999: 134). Sitä lisättiin myös moniin kasvo-voiteisiin (Fletcher 1998: 41, 42). Muinaisia hiusvahanäytteitä ja niiden sulamispisteitä tutkimalla on havaittu monen yksin mehiläisvahaksi uskotun aineen sisältävän ainoastaan pihkaa tai kittivahaa, joka on mehiläispestistä kerättävää ja mehiläisten tuottamaa hartsia muistuttavaa ainetta. On mahdollista, että näitä aineita käytettiin samaan tarkoitukseen kuin mehiläisvahaa, mutta koska mehiläisvaha oli arvokas ainesosa, uskovat Lucas ja Harris (1999: 337) kuitenkin, että tässä oli ehkä kyse arvostetun raaka-aineiden jäljentämistä tai väärentämisyrittämisestä.

Deodoranttien tärkeys kuumassa ja hiostavassa ilmastossa oli sanoinkuvaamaton ja ensimmäisten joukossa tämän ymmärsivät myös egyptiläiset (Fletcher 1998: 45). Muinaiset deodorantit koostuivat mitä erikoisimmista aineista, joista monet olivat eläinperäisiä. Jos peseytyminen ei riittänyt ja epämiellyttävistä hajuista mielittiin eroon, oli egyptiläisillä siihen keinoja. Yksi resepti kehotti paahtamaan, jauhamaan ja sekoittamaan yhteen mm. strutsin munan ja kilpikonnin kuoren sekä hieromaan sekoitusta kaikkialle kehoon, missä häiritseviä hajuja esiintyi. (Tyldesley 1994: 148.) Valitettavasti keinojen tehokkuudesta ei ole säilynyt tietoa.

3.2.3 Kasviperäiset raaka-aineet

Egyptiläiset hyödynsivät lukuisia kukkia, juuria, yrttejä, mausteita, pensaskasveja sekä puita pihkoineen ja hedelmineen erilaisissa kosmetiikkavalmisteissaan (Lucas & Harris 1999: 89). Kaikkia edellä mainittuja käytettiin runsain määrin pohjaöljyjen ja voiteiden vaikuttavina aineina sekä erityisesti parfyymien raaka-aineina monissa eri muodoissa, sillä egyptiläiset juma-loivat tuoksua ja siksi ne olivat osallisena niin elämän kuin kuolemankin kaikilla osilla. Varakkailta oli mahdollisuus hankkia arvokkaitakin tuotteita, ja siksi voiteisiin, öljyihin ja vahoihin lisättiin monia erilaisia aineita tuomaan hyvää tuoksua (Dayagi-Mendels 1989: 29). Ylellisyydenhakuiset egyptiläiset arvostivat erityisesti kalliita voiteita ja parfyymeja, joiden kosteutusteho edullisimpiin voiteisiin ja tuoksuöljyihin nähden tuskin oli kovinkaan merkittävä. Kosmetiikkatuotteiden korkean hinta näyttäisikin muodostuneen useimmiten tuoksuaineina käytetyistä kalliista mausteista ja muista erityisistä ja harvinaisista raaka-aineista, joita muinaiseen Egyptiin haalittiin läheltä ja kaukaa (Tyldesley 1994: 152).

Egyptiläiset tunsivat lukuisia oman maansa kasveja ja käyttivät niitä kosmetiikassa moniin eri tarkoituksiin. Kova kysyntä oli myös eksoottisille kasveille, joita tuotiin Egyptiin kaikkialta muinaisesta maailmasta. Egyptissä yleinen oletamus oli, että mitä eksoottisempi oli raaka-aine, sitä arvokkaampi ja ylellisempi oli tuote, jossa sitä käytettiin. Tuotavat raaka-aineet oli kuitenkin valittava tarkkaan, sillä niiden tuoksun oli kestettävä pitkä ja raskas matka. Tästä syystä eniten tuotavia raaka-aineita olivat erilaatuiset hartsit, puut, kaarna ja juuret. (Manniche 1999: 25.) Etenkin muinaisesta Somaliasta tuotiin runsaasti suosituimpien egyptiläisten parfyymien raaka-aineita, kuten mirhamia, labdanumia, pistaasipuun hartsia, kanelia ja oli-baanihartsia. (Fletcher 1998: 10.) Tuoksuaineet olivat myös kaupankäynnin ja pitkän käyttöiän kannalta äärimmäisen tärkeitä, sillä samalla kun ne tekivät öljyistä paitsi miellyttävän tuoksuisia, ne myös samalla peittivät mahdollisia pahoja hajuja, joita öljyjen härskiintyminen kuumassa ilmastossa aiheutti (Lucas & Harris 1999: 85).

Kukat

Egyptin monista kukista oli *Lilium candidum*, kansankielellä lilja, hyvin paljon käytetty erityisesti monissa tuoksuvoiteissa ja parfyymeissa (Fletcher 1998: 17). Tuoksua saatiin erityisesti kasvin juurista, joista voitiin valmistaa hyvin yksinkertaista, mutta voimakkaan tuoksuista parfyymia, jota pidettiin sopivana myös miehille (Manniche 1999: 68 - 69). Kosmetiikassa paljon käytetty oli myös *Acorus calamus* eli rohtokalmajuuri. Sitä käytettiin erityisesti parfyymeissä tuoksuaineiden fiksatiivina sekä tuoksunsa vuoksi pehmentämään pohjana käytettyjen öljyjen ja rasvojen ominaistuoksuja. (Fletcher 1998: 7, 18). Sen tuoksun sanottiin olevan makea ja aromaattinen. Varmaa tietoa ei ole siitä kasvoiko rohtokalmajuurta Egyptissä. Manniche (1999: 24 - 25) kirjoittaa kirjassaan, ettei asiasta ole mitään näyttöä, kun taas Fletcher (1998: 18) esittää asian toisin väittäen, että kasvi oli muinaisena aikana sangen yleinen. Egyptissä villinä kasvaneen valkolupiinin eli *Lupinus albuksen* siemeniä sen sijaan käytettiin moniin kosmeettisiin tarkoituksiin, kuten puhdistamaan ihoa ja ehkä myös hiuksia (Manniche 1999: 133).

Egyptiläiset tunsivat myös iiriksen, jota käytettiin ainakin parfyymeissa tuoksuaineina. Manniche (1999: 133) epäilee myös, että joidenkin iirislaatujujen, kuten *albicansin* ja *florentinan* juuria ja rosmariinia sekoittamalla egyptiläiset saivat aikaan eräänlaista kuivashampoota, jonka käytöstä ei kuitenkaan ole todisteita. Dynastisen ajan egyptiläiset tunsivat myös kukkien kuningattareksi nimetyn *Rosa sanctan* eli ruusun, joka levisi Egyptiin todennäköisesti Persiasta. Egyptissä ruusuja viljeltiin puutarhakukkina, mutta tietoa on myös ruusuista saadun öljyn käytöstä parfyymina. Ruusuöljyä onkin käytetty tuoksuaineena jo tuhansia vuosia, mikä tekee siitä yhden maailman vanhimmista parfyymeistä. (Manniche 1999: 79.) Jasmiini eli *Jasminum grandiflorum* tunnettiin Egyptissä sen sijaan kukkien kuninkaana. Siitä saatua eteeris-

tä öljyä käytettiin laajalti parfyymeissa sekä öljyisen ihon- ja hiustenhoitotuotteissa. Neroli-puu eli *Citrus aurantium* oli muinaisena aikana arvokas parfyymien raaka-aine. Puun lehdistä ja hedelmien kukista saatiin neroliöljyä, jota käytettiin parfyymeissä tuoksuaineena. (Shaath & Shaath.)

Palsamipelargoni eli *Pelargonium graveolens* tunnetaan myös nimellä geranium. Sen kukista saatavaa voimakkaan tuoksuista eteeristä öljyä käytettiin parfyymeissä ja Egyptissä sitä viljeltiin tähän tarkoitukseen huikeat määrät. (Shaath & Shaath.) Egyptiläisistä kukista kaikkein tärkein oli kuitenkin *Nymphaea lotus* eli lootus, jonka tuoksua käytettiin laajalti parfyymeissä ja tuoksuvoiteissa (Manniche 1999: 22). Lootusta käytettiin myös öljyisen päänahan hoidossa (Fletcher 1998: 44). Tuontikasveista oli *valerian* - sukuun kuuluva *Nardostachys grandiflorum* paljon käytetty etenkin muinaisegyptiläisissä voiteissa ja parfyymeissä. *Nardus* -kukan juuresta saatava nardusöljy oli arvokas tuoksuaine, joka kesti pitkään iholla ja jonka sanottiin sopivan erityisesti naisen tuoksuksi. (Manniche 1999: 23.) Sitä tuotiin Egyptiin Nepalista ja Himalajalta (Dayagi-Mendels 1989: 118).

Yrtit

Niin koto- kuin vierasperäisiäkin yrttejä käytettiin paljon kosmetiikan raaka-aineena. Alkujaan Välimereltä kotoisin oleva rohtosarviapila *Trigonella foenum-graecum* oli muinaisen ajan ihmeaine, jonka siemenet olivat erityisen nuorennushoidon aktiiviainesosa. Tämän hoidon sanottiin olevan niin tehokas, että se nuorensi ihon ja silotti rypyt, kaunisti ihon ja poisti kaikki kauneusvirheet. (Manniche 1993: 151.) Sen sijaan *Coriandrum sativum* eli korianteri oli käytössä parfyymiteollisuudessa. Sitä lisättiin tuoksuvoiteisiin neutraloimaan joidenkin voimakkaasti tuoksuvien öljyjen ja rasvojen ominaistuoksua. *Origanum majorana*, *Mentha* sekä *Thymus spicata* olivat kaikki paljon käytettyjä raaka-aineita eräissä mausteisissa ja voimakkaan tuoksuissa parfyymeissa. Kansankielellä yrtit tunnetaan meiramina, minttuna ja timjamina. (Fletcher 1998: 19 - 20, 41.) Myös tilli ja sitruunaruoho, jotka tunnetaan latinankielisiltä nimiltään *Anethum graveolens* ja *Cymbopogon citratus*, olivat tavallisia kautta muinaisen Egyptin. Kosmetiikassa niitä käytettiin eniten parfyymien tuoksuaineena. Saflori eli *Carthamus tinctorius* ei luonnostaan kasvanut Egyptin alueella. Kuitenkin uuden valtakunnan ajalla egyptiläiset ryhtyivät kasvattamaan sen kukkia saadakseen jalostettua niistä punaista väriä, jota mahdollisesti käytettiin myös värikosmetiikassa. (Manniche 1993: 17 - 18, 83 - 84.) Egyptiläiset käyttivät kosmetiikassaan myös *Ocimum basilikumista* saatavaa öljyä. Basilikaöljy olikin melko hyvän tuoksuista ja sen tähden sopivaa käytettäväksi parfyymeissa. (Shaath & Shaath.) Yrttinä myös tunnettu koiruoho eli *Artemisia absinthium* sen sijaan oli ainesosana jalkavoiteessa, jonka sanottiin virkistävän väsyneitä jalkoja (Fletcher 1998: 48).

Mausteet, viljat ja vihannekset

Maustekasveja käytettiin enemmän lääketieteessä ja ruoanlaitossa kuin kosmetiikassa. Kuitenkin esimerkiksi kardemumman siemeniä käytettiin paksuntamaan parfyymeitä ja antamaan niille tunnusomaisen makean mausteisen tuoksunsa. (Fletcher 1998: 20.) Kardemumma eli *Elettaria cardamomum* tuotiin Egyptiin Intiasta ja Arabiasta, ja sitä käytettiin parfyymeissä toisinaan kanelin asemesta. Egyptiläisten uskotaan käyttäneen myös arvokasta *Crocus sativus*-ta eli maustesahramia joidenkin parfyymiensa hajusteena. (Manniche 1999: 16 - 23.) Maustekasvien ohella myös viljakasveja hyödynnettiin enemmän ravinnossa kuin kauneudenhoidossa. Emmervehnä *Triticum dicocum* oli kuitenkin poikkeus, jota käytettiin mm. kaljuuden hoitoon. Vehnä jauhettiin ja sekoitettiin hunajaan ja öljyyn, jonka jälkeen valmis massa siveltiin kaljuun kohtaan. Egyptiläiset tunsivat myös monia vihanneksia, mutta kuten mausteiden ja vehnäkasvienkin tapauksessa, niitä käytettiin lähes yksinomaan ravintona ja lääkkeinä (Manniche 1993: 152.) Kuitenkin kurkkua käytettiin myös kauneudenhoidossa, erityisessä karvojenpoistovalmisteessa (Manniche 1999: 131). Käytetystä kurkkulajikkeesta ei erityistä tietoa ole saatavilla, mutta todennäköisesti kyseessä olivat joko *Cucumis melo* tai isompi *C. sativus*, joista ensimmäinen kasvaa edelleen Sudanin alueella (Manniche 1993: 96).

Pensaat

Pensaskasveja tunnettiin Egyptissä lukuisia ja monia niistä hyödynnettiin myös kosmetiikassa. Muun muassa alkannaa eli *Alkanna tinctoriaa* viljeltiin Egyptissä, koska sen juurista saatiin punaista väriainetta, jota käytettiin parfyymien värjäämiseen. Myös sädekaislojen sukuun kuuluva *Cyperus esculentus* oli paljon käytetty pensaskasvi, jonka tuoksu parhaimmillaan muistutti arvokkaan nardusöljyn tuoksua (Manniche 1999: 18, 71.) Sen juuria käytettiin mm. parfyymeissä tuoksuaineena sekä öljy- ja rasvapohjaisten parfyymien ominaistuoksujen peittämiseen ja jopa ryppyjen hoitoaineena. Lisäksi sen lehtiä käytettiin paksuntamaan parfyymeja. Egyptiläiset tunsivat nykyaikanakin paljon käytetyn *Lawsonia inermiksen* eli hennan, jota käytettiin jauhettuna jalkojen raikastamiseen (Fletcher 1998: 20, 45). Hennan voimakkaasti tuoksuvia kukkia sen sijaan käytettiin laajalti parfyymeissa (Manniche 1999: 71). Hennan käyttö muinaisena aikana ei juuri eronnut kasvin nykyaikaisesta käytöstä väriaineena. Lucasin ja Harrisin (1999: 87, 309) mukaan kasvia käytettiin laajasti mm. kämmien ja jalkapohjien sekä kynsien että hiusten värjäämiseen. Manniche (1993: 114) on kuitenkin sitä mieltä, että vaikka hiuksia todennäköisesti värjättiin hennalla, todisteita hennan käytöstä kynsien värjäämiseen ei kuitenkaan ole. Hughes (1959: 170 - 171) puolestaan kiistää kaiken muun, paitsi hennan käytön hiusten värjäysaineena, eikä usko, että kynsiä saati kämmeniä tai jalkapohjia värjättiin. Sen sijaan hän väittää, että punaiset tahrat muumioiden käsissä ja jaloissa ovat vain seurausta balsamointiprosessista.

Myös *Myrtus communis* eli myrtti oli Egyptissä paljon käytetty pensaskasvi, jonka tuoksuvia kukkia, lehtiä ja hedelmiä käytettiin parfyymeiden tuoksu-aineina (Fletcher 1998: 21). Parhaan myrtin sanottiinkin tulevan Egyptistä, jossa aikalaisten kuvausten mukaan myrtin kukat olivat lumoavan tuoksuisia. Myös parfyymituotannossa käytettiin pensaskasveja; Egyptissäkin paljon tavattavan karvapiikkivihman *Calycotome villosan* voimakkaan tuoksuinen juuri oli erityisen paljon käytetty ja siitä saatiin myös punaista väriainetta. Kasvin muinainen nimi aspalathos saattaa kuitenkin viitata kahteen muuhunkin muinaisessa kosmetiikassa käytettyyn pensaaseen: Kiertokasveihin sukuun kuuluvaan *Convolvulus scopariukseen* tai tuntemattomaan kasviin nimeltä *erysiceprum*. (Manniche 1999: 14, 78.)

Puut

Egyptiläiset tunsivat suuren määrän sekä kotoperäisiä että ulkomaisia puita. Kosmetiikassa hyödynnettyjä puita olivat ainakin carob, setri, kaneli, akaasia, taateli, kataja, sykomorivii-kuna ja tamariski. Carob, latinankieliseltä nimeltään *Ceratonia siliqua*, tunnetaan myös nimellä johanneksenleipäpuu. Se tuottaa hernemäisiä palkoja, joita käytettiin laajalti kosmetiikassa, etenkin eräänlaisessa iholle hierottavassa deodorantissa. Setriä ei luonnostaan esiinny Egyptin alueella joten sitä tuotiin niinkin kaukaa kuin Libanonista asti. Setristä saatiin kosmetiikan raaka-aineiksi tuoksuva puuta, pihkaa ja öljyä. Näitä kaikkia käytettiin paljon parfyymeiden raaka-aineena, mutta etenkin setripuun pihkaa ja öljyä pidettiin ihoa hoitavina ja hiusten kasvua edistävinä aineina. Tämä todennäköisesti johtui ainakin setriöljyn kohdalla aineen päänahkaa stimuloivasta ominaisuudesta. (Fletcher 1998: 21 - 22, 43.)

Kanelipuista egyptiläiset tunsivat ainakin kassiakanelin sekä ceyloninkanelin, jotka molemmat olivat runsaassa käytössä ainakin tuoksuaineina. *Cinnamomum verum* ja *C. iners* kasvoivat muinoin ainakin Intiassa, Ceylonissa ja Kiinassa, mistä kaarnaa ja kukintoja tuotiin Egyptiin. (Lucas & Harris 1999: 308.) Kuitenkin muinaisissa lähteissä kerrotaan niitä myös kasvaneen Arabian niemimaalla (Manniche 1999: 77). Kassiakaneli ja ceyloninkaneli muistuttavat toisiaan huomattavasti, mutta kassiakaneli on tuoksultaan pistävämpi ja maultaan voimakkaampi (Lucas & Harris 1999: 308). Koska parfyymituotannossa oli tavallista vaihdella tuoksultaan samankaltaisia raaka-aineita keskenään, käytettiin kassiakanelia joskus ceyloninkanelin asemesta (Manniche 1999: 77). Akaasian eli *Acacia nilotican* kukintoja sen sijaan käytettiin rasvaisen ihon hoidossa. Puun kukat sopivatkin erinomaisesti öljyisen ihon kasvinaamioihin, sillä niillä on ihohuokosia supistavia vaikutuksia. (Fletcher 1998: 42.)

Taateli eli *Phoenix dactylifera* on Egyptissä luonnostaan esiintyvä puu, jonka hedelmistä tehtiin viiniä. Taateliviiniä käytettiin laimentamaan vahvoja parfyymeja ja pehmentämään pohjana käytettyjen rasvojen ja öljyjen luontaista tuoksua. Taatelin siemenistä puristettiin myös öljyä, jota käytettiin hiustenhoitoaineena. Katajasta kosmetiikan raaka-aineina olivat kata-

janmarjat, kaarna ja öljy. Öljyä ja hartsia käytettiin parfyymien tuoksuaineina, kun taas marjoja käytettiin huulten ja hiusten värjäämiseen. (Fletcher 1998: 22 - 23, 43.) Katajapuita tuotiin Egyptiin paljon Syyriasta ja Foinikiasta. Sykomoriviikuna eli *Ficus sycomorus* sen sijaan oli Egyptissä kasvava puu, jonka hedelmistä tehtyä mehua käytettiin arpien peiteaineena yhdessä punaokran kanssa. Puun mahlaa puolestaan käytettiin karvojenpoistovoiteena yhdessä kumi-hartsin kanssa. (Manniche 1999: 10, 131 - 138.) Tämän muinaisen karvojenpoistoaineen käytöstä ei ole varmaa tietoa, mutta todennäköisesti seos levitettiin kuumennettuna iholle ja jäähdyttyään se repäistiin pois modernin kuumavahan tapaan (Manniche 1993: 46). Syntyjään egyptiläinen puu oli myös tamariski eli suolapuu, latinankieliseltä nimeltään *Tamarix nilotica* tai *T. articulata*. Sen pieniä siemenmäisiä hedelmiä käytettiin vartalon epämiellyttävien hajujen poistamiseen. (Tyldesley 1994: 148; Manniche 1993: 149 - 150.)

Tuoksuvat hartsit

Kasveja hyödynnettiin erityisen paljon voiteissa ja parfyymeissa ja etenkin erilaisia pihkalaatuja käytettiin tuoksua tuovina raaka-aineina. Pihka oli raaka-aineista kallein, koska se vaati erityiskäsittelyä. (Dayagi-Mendels 1989: 96.) Pihkalla tarkoitetaan tietyistä kasveista tihkuvaa ainetta, jota kasvi tuottaa johtuen sille tehdystä tai aiheutuneesta vahingosta (Dieterich 1920: 6 - 7). Sen kerääminen tapahtuikin tekemällä puiden kaarnaan pieniä viiltoja, joista tahmea liimainen pihka tihkui puun rungosta pieninä pisaroina (Dayagi-Mendels 1989: 96). Pihkaa voi kuitenkin erittyä kasveista myös muissakin olosuhteissa, kuten niiden normaalin aineenvaihdunnan seurauksena. Oli pihkan synnyn syy mikä tahansa, valolle ja ilmalle altistuminen sai tihkuneen pihkan koostumuksen muuttumaan, mistä syystä se kovettui hartsiksi ja vaihtoi väriä. (Dieterich 1920: 6 - 7.) Kovettuneet hartsipisarot jauhettiin käytettäväksi kosmetiikkaan (Dayagi-Mendels 1989: 96). Tavallisesti pihkan tunnistaa sille ominaisesta epämääräisestä ja kidemuodottomasta rakenteesta, jonka mukaan se on joko kovaa ja haurasta tai pehmeää ja tahmeaa. Kaikki pihkalaadut sulavat ja palavat tarpeeksi kuumennettaessa, ne ovat suurelta osin tai täysin veteen liukenemattomia, eivätkä ne juuri pilaannu tai härskiinny. (Dieterich 1920: 6 - 7.)

Koska eri pihkalaatuja on valtava määrä, niiden värit, tuoksut ja koostumukset vaihtelevat paljon. Kuitenkin ne on mahdollista luokitella koostumuksensa perusteella kolmeen eri kategoriaan. Näitä ovat hartsit, balsamit ja kumi-hartsit. Todelliset hartsit ovat harvinaisia, sillä ne ovat täysin puhtaita ja yhdenmukaisia, ilman epäpuhtauksia tai muita muille hartsilaaduille ominaisia aineita. Kovettuttuaan hartsiksi pihka on kovaa ja haurasta, eikä se pehmenne vedessä saati liukene siihen. Balsamit sen sijaan ovat nestemäisiä ja voimakkaalle tuoksuvia aineita. (Dieterich 1920: 6 - 10.) Niissä pihka on sekoittuneena eteerisiin öljyihin, jotka ovat voimakkaasti tuoksuvia, mutta erittäin herkästi haihtuvia kasviöljyjä (Wright 1894: 2). Kumihartseina taas tunnetaan aineet, joista löytyy kasvin omien kitkerien nesteiden ja eteeristen öljy-

jen lisäksi niin luonnonkumia kuin pihkaakin, vaihtelevassa suhteessa (Dieterich 1920: 8 - 10). Pihkoja käytettiin antiikin aikaan erityisen paljon parfyymeissa, sillä yleisen oletuksen mukaan parfyymiin lisätty hartsi tai kumihartsi kiinnitti parfyymien. Tästä huolimatta keskeisin syy hartsiin käyttöön olivat niille ominaiset voimakkaat ja pitkäkestoiset tuoksut. (Lucas & Harris 1999: 88.)

Yksi suosituimmista hartseista oli mirhami. Sitä käytettiin kosmetiikassa sekä pihkamaisessa muodossa että kristallikiteenä. Tätä punaruskeaa pihkaa saatiin *Commiphora* -sukuisista pensaista, joita esiintyi niin Arabiassa kuin Somaliassakin, jossa se pakattiin vientiä varten nahkasiini pusseihin. (Dayagi-Mendels 1989: 106 - 118.) Tuoksultaan mirhami on vahva, kestävä ja pureva ja sitä käytettiin lukuisissa eri parfyymeissa sekä kasvonaamioissa ja hengityksen raikastajissa (Fletcher 1998: 24). Mirhamista valmistettiin myös erityistä öljyä joko suoraan puristamalla tai lisäämällä hartsiin balanosöljyä. Tämä mirhamiöljy, jota kutsuttiin nimellä stakte, oli ainoa parfyymi, joka saattoi sisältää vain yhtä raaka-ainetta. Sen sanottiin olevan kaikista muinaisista parfyymeista kestävin ja tästä syystä se oli erityisesti naisten suosiossa. (Manniche 1999: 81.)

Tuoksultaan mausteista ja puumaista olibaanihartsia käytettiin myös paljon ja laajalti sekä suitsukkeena että kosmetiikan raaka-aineena. Olomuodoltaan se on kuivaa valkoista tai keltävää kovettunutta pihkaa, jota saatiin pääosin Arabian niemimaalla esiintyvän *Boswellia* -suvun puun kaarnasta. Vientiä varten se kerättiin ja pakattiin varoen punottuihin koreihin, sillä arvokas raaka-aine oli haurasta ja vahingoittuneesta tuotteesta maksettiin maailmalla huonompi hinta. (Dayagi-Mendels 1989: 106 - 118.) Parfyymiteollisuuden lisäksi hartseista valmistettiin eräänlaista tahnamaista deodoranttia, jota levitettiin jäsenten yhtymäkohtiin (Fletcher 1998: 45). Olibaanihartsia käytettiin myös hengityksen raikastajana, jota pureskeltiin miellyttävältä tuoksuun hengityksen toivossa (Lucas & Harris 1999: 92). Myös mirhamia käytettiin tähän tarkoitukseen. Mirhamipohjainen hengityksen raikastaja valmistettiin murskaamalla hartsi ensin hienoksi jauheeksi, joka sitten sekoitettiin hunajaan ja sädekaislaan tai muihin kasvipohjaisiin aineisiin. Egyptiläisten tiedetään käyttäneen hartseja lisäksi kosteuttavassa kasvonaamiossa ja ryppyjä hoitavissa valmisteissa. Nykyaajan aromaterapeuttisissa hoidoissa niitä käytetään tähän tarkoitukseen vielä nykyäänkin. (Fletcher 1998: 42 - 43.)

Olibaanihartsi ja mirhami olivat epäilemättä muinaisen maailman laajimmin käytettyjä tuoksuaineita. Kuitenkin näiden kahden suosittujen hartsin lisäksi käytössä oli lukuisia muitakin kasvipohjaisia raaka-aineita, joita käytettiin tuomaan parfyymeihin tuoksua; näistä tärkeimmät olivat galbaanihartsi, labdanum ja storaksi. (Lucas & Harris 1999: 94 - 95.) Myös pistaasipuista saatava mastiksi oli kosmetiikassa käytetty hartsi, joskin sen käyttö ei ollut aivan niin yleistä kuin muiden hartsiin (Fletcher 1998: 24). Galbaanihartsi eli tuoksukumi on olomuodoltaan jähmeää usein vihertävää ruskeankeltaista tai tummanruskeaa pihkaa, joka kovettuu erikokoi-

siksi ja -muotoisiksi hartsipisaroiksi. Egyptiläiset saivat sitä Persiasta *Ferula* - suvun kasvien juurista ja varsista sekä *Peucedanum* - suvun kasveista *P. galbaniflora* ja *P. officinale*. (Lucas & Harris 1999: 94 - 95.) Sitä käytettiin erityisesti fiksatiivina parfyymeissa, mutta myös jalkojen hoidossa (Fletcher 1998: 24, 48). Labdanum sen sijaan on koostumukseltaan aitoa pihkaa, eikä kumihartsia, kuten muut tavallisimmin muinaisessa kosmetiikassa käytetyt hartsit. Se on tahmeaa tummanruskeaa tai mustaa pihkaa, joka käsittelyn kautta pehmenee helposti. Muinoin sitä saatiin Välimeren maista *Cistus* - sukuisten pensaiden lehdistä ja oksista, jotka olivat luonnostaan tahmean pihkan peitossa. Sen sijaan storaksina tunnettua ainetta egyptiläiset saivat ambrapuista nimeltä *Liquidambar orientalis*. Tämä puiden kaarnasta saatava tahmea pihkamainen balsami on väriltään sameaa ja harmaata ja sen tuoksu on vaniljamainen ja muistuttaa munkkipalsamin eli bentsoen tuoksua. (Lucas & Harris 1999: 94 - 95.) Mastiksi taas on vaaleankeltainen kumihartsi, jota saatiin Egyptin aavikoilla villinä kasvaneista pistaasipuista *Pistacia terebinthus* ja *P. lentiscus*. Sitä käytettiin ainakin uuden valtakunnan aikana parfyymien raaka-aineena. (Fletcher 1998: 24.)

3.2.4 Mineraalit

Liioittelematta voi todeta, että muinaisen kosmetiikan raaka-aineiden yksi olennaisimpia osia olivat mineraalit, joita käytettiin paljon niin värikosmetiikassa kuin erilaisten voiteidenkin ainesosina (Manniche 1999: 7). Mineraalit ovat maankuoren rakennusaineita, joista kaikki maailman kivet ovat rakentuneet. Enimmillään mineraaleja on arvioitu olevan jopa 5000 eri lajia, joskin tunnetuista lajeista vain noin 30 esiintyy maaperässä yleisesti. Yksinkertaisimmillaan mineraalit ovat kiinteitä kiteistä muodostuneita kemiallisia yhdisteitä, joiden muodostuminen vaatii tietyt spesifiset olosuhteet ja soveliaan sijainnin. (Farndon 2009: 42.) Mineraalit koostuvat lähes kokonaisuudessaan pääalkuaineista, joita ovat happi, pii, alumiini, rauta, kalsium, natrium, kalium ja magnesium, vaikka tosin harvinaisempiakin alkuaineita toisinaan tavataan (Tuisku & Piispanen 2005). Mineraalit on myös tapana luokitella kemiallisen koostumuksensa perusteella joko puhtaisiin alkuaineisiin tai aineyhdistelmiin, joita ovat sulfidit, oksidit, hydroksidit, halogenidit, karbonaatit, nitraatit, boraatit, sulfaatit, fosfaatit ja erilaiset silikaatit. Eri mineraaleilla on lisäksi eri ominaisuudet, joiden mukaan niitä luokitellaan ja tunnistetaan. Näitä ovat väri, jauhetun mineraalin väri, mineraalin kiilto, läpinäkyvyys, kovuus, ominaispaino, asu ja muoto sekä kidejärjestelmä. (Cook & Kirk 2007: 6 - 13.)

Atomeista ja molekyyleistä koostuvat kiteet muodostavat jokaiselle mineraalilaadulle tyypillisen kolmiulotteisen kidejärjestelmän. Mineraalin väri määräytyy sen mukaan, kuinka sen kiteet heijastavat ja taittavat valoa, sillä jokainen yksittäinen kidehiukkanen taittaa valoa kidemuodolleen tyypillisellä tavalla. (Cook & Kirk 2009: 11.) Harva mineraali on erityisen värikkäs puhtaassa muodossaan. Etenkin kuparin ja raudan läsnäolo saa mineraaleissa usein aikaan kirkkaitakin väriesiintymiä. Mineraalien väri on tärkeä, mutta konstikas tunnistustyökalu.

Vaikka joillakin mineraaleilla on oma tyypillinen värityksensä, joista ne on helppo tunnistaa, useimpien mineraalien väritys johtuu kuitenkin epäpuhtauksista, sillä mineraalit ovat vain harvoin luonnossa täysin puhtaita. (Farndon 2009: 48.) Yleisesti ottaen mineraalien värit vaihtelevat paljonkin, ja jopa yhden ja saman mineraalilaadun sisällä voi olla havaittavissa monia täysin eri värisävyjä ja vivahteita. Olomuodolla on myös suuri merkitys värin kannalta, sillä jauhettu mineraali voi olla erivärinen tai hieman erisävyinen kuin mineraalin kiinteä muoto. (Hytönen 1999: 10.) Vaikka mineraalit vaalenevatkin jauhamisen aikana, oli syviä värejä mahdollista aikaansaada vain sekoittamalla mineraalijauhe öljyyn tai rasvaan, joka kastuessaan tummeni taas.

Värikosmetiikan mineraalit

Mineraaleja käytettiin muinoin etenkin luomivärien ja rajausten raaka-aineina. Eniten käytössä olivat mineraalit, jotka fysikaalisten ominaisuuksiensa, kuten pehmeytensä vuoksi sopivat hyvin jauhettavaksi ja joiden haluttavuus piili kauniissa ja kirkkaissa väreissä, joita aiheuttivat erilaiset metallit. Toisin sanoen sopiva rakenne ja väri määrittivät, soveltuiko mineraali kosmetiikkatuotantoon. Etenkin esidynastiseen aikaan egyptiläiset suosivat silmämeikeissään paljon vihreää (Tyldesley 1994: 159). Tästä syystä yksi yleisimmin käytetyistä mineraaleista oli malakiitti, kirkkaan vihreä kuparihydroksidikarbonaatti (Lucas & Harris 1999: 80). Malakiitti muodostuu kuparin rapautuessa ja jauhettuna sen väri on vaalean vihreä (Cook & Kirk 2009: 138). Malakiitin lisäksi myös tenoriitti ja kupriitti olivat kosmetiikassa kutakuinkin yleisessä käytössä olleita kuparimalmimineraaleja (Cordua 2000). Tenoriitti eli musta kuparioksidi on harvinainen metallinhohtoinen mineraali, joka syntyy kuparin hapettuessa. Kiinteänä sen väri vaihtelee teräksenharmaasta mustaan, mutta jauhettuna tenoriitin väri on musta tai vihertävä. Kupriitti sen sijaan tunnetaan lisänimellä punainen kuparioksidi. Sen väri vaihtelee punaisesta tummanpunaiseen ja jauhettuna se on ruskehtavan punainen. (Cook & Kirk 2009: 84 - 86.)

Toinen merkittävä silmämeikin valmistukseen käytetty kuparimineraali oli kuparisilikaatti krysokolla (Lucas & Harris 1999: 210). Krysokollaa esiintyy kuparimalmien hapettuneissa osissa, jossa se syntyy kuparin rappeutuessa hydraation seurauksena. Sitä tavataan usein muiden kuparimalmimineraalien kuten malakiitin rinnalla. Jauhettuna mineraali on tavallisimmin vaalean vihreää, mutta kiinteänä krysokollaa löytyy vihreän, sinivihreän ja sinisen eri vivahteissa. Monipuolisuutensa vuoksi se olikin suosittu kohlin eli egyptiläisen silmämeikin pigmenttiaine. (Hytönen 1999: 179 - 281; Cook & Kirk 2009: 137 - 281.) On todennäköistä, että myös atsuriittia käytettiin jonkin verran kosmetiikassa, vaikkei ehkä yhtä yleisesti kuin muita kuparimalmimineraaleja. Mikäli kauniin tummansinistä kuparikarbonaattimineraali atsuriittia todella käytettiin kosmetiikassa, sillä todennäköisimmin korostettiin verisuonia. Atsuriittia esiintyy sekä Siinaissa että Egyptin eteläisellä aavikolla. Muinaisena aikana sitä oli helppo louhia, sillä tavallisesti atsuriitti löytyy läheltä maanpintaa. Vaikka kyseisen mineraalin yhteyttä kosme-

tiikkaan ei varsinaisesti voida todistaa, sen käyttö väripigmenttinä kuitenkin puoltaa tätä olettamusta. (Lucas & Harris 1999: 242.)

Uuden valtakunnan ajalla ylivoimaisesti suosituin silmämeikin raaka-aine oli galeniitti (Tyldesley 1994: 159). Väriltään ja kemialliselta kaavaltaan galeniitti on mustan harmaa lyijysulfidi, jota kutsutaan loistavan kiiltonsa vuoksi myös lyijyhohteeksi (Lucas & Harris 1999: 80). Galeniittia löytyy mineraalirikkaasta maaperästä, joka on maakuoren alta nousseiden magmaattisten liuosten kyllästämä (Farndon 2009: 242). Lyijyn neurotoksisuudesta egyptiläisillä tuskin oli tietoa, eivätkä he sen tähden osanneet yhdistää lyijymyrkytyksen oireita paljon käyttämänsä silmämeikkiin (Manniche 1999: 136). Koska muinaisena aikana lyijyä käytettiin kosmetiikan ohella muuallakin, oli sille altistuminen hyvin todennäköistä ja krooninen lyijymyrkytys olikin kansan keskuudessa melko tavallinen (Komulainen & Tuomisto 2001: 1066). Galeniitin lisäksi silmiä ehostettiin muillakin lyijymalmimineraaleilla kuten lyijykarbonaatti serussiitilla (Lucas & Harris 1999: 210). Serussiitti on valkea mineraali. Sitä hyödynnettiin, kun haluttiin silmämeikkiin vaaleaa pigmenttiä. Serussiittia muodostuu lyijyn hapettumisvyöhykkeissä galeniitin rinnalla ja suuren lyijypitoisuutensa vuoksi myös serussiitti oli hyvin myrkyllinen kosmetiikan raaka-aine. (Hytönen 1999: 179 - 281; Cook & Kirk 2009: 137 - 281.) Kosmetiikassa käytettiin myös kahta erittäin harvinaista lyijymineraalia. Laurioniitin ja fosgeniitin valmistuksessa egyptiläiset ennen kaikkea osoittivat syvää kemian tuntemusta, sillä lähdemineraali lyijy oli käsiteltävä tavalla, joka nykyajankin mittapuulla on melko mutkikas. Kemiallisesti laurioniitti ja fosgeniitti ovatkin toissijaisia kloorattuja lyijyhydroksideja ja -karbonaatteja, jotka ovat syntyneet lyijyn muuttuessa. (Cordua 2000.) Niiden värit vaihtelevat valkoisen, vaalean ruskean ja kellertävän harmaan välillä, mutta jauhettuna ne tavallisesti ovat valkoisia ja harmahtavia (Cook & Kirk 2009: 143).

Kuparin ja lyijyn ohella myös rautamalmimineraaleista saatiin voimakkaita värejä. Kosmetiikan raaka-aineita olivat erityisesti hematiitti, okra ja magnetiitti. Hematiitti on kemialliselta kaavaltaan rautaoksidi. Sen väri vaihtelee teräksen harmaasta raudan mustaan, mutta jauhetussa muodossaan se on väriltään punainen tai punaruskea. Hematiitti syntyy saostamalla hapettuneista rautapitoisista liuoksista ja saa siten tunnusomaisen ruosteisen värinsä. Tästä syystä hematiitti tunnetaan myös lisänimellä punainen rautaoksidi. Okra puolestaan on multamainen punaisenruskea maaväri, joka koostuu yhtäläillä savesta ja hematiitista. (Cook & Kirk 2009: 99.) Egyptissä poskien punaamiseen käytettiin erityistä ihomaalia, joka valmistettiin jauhetusta hematiitista ja punaisesta okrasta, jotka sekoitettiin kasviöljyyn tai eläinrasvaan sekä kumihartsiin. (Lucas & Harris 1999: 84 - 85). Mannichen (1999: 23, 138 - 140) mukaan myös huulet punattiin käyttämällä tätä samaa okravalmistetta, jolla posketkin saatiin hehkumaan. Viimeinen käytetty rautamalmimineraali oli magnetiitti eli raudan magneettinen oksidi, joka on väriltään niin kiinteänä kuin jauhettunakin musta (Cordua 2000).

Harvinaisempia, mutta silti melko yleisiä kosmetiikan raaka-aineita olivat muihin metalleihin ja erilaisiin puolimetalleihin pohjautuvat mineraalit, kuten pyrolusiitti, stibniitti, realgari, auripigmentti ja sinooperi. Pyrolusiitista saatiin valmistettua mustaa, sinimustaa tai tumman harmaata jauhetta (Hytönen 1999: 261). Pyrolusiitin ja okran yhdistelmästä taas saatiin aikaan ruskeaa meikkijauhetta (Lucas & Harris 1999: 210). Kemialliselta kaavaltaan pyrolusiitti on mangaanioksidi ja vaikka mangaani onkin elintärkeä hivenaine, suuret pitoisuudet sitä ovat kuitenkin myrkyllisiä (Farndon 2009: 233). Rasvaan lisättyä mangaanimineraalia käytettiin myös hiusten värjäämiseen. Myös peruukkeja käsiteltiin tällä tumman ruskealla aineella, joka kenties antoi lisäksi hiukselle kiiltoa ja tuuheutta. (Manniche 1999: 133.) Stibniitti, toiselta nimeltään antimoniitti, on kemialliselta kaavaltaan antimonisulfidi. Jauhettuna se on väriltään vaalean-, tumman-, tai mustanharmaa. (Hytönen 1999: 54, 303.) Stibniitti muodostuu pääosin antimonista, joka on myrkyllinen arseenin sukuinen puolimetalli (Cook & Kirk 2009: 21, 46). Egyptissä oli käytössä myös muitakin väripigmentteinä tunnettuja mineraaleja, vaikkakin niiden käyttöä kosmetiikassa hän ei voi varmuudella todistaa. Nämä mineraalit olivat myrkylliset arseenisulfidit realgari ja auripigmentti, joista ensimmäinen on väriltään punainen ja jälkimmäinen oranssinkeltainen. Vaikka nykyään onkin yleisessä tiedossa, että arseeni niin kuin myös antimoni ovat hyvin myrkyllisiä, ei egyptiläisillä ollut asiasta minkäänlaista käsitystä (Farndon 2009: 248 - 249). Siksi antimoni- ja arseeniyhdisteet olivat valitettavan paljon käytettyjä muinaisissa kauneudenhoitovalmisteissa. Myös kirkkaanpunaista, mutta erittäin myrkyllistä elohopeasulfidi sinooperia tavataan usein näiden mineraalien joukossa, joskin Manniche (1999: 23, 138 - 140) pitää sen käyttöä huulten punaamiseen tarkoitetuissa valmisteissa epätodennäköisenä. Sen sijaan sinooperin käytöstä parfyymien väri-aineena ei hänen mielestään ole epäilystäkään.

Näyttää on myös siitä, että kaikkein varakkaimmat egyptiläiset saattoivat käyttää silmiä meikatessaan myös jauhattua lapolislatulia, arvokasta ja harvinaista pääosin lazuriitista koostuvaa kaunista tumman syvänsinistä korukiveä. Sitä käytettiin muinaisena aikana ainakin ultramariini väripigmentin valmistamiseen, sillä lazuriitti on pehmeää, haurasta ja helposti jauhattavaa (Farndon 2009: 209). Lapolislatulin käytöstä on kuitenkin ristiriitaisia käsityksiä. Vuoden 1993 julkaisussaan Manniche (1993: 47) mainitsee eräänlaisen silmänympärysihon voiteen, jonka raaka-aineena käytettiin lapolislatulia. Myöhemmin (1999: 137) hän kirjoittaa, että vaikka egyptiläisessä taiteessa kuvataankin joskus silmät ja kulmat tummansinisellä lazuriitilla meikatuiksi, se ei välttämättä merkitse mitään, sillä egyptiläiset kuvanveistäjät saattoivat käyttää vain taitelijan vapauttaan kuvatessaan eri värejä ja sävyjä. Täten täytyy todeta, ettei lapolislatulin käyttöä ainakaan värikosmetiikan raaka-aineena voi varmuudella näyttää toteen. Lapolislatulin ohella egyptiläiset tunsivat myös toisen harvinaisen ja arvokkaan korukiven nimeltä turkoosi. Tätä kiveä tuotiin Egyptiin Persiasta ja hautalöydöksistä päätellen sitä arvostettiin erityisen paljon. Väriltään se on taivaan tai vihertävän sininen, mistä syystä se olisikin ollut varsin houkutteleva silmämeikin väriaine. Sen käytöstä kosmetiikassa ei kuitenkaan ole

näyttöä ja onkin mahdollista, että sitä käytettiin vain korukivenä. Syy tähän saattaa löytyä jauhetun mineraalin väristä, joka kiinteän kiven väristä poiketen on tavallisesti harmahtava tai hyvin vaalea. (Cook & Kirk 2009: 195.)

Kuten aiemmin on jo tullut esille, monet värikosmetiikassa käytetyt mineraalit olivat värikkäitä ja näyttäviä. Kuvassa 5 on esitelty joitain väriykseltään kauneimpia kosmetiikan raaka-aineita kuten malakiitti, atsuriitti, realgari, auripigmentti, turkoosi, lapislatsuli, sinooperi sekä hematitiitti.

Kuva 5: Värikosmetiikassa käytettyjä mineraaleja (The contemporary relevance of the renaissance palette 2007).

Puhdistusvalmisteiden mineraalit

Kasvojen kaunistamiseksi ja ihon kunnon ylläpitämiseksi meikki ja epäpuhtaudet on puhdistettava iholta päivän päätteeksi. Tämän tiesivät myös muinaiset egyptiläiset, sillä ainakin dynastisena aikana oli käytössä eräänlaisia cold cream -kasvojenpuhdistusvoiteita, joiden tiedetään koostuneen rasvojen lisäksi joko kalkkikivestä tai liitukivestä, joita kumpaakin esiintyy melko runsaasti Egyptissä (Mayagi-Mendels 1989: 37). Tämän voiteen puhdistava vaikutus perustui jauhetun kalkkikiven hellävaraisesti kuorivaan ja hankaavaan vaikutukseen (Manniche 1999: 134). Kalkkikiveä louhittiin todennäköisesti Punaisenmeren rantamilta, sillä eniten sitä muodostuu merien pohjalle vuosituhsien saatossa eläneiden merenelävien kuorista sekä saastuneesta kalsiumkarbonaatti kalsiitista, joka on yksi maailman yleisimmistä mineraaleista. Liitukivi sen sijaan on täysin puhdasta kalsiittia, joka on muodostunut sedimentaation seurauksena merellisten pieneliöiden kuten planktonin ja merilevän jäänteistä (Farndon 2009: 29, 107-108, 172). Vaikka kalkkikivikin koostuu pääosin kalsiitista, siitä löytyy myös muita kalsiittiryhmään kuuluvia karbonaattimineraaleja, kuten magnesiittia sekä muun muassa kvartsia, savea, ja hematitiittiä. Koska kalkkikiven koostumus ei ikinä ole vakio, sen ominaisuudet, mukaan lukien puhtaus, kovuus ja väri, voivat vaihdella melkoisesti. (Hytönen 1999: 157,

205.) Yleisimmät värimuunnokset ovat keltainen, oranssi, vihreä ja sininen, mutta myös mustaa ja väritöntä kalsiittia on tavattu (Tuisku & Piispanen 2005). Vaikka kalkkikiveä ei käytettykään värikosmetiikassa, tulivat sen lukuisat värimuunnokset kuitenkin tarpeeseen. Kalkkikiveä nimittäin käytettiin erityisen paljon myös kosmetiikan säilömiseen tarkoitettujen astioiden rakennusaineena (Lucas & Harris 1999: 59).

Koska puhtaus ja puhtaana pysyminen olivat erityisen tärkeitä egyptiläisille, lisättiin kylpyveetien sekä suun pesuveetien monesti erilaisia mineraaliperäisiä aineita tehostamaan veden puhdistavaa vaikutusta. Koska muinaisena aikana ei tunnettu perinteistä saippuaa, käytettiin sen asemesta monia mineraaliperäisiä raaka-aineita kuten kuohusavea sekä tronaa. Kuohusavi, joka muistuttaa paljon luonnonkosmetiikan suosimaa kaoliinisavea, tunnetaan paremmin nimellä *solum fullonum* tai englanninkielisellä nimellään *Fuller's earth* (Manniche 1999: 132). Kemiallisesti kuohusavi on vesipitoinen alumiinisilikaatti, joka sisältää pieniä määriä myös muille savilaaduille ominaisia raaka-aineita vaihtelevassa suhteessa (Parsons 1913: 7). Trona puolestaan on Egyptissä luonnostaan runsaasti esiintyvä aine, jota kerrostuu suolavedestä (Cook & Kirk 2009: 144). Pesevänä aineena trona oli hyvinkin tehokas, sillä se lisäsi merkittävästi veden puhdistavaa vaikutusta. Kuitenkin samalla se myös kuivatti ihoa melkoisesti, eikä siis ollut kovinkaan ihoystävällinen. (Tyldesley 1994: 147 - 148, 152.) Tronaa käytettiin myös eräänlaisena shampooona, johon lisättiin rasvaa ja kasvipohjaisia aineita (Manniche 1999: 131 - 132). Pääosin trona koostuu natriumkarbonaatista eli soodasta sekä natriumbikarbonaatista, jota käytetään ruokasoodana (Lucas & Harris 1999: 263 - 267). Myös soodasta ja vahasta valmistettiin kovaa saippuamaista ainetta, jota käytettiin hiusten ja peruukkien pesuun (Manniche 1999: 131 - 132). Yleensä luonnossa tronassa esiintyy epäpuhtauksina vaihteleva määrä myös kipsiä, mirabiliittia ja haliittia (Lucas & Harris 1999: 263 - 267). Kipsi, joka on kemialliselta koostumukseltaan vesipitoinen kalsiumsulfaatti, on melko yleinen sedimenttimineraali. Haliitti sen sijaan on paljon käytetty mineraali, joka tunnetaan parhaiten arkinimeltään ruokasuola. Kemialliselta koostumukseltaan se on natriumkloridia, kun taas mirabiliitti on natriumsulfaattia, johon on sitoutunut vettä. Kipsiä, haliittia ja mirabiliittia esiintyy paljon kuivilla ja kuumilla alueilla ja ne muodostuvat tavallisesti meriveden haihtuessa. (Cook & Kirk 2009: 70, 150 - 151.)

Muitakin peseviä aineita oli käytössä. Epäselvyyksiä aineiden tunnistamisessa aiheuttavat kuitenkin muinaiset ja nykyiset nimet, jotka aikojen saatossa käänkösvirheiden myötä ovat sekoittuneet keskenään. Esimerkiksi muinaisissa egyptiläisissä lähteissä mainittu ainesosa *ntry* on monesti käännetty kaliumnitraatiksi (eng. nitre). Kuitenkin muinoin se tarkoitti ainetta, joka tänä päivänä tunnetaan tronana (eng. natron). Nämä kaksi ainetta ovatkin monissa käänkönsissä menneet sekaisin. Syystäkin on siis epävarmaa oliko kaliumnitraatti koskaan käytössä pesevänä aineena. Vaikka ainetta toki esiintyi Egyptin alueella ja se mainitaan muutamassa eri lähteessä, todisteita sen käytöstä kosmetiikassa ei ainakaan Lucasin ja Harrisin (1999: 267

- 268.) mukaan ole. Dayagi-Mendels (1989: 18) näyttää kuitenkin olevan toista mieltä, sillä hänen mukaansa kaliumnitraattia käytettiin pesevän aineena pesuvedessä. Hän lisäksi spekuloi lian ja epäpuhtauksien liuottamisen ohella kaliumnitraatin aiheuttavan ihoärsytystä. Hän ei kuitenkaan tarkenna kaliumnitraatin ominaisuuksia puhdistavana aineena, eikä perustele väitteitään sen enempää, joten niiden todenperäisyys jää hieman kyseenalaiseksi.

Pesevien aineiden ohella myös ihoa pehmentävät kuorinnat olivat osa egyptiläisen ihonhoito rutiineja. Näissä valmisteissa hyödynnettiin jo tutuksi tulleita mineraaleja, kuten jauhettua kalsiittia, tronaa ja haliittia, joita sekoitettiin hunajaan. (Fletcher 1998: 41.) Deodoranttina käytettiin kasvipohjaisten raaka-aineiden ohella myös ihohuokosia supistavaa alunaa. Kemiallisesti aluna on alumiinin ja kaliumin sulfaattia, ja sitä louhittiin Ylä-Egyptistä. (Shaath & Shaath; Manniche 1999: 131.) Kaiken kaikkiaan Egypti oli valtavan omavarainen käyttämiensä mineraalien suhteen, sillä kaikkia yleisessä käytössä olleita mineraaleja, antimonyyhdisteitä ja lapislatsulia lukuun ottamatta, löytyi Egyptistä. Vaikka puutetta raaka-aineista ei ollut, saati tarvetta tuoda niitä muualta maailmasta, kävi Egypti silti vilkasta kauppaa monista kosmetiikan mineraaleista. (Lucas & Harris 1999: 84, 195, 262.)

3.3 Kosmetiikan valmistus

Kosmetiikan ja parfyymien valmistus oli muinaisina aikoina vaativa ja kiehtova prosessi. Eri-laisia raaka-aineita yhdistelemällä oli mahdollista luoda valmisteita kaikkiin tarpeisiin ja tarkoituksiin, ja tuoksukomponentteja lisäämällä voitiin muuttaa tavallinen hoitava öljy ylelliseksi ja arvokkaaksi tuotteeksi. Tuoksujen parissa työskentely vaati kuitenkin suurta taitoa, sillä parfyymit olivat vaikeita valmistettavia ja äärimmäisen mutkikkaita monien raaka-aineiden seoksia. Erilaiset tuoksut ja niiden lukuisat kombinaatiot oli muistettava sekä osattava yhdistää oikeantuoksuiset valmisteet täsmälleen oikeaan aikaan, jotta tuloksena olisi miellyttävä, harmoninen ja tasapainoinen kokonaisuus. (Dayagi-Mendels 1989: 90.) Raaka-aineiden lisäämisjärjestyksen oli oltava myös erityisen huolellisesti suunniteltu, sillä viimeisenä lisätyn raaka-aineen tuoksu oli aina dominoiva (Manniche 1993:48). Parfyymien valmistus vaati lisäksi kärsivällisyyttä, sillä monien tuoksujen valmistus saattoi kestää jopa satoja päiviä (Fletcher 1998: 29). Onnistuakseen valmistajan täytyi myös osata tehdä parfyymista kestävä ja lisäksi säilyttää se oikeissa olosuhteissa, jotta tuoksu kestäisi mahdollisimman pitkään (Manniche 1999: 10). Kaikesta päätellen egyptiläiset olivat kuitenkin erinomaisia voiteiden valmistajia ja tuoksujen sekoittajia, sillä Egyptin parfyymit tunnettiin kautta muinaisen maailman parhaimpina ja arvokkaimpina (Lucas & Harris 1999: 86).

Kaikkien voiteiden ja tuoksujen raaka-aineet olivat luonnollisia ja joskus myös hyvin harvinaisia. Niitä saatettiin joutua kuljettamaan hyvinkin pitkiä matkoja tai ne olivat peräisin sellaisesta lähteestä, mistä pystyi kerrallaan valmistamaan raaka-ainetta vain hyvin vähän kerral-

laan. Nämä seikat ja monimutkainen jalostus huomioon ottaen on ymmärrettävää, että raaka-aineet ja lopputuotteet olivat arvokkaita ja niiden käsittelyyn vaadittiin kokenut ja osaava ammattilainen. Kosmetiikan valmistajat ja parfymöörit olivatkin oma arvostettu ammattikuntansa, jotka muinaismaailman spesialisteina vartioivat salaisuuksiaan kiihkeästi, sillä tuotteiden arvokkuuden vuoksi niitä yritettiin ahkerasti väärentää. Monista säästyneistä muinaisegyptiläistä voideresepteistä on selvinnyt tuoksujen ja voiteiden tärkeä rooli myös uskonnollisissa rituaaleissa. Papit valmistivat lukuisia erilaisia voiteita temppeleissä, joissa monissa oli jopa erityishuoneita voiteiden ja tuoksujen valmistamiseen. (Dayagi-Mendels 1989: 12 - 29, 90.)

Muinaiset parfyymivalmistusmenetelmät olivat tehokkaita ja menetelmät pysyivät muuttumattomina jopa tuhansia vuosia (Dayagi-Mendels 1989: 96 - 101). Koska alkoholia ei parfyymien tuoksuaineiden pohjana ollut mahdollista käyttää, parhaat aineet tuoksujen imeyttämiseen ja säilyttämiseen olivat erilaiset rasvat ja öljyt (Lucas & Harris 1999: 86). Yksinkertaisimmillaan parfyymin valmistus muinaisena aikana edellyttikin vain kasviosien liuottamista kylmässä tai kuumassa tuoksuttomassa öljyssä. Kasvien tuoksu imeytyi öljyyn, joka lisäksi stabiloiti ja lukitsi tuoksun itseensä. Ikivanhan tiedon mukaan mitä rasvaisempi liuos oli, sitä stabiilimpi ja kestävämpi tuoksuöljystä tuli. (Dayagi-Mendels 1989: 96.)

Öljyn valmistaminen alkoi öljypitoisten hedelmien, siemenien ja juurien keruulla. Sadonkorjuuta tapahtui vuoden ympäri, ja kerätty materiaali varastoitiin kuivaan ja viileään paikkaan odottamaan käsittelyä. Materiaalin esikäsittelyssä kasvit liuotettiin ja siivilöitiin roskien ja irtonaisten osien poistamiseksi; kuoret irtosivat viimeistään kuivaksi hankaamisen yhteydessä. Viimeiseksi kasviosat murskattiin, ja tuloksena syntynyt massa puristettiin tai kuumennettiin yhdessä veden kanssa öljyn saamiseksi. Puristaminen tapahtui eräänlaisen kankaanpalan tai kangaspussin avulla, johon hienonnettu materiaali taiteltiin. Pussia, jossa oli lenkit puristus-sauvoja varten, puristettiin ja väännettiin sauvoilla, kunnes mahdollisimman suuri määrä öljyä oli puristunut ulos ja pudonnut pussin alle asetettuun suureen säiliöön. Tätä tapahtumaketjua havainnollistetaan kuvassa 6. Öljyn hankkiminen kuumennamalla tapahtui sekoittamalla hienonnettu kasvimassa veteen, jota kuumennettiin kunnes öljy nousi liuoksen pintaan, josta se sitten kaavittiin ja varastoitiin. (Fletcher 1998: 25.) Menetelmän kautta saatiin eristettyä myös vahvantuoksuista eteeristä öljyä, jota käytettiin parfyymeissä muiden raaka-aineiden tapaan (Manniche 1993: 48).

Kuva 6: Parfyymien valmistusta kuvaava dynastisen ajan reliefi (Manniche 1999: 69).

Vaikka muinaiset öljyntuottamismetodit vaikuttivat melko yksinkertaisilta, niiden taitaminen vaati asiantuntemusta; jotkin öljyjen lähteinä käytetyt kasvilaadut olivat myrkyllisiä ja saattoivat aiheuttaa pahaakin ihoärsytystä ilman asianmukaista käsittelyä. Eri tekniikoiden tunteminen ja valinta vaikutti myös tuotetun öljyn laatuun. Esimerkiksi kylmäpuristetuista unikon siemenistä saatiin hyvätuoksuista öljyä, jota oli sopiva käyttää parfyymien pohjana, kun taas kuumennuksen kautta saatu öljy oli väriltään tummempaa ja tuoksui epämiellyttävältä. Myös käytetyt välineet vaikuttivat lopputulokseen, sillä ainakin pronssista valmistetut kuumennuskattilat saattoivat aiheuttaa öljyjen ja rasvojen härskiintymisen. (Fletcher 1998: 26 - 25.)

Eläinrasvaa saatiin teuras- ja uhrieläimistä, joista se varovasti irrotettiin veistä apuna käyttäen (Manniche 1999: 44). Tämän jälkeen rasvaa oli mahdollista käsitellä kahdella eri tavalla: rasva saatettiin kuumentaa, kunnes se sulii, jonka jälkeen se kaadettiin kylmään veteen kiinteytymään, tai sitten eläinten osia keitettiin vedessä, jolloin keitoksen pinnalle muodostunut rasva kaavittiin pois. Vaikka hankittu rasva oli muutoin käyttökelpoista, haisi se edelleen voimakkaasti eläinrasvalle. Tämän vuoksi se ja jotkin voimakkaimmin tuoksuvat kasviöljyt käsiteltiin lisäämällä niihin viiniä tai viinissä liotettuja kasviosia, jotka neutraloivat rasvojen ja öljyjen epämiellyttäviä ominaisuuksia. Viini ja rasvaseosta keitettiin kunnes rasvainen haju hävisi, jonka jälkeen seos siivilöitiin ennen kuin parfyymi tai voide viimeisteltiin lisäämällä valitut tuoksuaineet. (Fletcher 1998: 27.) Vaikka eläinrasvoista valmistetut tuoksuvoiteet olivatkin usein kiinteitä, niiden lopullisen koostumuksen määräsi käytetty rasva ja säilytyslämpötila. Etenkin hanhenrasva sulaa alhaisemmassa lämpötilassa kuin muut eläinrasvat ja tämä piti ottaa huomioon tuoksuvoiteita valmistettaessa. Egyptin ennestäänkin kuumassa ilmastossa, varsinkin kesäaikaan, tiettyjä rasvoja oli liki mahdoton valmistaa; vaarana oli, että ne notkeutuivat, muuttuivat nestemäiseksi tai erottuivat kokonaan muista raaka-aineista. Tätä es-

tämään käytettiin mehiläisvahaa, jota lisättiin useisiin eri tuoksuvoiteisiin. (Manniche 1999: 85.)

Parfyymeja ja tuoksuvoiteita valmistettiin lisäämällä pohjaöljyihin ja -rasvoihin erilaisia tuoksuaineita, kuten kukkia, juuria, yrttejä, mausteita, aromaattista pihkaa ja eteerisiä öljyjä vaihtelevassa suhteessa. Muinaisissa parfyymeissa, samoin kuin nykyajankin tuoksuissa, oli tunnistettavissa ensituoksu, sydäntuoksu ja pohjatuoksu, joiden ymmärrys ja hallinta olivat muinaisten parfyymien tekijöiden erikoisalaa. Egyptiläisten parfyymien ensituoksua olivat makeat kukkaistuoksut, kuten lootus ja lilja, kaneli ja meirami, kun taas voimakkaampia ja iskevämpiä tuoksua saatiin katajasta, kardemummasta sekä rohtokalmojuuresta. Vahvoja ja pitkäkestoisia pohjatuoksua tarjosivat lukuisat eri hartsit, joita tarvittiin tuoksunsa lisäksi myös kiinnittämään muita tuoksuaineita. Hartsit näet vähensivät muiden kasvipohjaisten tuoksuaineiden eteeristen öljyjen haihtumista ja siten toimivat myös fiksatiiveina. (Fletcher 1998: 29.) Vaikka egyptiläiset näyttivät suosineen vahvoja, hedelmäisiä ja mausteisia tuoksua, olivat kaikki muinaiset parfyymit lähes poikkeuksetta monien tuoksuaineiden yhdistelmiä, joiden yhdistämiseen ei ollut mitään tiettyä tai tarkkoja sääntöjä. Laatu saattoi kuitenkin vaihdella huolimatta valmistustekniikasta tai käytetystä reseptistä johtuen käytettyjen raaka-aineiden laadusta ja kypsyydestä. Kasvien juuret ja hartsit tuotiin useimmiten kaukaa ja ne kestivät matkan varsin hyvin ja niiden tuoksu säilyi voimakkaana. Kukkaistuoksujen valmistamiseksi oli kuitenkin luotettava oman maan kasvikantaan, sillä hienojen terälehtien ja muiden kasvimateriaalien kuljetus parfyymien valmistuksen raaka-aineeksi ei muinaisena aikana ollut mahdollista. (Manniche 1999: 12 - 64.)

Parfyymeja valmistettiin joko hauduttamalla tai liottamalla valittuja raaka-aineita rasva- tai öljypohjassa, joka imi itseensä käytettyjen raaka-aineiden tuoksun (Fletcher 1998: 27). Tiedon mukaan käytössä oli kaksi erilaista jalostusmenetelmää tuoksujen kiinnittämiseksi öljy- tai rasvapohjaan: enflourage, jossa kasviosia liuotettiin kylmässä öljyssä tai maserointi, jossa liuotusöljy oli kuumaa. Enflourage oli helpoin tapa valmistaa parfyymiä, etenkin tietyistä kukkalajikkeista, kuten jasmiinista ja ruususta. Vaikka menetelmä olikin helppo ja laajalti käytetty ei se kuitenkaan soveltunut kaikille kasviraaka-aineille. Valmistus tapahtui puristamalla yhteen kahta lautaa, joiden väliin oli lisätty eläinrasvaa ja kukkien terälehtiä. Kun rasvaan oli imeytynyt terälehtien tuoksu, ne poimittiin pois rasvasta ja vaihdettiin uusiin. Tätä saatettiin toistaa päivittäin viikkojen ajan, kunnes rasva oli tuoksun kyllästämä. Menetelmän päätöksenä saatiin pehmeää tuoksuvoiteita. (Dayagi-Mendels 1989: 96 - 101.)

Maserointi oli yleisin parfyymien valmistustapa. Ensin öljy esikäsiteltiin erilaisilla aineilla, jotka edesauttoivat tuoksun imeytymistä, jonka jälkeen kasviosia tai pihkaa liuotettiin öljyssä, joka kuumennettiin asettamalla tuoksuastia kiehuvaan veteen. Kuumennetun seoksen annettiin seisoa useita päiviä, joiden aikana seosta silloin tällöin sekoitettiin. Viimein kasviosat ja

muut tuoksuaineet siivilöitiin pois seoksesta ja lisättiin tuoreita voimakkaasti tuoksuvia raaka-aineita tilalle. Kun tuoksuaineet olivat kokonaisuudessaan imeytyneet, seos siivilöitiin viimeisen kerran ja jaettiin lyijy- tai kalsiittiastioihin, joita säilytettiin viileässä ja kuivassa paikassa. (Dayagi-Mendels 1989: 100.) Vaikka maserointi ja enfleurage olivat eniten käytetyt parfyymivalmistus menetelmät, Stead (1986: 51) kuitenkin mainitsee kolmannenkin tavan, jolla parfyymia olisi ollut mahdollista valmistaa. Hänen mukaansa kukat tai muut tuoksuaineet laitettaisiin vedellä täytettyyn astiaan, joka päällystettäisiin rasvalla kyllästetyllä kankaalla. Veden kiehuessa kasviaineiden tuoksu kiinnittyisi rasvaan, joka kaavittaisiin pois ja varastoitaisiin. Vaikka tätä menetelmää ei juuri mainita muinaisissa lähteissä, saattoi se silti olla käytössä. Ainakin Steadin mukaan Niilin rantamilla asustavat kansat valmistavat yhä parfyyminsa näin.

Vaikka Egyptissä niin miehet kuin naisetkin käyttivät sekä tuoksuja että voiteita yhtäläillä, jäi värikosmetiikan käyttö lähes poikkeuksetta naisille. Tämän poikkeuksen loi silmämeikki kohl, jota käyttivät kaikki, huolimatta iästä, sukupuolesta tai sosiaalisesta statuksesta. Onnistunut silmämeikki edellytti, että raaka-aineena käytetyt mineraalit olivat jauhetussa muodossa, jonka jälkeen niihin lisättiin yleensä vettä tai vesi-hartsia seosta, joka muodosti mineraalien kanssa massan. Valmiin kohlin levittämiseen luomille käytettiin öljyä tai rasvaa sekä omanlaistaan applikaattoria. (Lucas & Harris 1999: 81.) Toisin kuin muuta kosmetiikkaa, kohlia ja muita jauhemaisia meikkituotteita valmistettiin useimmiten omatoimisesti. Ensin ostettiin raaka-aineet ja sitten jauhettiin ja sekoitettiin valmisteet itse. Varakkaimmat egyptiläiset saattoivat kuitenkin ostaa valmiin tuotteen suoraan ammattilaiselta valmistajalta. (Hughes 1959: 169 - 170.)

Egyptiläiset tunsivat monia mineraaleja, joista he valmistivat kauneudenhoitotuotteitaan ahkerasti vuosituhsien ajan. Mineraalipohjaisen kosmetiikan valmistus kävi taitavilta egyptiläisiltä leikiten. Ranskan museon tutkimuslaitoksen vastikään suorittamat kosmetiikan kemian käsittelevät tutkimukset ovat lisäksi paljastaneet, että muinaisegyptiläiset valmistajat olivat myös aikaansa nähden yllättävän taitavia kemistejä. He ymmärsivät aineiden reaktioita ja kykenivät hankkimansa tiedon avulla muokkaamaan käsillä olevia mineraaleja ja luomaan uusia meikkituotteita ja värisävyjä. Tutkimustulokset pohjautuvat muinaisiin kohl - näytteisiin, joista löydettiin harvinaisia lyijymineraaleja, joita ei esiintynyt muinaisen Egyptin alueella siinä määrin, että niitä olisi voinut käyttää laajalti kosmetiikassa. Tutkijat eivät myöskään uskoneet, että mineraalit olisivat syntyneet itsestään kohlin muista raaka-aineista. Tämän vuoksi ainoa looginen päätelmä olikin, että mineraalit laurioniitti ja fosgeniitti valmistettiin synteettisesti sulatetuista lyijyoksideista yhdistämällä murskattu lyijyoksidi suolaan tai tronaan. Muinaisen reseptin mukaan seos suodatettiin ja toistettiin päivittäin monien viikkojen ajan. (Hirokawa 1999.) Prosessi on erityisen hienovarainen, sillä samanaikaisesti muodostuva emäs nostaa pH - tasoa, mikä helposti johtaa muiden aineiden syntymiseen. Egyptiläisten täy-

tyi siis olla erityisen taitavia pystyäkseen käsittelemään näitä reaktioherkkiä aineita ja hallitsemaan tarkkoja valmistusprosesseja. Tutkijoiden ei kuitenkaan ole onnistunut selvittämään, miksi egyptiläiset ylipäättään halusivat valmistaa harmaan valkoisia mineraaleja. Halutessaan harmaan eri vivahteita he olisivat vain voineet yhdistää serussiittia ja galeniittia toisiinsa ja päästä näin paljon helpommalla. (Tsoucaris, G., Martinetto, P., Walter, P. & Lévêque, J.L. 2001.) Selvää on ainoastaan, että näiden muinaisten kemiallisten läpimurtojen takana olivat ilmeisen kunnianhimoiset tiedemiehet, jotka olivat päättäneet luoda kysytyjä, vaikkakin hieman epäterveellisiä kauneudenhoitotuotteita (Cordua 2000).

3.4 Kosmetiikkapakkaukset

Muinaisen Egyptin käsityöläiset olivat alansa ammattilaisia, joiden ammattitaito, kärsivällisyys ja työlleen omistautuminen synnyttivät kauniit ja käyttökelpoiset astiat kaiken kosmetiikan säilyttämiseen. Vaikka hyödynnetyt tekniikat ja käytetyt työvälineet olivat yksinkertaisia, oli kivenveistäjien mahdollista muokata koviakin materiaaleja ja luoda mielikuvituksellisia malleja ja muotoja. (Stead 1986: 36.) Tavanomaisesti kosmetiikan säilytysastioita valmistettiin kivistä ja helposti muokkautuvasta kalkkikivistä, jotka säilytysmateriaaleina olivat kuumassa ilmastossa ihanteellisia, koska ne pitivät sisältönsä viileänä (Dayagi-Mendels 1989: 44). Näistä materiaaleista valmistettuja erimuotoisia pakkauksia on näytillä kuvassa 7. Myös harvinainen väriältään sininen kalsiumsulfaatti anhydriitti, joka tunnetaan paremmin nimellä angeliitti, oli Egyptissä eräaseen aikaan hyvin suosittu kosmetiikan pakkausmateriaali (Manniche 1999: 9). Egyptiläiset kosmetiikkakiviastiat yleisesti esiintyvistä syväkivilajista graniitista ja harvinaisemmasta kirjavasta dioriitista olivat myös erittäin suosittuja, etenkin esidynastisena aikana ja niitä vietiin paljon myös lähimaihinkin kuten Palestiinaan. Veistoa varten suuret kivilohkareet sahattiin sopivaan kokoon, jonka jälkeen ne muotoiltiin karkeasti taltalla. Tämän jälkeen kivi silotettiin hieromalla karheita materiaaleja pitkin kivesinettä. Ulkopuolen valmistuttua sisäpuoli koverrettiin käyttämällä kammellista kiviporoa. Kapeasuisia kivipulloja valmistettiin joskus myös erissä, jolloin irtonaiset osat liimattiin yhteen. (Stead 1986: 36, 41.) Egyptiläiset olivat kaiken kaikkiaan erityisen ylpeitä käsityötaitoistaan ja oli erityisen harvinaista löytää huonosti tehty egyptiläinen kiviastia. Laaduntarkkailu olikin erityisen tarkkaa Egyptissä, jossa standardeja ylläpidettiin monien satojen vuosien ajan. (Rice 1990: 187.)

Hyvät säilytysastiat edesauttoivat kosmetiikan säilymistä, eivätkä rasvat ja öljyt härskiintyneet helposti ääriolosuhteissakaan. Vaikka Egyptissä yleisin pakkausmateriaali olikin kivi, myös muita materiaaleja oli saatavilla, sillä Egyptin erämaat ja aavikot tarjosivat moninaisia raaka-aineita työstettäväksi (Wenke 2009: 48). Erilaisia muotoiltuja astioita ja ruukkuja on löytynyt Egyptistä runsaasti ja on varmaa, että suuri osa oli tarkoitettu kosmetiikan säilymiseen. Astioiden raaka-aineina käytettiin eri kivilaatujen lisäksi egyptiläistä fajanssia, joka on lasista keramiikkaa muistuttava materiaali, mutta on tehty hienonnetusta, poltetusta ja lasi-

tetusta kvartsista (Stead 1986: 41). Kvartsia oli jo muinaisena aikana helppo löytää, sillä suurin osa kaikista kivilajeista pitää sisällään jonkin verran kvartsia, kun taas jotkin kivet voivat jopa kokonaisuudessaan koostua siitä (Cook & Kirk 2009: 100). Terveydelle hieman kyseenalaisia lyijyasioitakin oli käytössä, etenkin parfyymien säilytysasioina. Muita käytettyjä materiaaleja olivat norsunluu, pronssi, savi ja jopa strutsin munat. (Dayagi-Mendels 1989: 29, 100.) Myös puu oli melko yleinen pakkausmateriaali, jota työstettiin lähes samoin työkaluin ja menetelmin kuin nykyaikanakin (Fletcher 1998: 37; Stead 1986: 38). Tietoa on myös suurten simpukankuorien käytöstä astioina, etenkin silmämeikin ja pigmenttien säilömisessä (Lucas & Harris 1999: 39).

Tavallisin voidepakkaus oli muodoltaan pienehkö kulho, pikarimainen, pallomainen tai pussimainen astia, tai ruukku. Kauneimmat kosmetiikkapakkaukset olivat yleensä melko pieniä, taidokkaasti ihmis-, tai eläinmuotoon kaiverrettuja ja erityisen suosittuja Egyptissä uuden valtakunnan aikana. Suuremmat astiat olivat yleensä puhdistavia vartaloöljyjä varten. Voidepullojen kaula oli tavallisesti muotoiltu kapeammaksi kuin muu astia pullon sulkemisen helpottamiseksi, mutta leveäsuiset astiat pystyttiin sulkemaan käyttämällä ohutta kivikantta, joka oli kääritytty nahkaan tai kankaanpalaan. Purkin ympäri saatettiin solmia naru, jotta kansi varmasti pysyi kiinni. (Dayagi-Mendels 1989: 29.)

Kuva 7: Dynastisen ajan kivi- ja kalkkikiviastioita (Dayagi-Mendels 1989: 16).

Pienten kosmetiikkapullojen valmistukseen vaikutti öljyjen ja parfyymien korkea hinta, mistä johtuen niitä myytiin yleensä vain pienissä pakkauksissa, pieniä määriä kerrallaan. Näistä kauniista pulloista, jotka tehtiin taidokkaasti arvokkaista materiaaleista ja muotoiltiin huolellisesti, tuli jo itsessään ylellisyystavaroita egyptiläisille. Vaikka pienet savipullot olivat muualla maailmassa yleisiä, vierastivat egyptiläiset tätä materiaalia, sillä aikanaan parfyymien tuoksuaineet haihtuivat huokoisen saven läpi. (Dayagi-Mendels 1989: 105.) Vaikka egyptiläiset suosivatkin muita materiaaleja, valmistivat he myös saviastioita, joita muotoiltiin käsin tai vään-

töpyörällä eli dreijalla (Stead 1986: 41, 44). Pieniä parfyymien säilytysastioita veistettiin sa-
ven lisäksi vaaleasta kalkkikivestä, mustasta ja lasimaisesta vulkaanikivi obsidiaanista sekä
kvartsikivistä, kuten värittömästä vuorikristallista, oranssinpunaisesta karneolista ja violetista
ametistista. Näitä kauniin värisistä materiaaleista valmistettuja pulloja koristettiin toisinaan
edelleen kultaamalla pullojen reunat. Myös kokonaan kullasta tai hopeasta valmistettuja asti-
oita oli käytössä, tosin ne olivat hyvin kalliita. Erityisesti hopea oli muinaisessa Egyptissä har-
vinaista ja siksi jopa kultaakin arvokkaampaa. (Fletcher 1998: 35 - 37; Manniche 1999: 97,
109.) Jalometallien ohella myös muita metalleja käytettiin melko paljon, mutta ne olivat käy-
tetyistä materiaaleista arvokkaimpia, sillä monet metallit olivat melko harvinaisia Egyptin
maaperässä. Yleistenkin metallilaatujen louhiminen oli tavallisesti vaativaa ja raskasta, koska
louhimistekniikat olivat kehittymättömiä ja louhokset sijaitsivat karuilla aavikkoalueilla. Kun
metallimalmia oli saatu kerättyä tarvittava määrä, se muotoiltiin alasimen avulla kivivasaroin
tai taltoin. (Stead 1986: 38.)

Suurin osa parfyymipulloista tehtiin vähemmän arvokkaista materiaaleista, joihin kaikilla kan-
salaisilla oli varaa. Egyptiläinen fajanssi oli yksi yleisimmin käytetyistä materiaaleista, joista
ainakin keltaisia, punaisia ja sinisiä väri vaihtoehtoja oli tarjolla. (Fletcher 1998: 35 - 37.) La-
sinpuhallus keksittiin vasta roomalaisella aikakaudella, mutta ennen sitä oli jo käytössä la-
siesineitä, jotka valmistettiin kuumentamalla yhdessä kvartsia, tronaa ja värikästä mineraa-
lia, joka oli antava lasiesineelle värinsä. Kuumaa lasia voitiin muotoilla moneen eri muotoon,
mutta pohjat ja kahvat lisättiin tavallisesti erikseen. (Stead 1986: 42.) Lasisten tuoksupullo-
jen muoto ja aiheet vaihtelivat paljon, mutta yleisimmät käytetyt värit olivat keltainen ja
sininen, kuten kuvassa 8 on huomattavissa (Fletcher 1998: 369). Lämpökestävät lasipullot
myös säilöivät öljyjä erityisen hyvin samalla kun tumma väri piti tuotteen valolta suojattuna
(Manniche 1999: 143). Kauniita ja arvokkaita parfyymipulloja jätettiin lahjoina myös hauta-
holveihin, missä ne myös raikastivat ilmaa (Dayagi-Mendels 1989: 8).

Kuva 8: Dynastisen ajan lasisia parfyymi- ja silmämeikkipulloja (Manniche 1999: 132).

Egyptiläisten kovasti suosimaa luomiväriä säilytettiin tavallisimmin kalkkikivistä veistetyssä lieriömäisessä astiassa, jossa oli tasainen pohja, leveät reunat, kapoinen suuaukko ja litteä kansi. Muitakin muotoja oli olemassa, kuten ihmis-, ja eläinhahmoisia astioita. Vaikka musta kohli oli yleisin väri, käytössä oli myös säiliöitä, joissa oli paikat yhdelle tai jopa kolmelle sesonkien mukaan vaihtuvalle lisävärille. (Dayagi-Mendels 1989: 44.) Uuden valtakunnan aikaan kohlin säilytysastian muoto muuttui putkimaiseksi. Vaikka perinteinen valmistusmateriaali olikin kaislaruoko, suosittuja putkimaisia astioita tehtiin muistakin materiaaleista, kuten puusta, norsunluusta, lasista ja kivistä. (Stead 1986: 53.)

Kosmetiikan säilömiseen ja kuljettamiseen valmistettujen astioiden lisäksi käytössä oli myös erimuotoisia ja -tyylisiä, yleensä puusta tai norsunluusta veistettyjä pieniä astioita, joihin oli tarkoitus mahtaa kosmetiikkatuotetta vain pieni määrä kerrallaan. Niihin kuului pieni ja matala lautasmainen kulho sekä lusikanomainen osa, joilla tuotetta annosteltiin ja johon se varastoitettiin myöhempää käyttöä varten. (Fletcher 1998: 37.) Näissä pakkauksissa säilytettiin erityisesti kiinteitä tuoksuvoiteita (Manniche 1999: 89).

Erlaisia kosmetiikkapulloja ja purnukoita, peilejä sekä karvojen ajeluun tarkoitettuja teriä säilytettiin egyptiläisen tavan mukaan joko koreissa tai erityisissä puisissa kosmetiikkalaatikoissa, jotka oli jaettu moniin eri lokeroihin ja vetolaatikoihin. Nämä kosmetiikkalaatikat olivat yleensä hyvin arvokkaita ja niiden tärkeydestä omistajilleen kielii laatikoiden kaunis ulkomuoto ja yksityiskohtainen koristelu. Kuten myös kuvan 9 koristeellisesta laatikosta voi huomata, säilytettiin laatikoissa niin värikosmetiikkaa kuin ihonhoitotuotteitakin. Tavallisesti laatikoita itse säilytettiin sängyn tai tuolin alla, mistä ne oli helppo saada esiin tarpeen vaatiessa. (Dayagi-Mendels 1989: 31 - 37.) Ne olivat myös arvokkaita hautalahjoja, sillä kukaan ei halunnut aloittaa uutta elämäänsä tuonella ilman suosikkituotteitaan (Fletcher 1998: 37).

Kuva 9: Dynastisen ajan kosmetiikkalaatikko (Manniche 1999: 93).

Muinaisten kosmetiikkatuotteiden säilyvyydestä ei ole erityistä tietoa. Pakkausmateriaalilla, säilytysolosuhteilla sekä raaka-aineiden valinnalla näyttäisi kuitenkin olleen merkittävä vaikutus valmisteiden säilyvyyteen ja tuoksujen kestävyys. Materiaali, joka piti lämpötilan vakana eikä ollut huokoinen, jolloin raaka-aineet eivät haihtuneet pakkauksen läpi saati imeytyneet siihen, näyttäisi olleen Egyptissä suosituin. Myös kosmetiikkatuotteiden säilytys ihanteellisissa oloissa viileässä ja valolta suojattuna varmasti valmisteiden parhaan kestävyys. Pitkäikäisimmät kosmetiikkatuotteet olivat kuitenkin useimmiten parfyymejä, joiden raaka-aineina käytettiin erilaisia hartseja, juuria ja kaarnoja. Mirhamiin pohjautuvan parfyymin sanottiin kestävän yli kymmenen vuotta ja kanelituoksujen melkein yhtä kauan. Helposti haihtuvat kukkaistuoksut eivät yleensä olleet kovinkaan kestäviä, mutta poikkeuksen teki iiris. Oikein säilyttynä tämä muinaisen parfyymimaailman ihme saattoi säilyttää tuoksunsa jopa kaksikymmentä vuotta. (Manniche 1999: 63.)

3.5 Kauneudenhoidon välineet

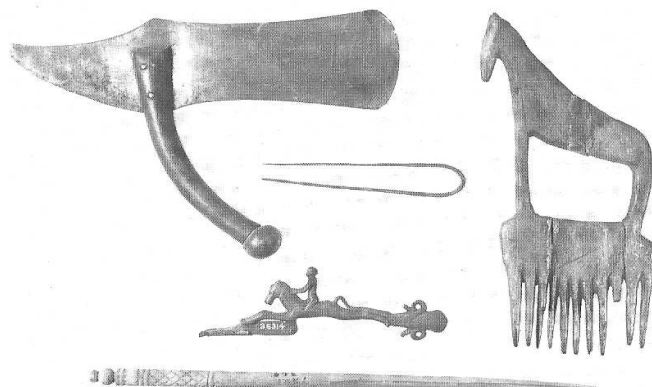
Muinaisena aikana oli käytössä lukuisia erilaisia apuvälineitä päivittäisen kauneudenhoidon ja ehostuksen helpottamiseksi. Näihin kuuluivat erityiset instrumentit kosmetiikan levittämiseen ja muun kauneuden ylläpitoon. Silmämeikki oli yksi yleisimmin käytetty kosmetiikkatuote, joiden käyttö vaati erityisiä kosmetiikkapaletteja, jotka olivat egyptiläisille kultaakin kalliimpia. Näillä kauniisti muotoilluilla ja kaiverretuilla vihreänharmaasta liuskekivestä tai kalkkikivestä tehdyillä paletteilla jauhettiin silmämeikin raaka-aineina käytettyjä mineraaleja survimen avulla. Liuskekiveä esiintyi runsaasti Egyptissä, jossa sitä louhittiin ainakin Punaisenmeren ympärysvuorilta. (Rice 1990: 106.) Liuskekivi, joka on syntynyt vulkaanisesta kivistä kohonneen lämpötilan ja paineen seurauksena, on tunnettu ominaisesta rakenteestaan. Se soveltui erinomaisesti kosmetiikkapalettien valmistusmateriaaliksi, koska käsiteltäessä se hajosi helposti laattamaisiksi paloiksi. (Farndon 2009: 118, 126.)

Silmämeikkimassaa sekoitettiin norsunluusta, puusta, lasista, rautaoksidi hematitista tai pronssista valetulla ohuella tikkumaisella välineellä, joka oli toisesta päästä paksu ja toisesta ohut. Sitä käytettiin myös kohlin levittämiseen kastamalla tikku ensin joko veteen tai öljyyn ja sitten pulloon. (Dayagi-Mendels 1989: 36.) Myös meikkisiveltimet olivat yleisessä käytössä Egyptissä. Tavallisin materiaali oli todennäköisimmin kasvikuuti, jonka pehmeys ja kuidun hienous vaihteli. (Lucas & Harris 1999: 133.) Tiedossa on, että ainakin huulipunaa levitettiin jonkinlaisella siveltimellä (Dayagi-Mendels 1989: 37). Meikin levittämisen apuna käytettiin myös erilaisia käsipeilejä, joiden materiaali sekä kahvan muoto ja aihe vaihtelivat paljon. Yleisin valmistusmateriaali oli pronssi, joka kiillotettiin niin, että peilikuva näkyi kirkkaana. (Tyldesley 1994: 178.) Varmaa on, että myös hopeasta ja kullasta valmistettiin peilejä, joskin niitä oli tarjolla vain kaikkein rikkaimmille (Hughes 1959: 175). Peilit olivat tärkeitä kaikille,

mutta erityinen merkitys niillä oli naisille. Ulos lähtiessään muinaisegyptiläinen nainen ei suinkaan jättänyt peiliään kotiin, vaan kantoi sitä mukanaan erityisessä peilille varta vasten suunnitellussa käsilaukussa. (Tyldesley 1994: 178.)

Vartalon ja kasvojen karvojen poisto oli Egyptissä vallitseva tapa. Tähän tarkoitukseen käytettiin pinsettejä, joita muinaisegyptiläisten tiedetään valmistaneen ainakin kuparista (Lucas & Harris 1999: 200). Dynastisella ajalla eri tarkoituksiin oli tarjolla niin teräväkärkisiä kuin tylpäkärkisiäkin pinsettejä (Stead 1986: 50). Pinsettien valmistusmateriaali kupari oli oletettavasti Egyptissä melko yleinen metalli, sillä sitä tavataan usein sulfaattirikkaita aavikkoalueilta (Farndon 2009: 140). Olennaisia ihokarvojen poistovälineitä olivat myös teräesineet. Näihin kuuluivat erilaiset partaterät ja veitset, joiden käyttö alkoi jo esidynastisella ajalla. Alun perin muotoja oli kaksi, mutta ensimmäinen jäi pian käytöstä. Toinen pitkäikäisempi veitsi muistutti spaattelia, jossa oli yhdensuuntainen pyöristetty terä. Keskivaltakunnan aikaan sen muoto muuttui leveämmäksi ja terästä tuli ulokemainen, kun taas uuden valtakunnan ajalla käytössä oli pienoiskirvestä muistuttava terä. (Stead 1986: 50.) Valmistusmateriaalina olivat erilaiset metallit ja metalliseokset, kuten pronssi, joka on kuparin ja tinan kova seos (Cook & Kirk 2009: 14). Pronssiterät eivät yleensä alunalkuunakaan olleet kovin teräviä ja ne myös tylsivät melko nopeasti, joten niitä piti teroittaa usein (Hughes 1959: 175). Sen sijaan vähävaraisimpien kovasti suosima materiaali oli piikivi, josta sai vuolemalla ja leikkaamalla myös hyvän teräväreunaisen karvojenpoistovälineen (Tyldesley 1994: 147.) Piikivi on koostumukseltaan lähes puhdasta kvartsia ja sitä esiintyy yhdessä kalkkikiven rinnalla, mistä sitä epäilemättä myös muinaisina aikoina louhittiin (Farndon 2009: 106).

Kuvassa 10 esitellään joitain tavallisimpia kauneudenhoidon apuvälineitä, kuten erikoisen mallinen ihokarvojen ajeluun tarkoitettu veitsi, kaunis hevosenhahmoinen kampa sekä ratsukkoa esittävät pinsetit.

Kuva 10: Ihokarvaveitsi, kahdet erilaiset pinsetit, kampa ja hiuspinni (Stead 1986: 51).

Vaikka egyptiläiset eivät hammasharjoja tunteneetkaan, ylläpidettiin hammashygieniaa eräänlaisilla hammastahnoilla, joita levitettiin hampaisiin tikuilla tai kaisloilla. Kampauksien kiinnittämiseen käytettiin lukuisia erimuotoisia pinnejä, joita valmistettiin lukuisista eri materiaaleista. Käytössä oli myös jonkinlainen kiharrinrauta, jonka valmistusmateriaalista ei ole tietoa. Todennäköisesti sitä käytettiin luonnonhiusten kihartamiseen, mutta peruukkienkin kihartaminen lienee ollut mahdollista. Hiuksia sen sijaan harjattiin kammoilla, joita valmistettiin ainakin puusta ja norsunluusta. (Tyldesley 1994: 151 - 158.) Hiusharjoja ei muinaisesta Egyptistä kuitenkaan ole löytynyt (Hughes 1959: 175).

4 Yhteenveto

Egyptin kauneudenhoitotottumuksia tutkiessani selvisi, että kauneus ja sen tavoittelu oli hyvin olennainen osa egyptiläisten elämää. Kosmetiikkaa käytettiin alkujaan vain uskonnollisiin tarkoituksiin sekä hoitokeinoina erilaisiin vaivoihin. Kulttuurien monimutkaistuessa myös kauneudenhoitotottumukset muuttuivat ja kauneudenhoidosta tuli merkittävä osa egyptiläistä kulttuuria, jonka tärkeydestä kertovat monet muinaiset lähteet. Egyptissä kaikki, niin miehet kuin naisetkin, käyttivät kosmetiikkaa, jonka tarkoitus oli kaunistaa ihoa ja hiuksia sekä piilottaa epätäydellisyyksiä ja virheitä.

Muinaiset egyptiläiset käyttivät monia erilaisia kosmetiikkavalmisteita. Silmämeikit olivat egyptiläisille erityisen tärkeitä. Silmien ehostaminen edisti myös terveyttä, sillä silmämeikeissä käytetyt raaka-aineet tehostivat immuunipuolustusta. Egyptiläiset naiset punasivat myös poskensa ja huulensa sekä maalasivat rintakehän ja ohimoiden verisuonet siniseksi. Erityisesti egyptiläiset näyttivät nauttineen kylpemisestä, mutta peseytyminen ja ihon hoitaminen idän ääriolosuhteissa oli heidän asemassaan myös ensiarvoisen tärkeää. Pesevien aineiden lisäksi käytössä oli ihoa pehmentäviä vartalokuorintoja, hygieniaa edistäviä deodorantteja sekä suuhygieniavalmisteita. Ihonhoito oli myös hyvin tavallista Egyptissä. Öljyt ja voiteet tarjosivat suojaa karulta luonnonvoimilta sekä estivät niitä vaurioittamasta ihoa. Kasvojenkin hoito oli egyptiläisille tärkeää. Ankara ilmasto kuivatti ihoa ja synnytti rypyjä, jotka aiheuttivat erityistä päänsärkyä egyptiläisille. Voiteita käytettiin ensisijaisesti suojaamaan ja uudistamaan ihoa. Erilaisten voiteiden lisäksi egyptiläiset käyttivät kuorintoja, puhdistusvoiteita ja kasvonaamioita. Hiukset sen sijaan olivat egyptiläisten kruunu. Kaljuutta ja harmaita hiuksia paheksuttiin, jonka vuoksi egyptiläiset käyttivät erilaisia hiusten kasvua edistäviä voiteita, hius- ja kulmakarvavärejä sekä peruukkeja. Omia hiuksiaan egyptiläiset hoitivat pesemällä ja hieromalla niihin öljyä ja tuoksuvia voiteita. Hiusten lisäksi Egyptissä hoidettiin paljon myös kynsiä. Pedikyyrien yleisyydestä ei ole varmaa tietoa, mutta aromaterapeuttisilla hieronnoilla hoidettiin sekä jalkoja että vartaloa. Kaikki lähteet paljastavat, että egyptiläisille siisti ulkonäkö oli äärimmäisen tärkeää ja karvaisuutta pidettiin epämiellyttävänä näköisenä. Tästä syystä karvoja nypittiin ahkerasti pinseteillä, ajeltiin veitsillä sekä poistettiin kosmetiikalla. Tä-

män lisäksi miehet ajoivat partansa ja voitelivat ihonsa öljyillä ennen ja jälkeen parranajon. Parfyymit sen sijaan olivat arvokkaita ja ylellisiä kosmetiikkatuotteita. Niitä pidettiin jumalallisina ja käytettiin paljon erilaisissa uskonnollisissa rituaaleissa ja hautajaismenoissa.

Kaikesta päätellen muinaiset egyptiläiset ymmärsivät käyttämiensä raaka-aineiden päälle ja tiesivät kuinka hyödyntää luonnon mittaamattomat varat. Heillä olikin käytettävänä monia erilaisia raaka-aineita. Kasviöljyjä, joista suosituimmat olivat manteli, oliivi ja seesami, käytettiin yleisimmin voiteiden ja parfyymien pohjina, sekä yksinään vartalon hoitoon ja kosteutukseen. Muita yleisessä käytössä olleita öljyjä olivat ainakin balanos ja moringa. Tietoa on myös pellavansiemenöljyn, sädekaislaöljyn sekä setri- ja katajaöljyn käytöstä. Öljyjä saatavuuteen näytti vaikuttavan erityisesti käyttäjän varakkuus ja sosiaalinen status ja siksi risiini- ja pellavaöljyä käyttivät pääosin vain varattomat. Tuoksuvoiteiden pohjina ja aktiiviainesosina käytettiin usein eläinperäisiä raaka-aineita. Eniten käytettyjä olivat eläinrasvat, joita saatiin karja- ja kotieläimistä sekä villieläimistä. Eläinperäisten raaka-aineiden käyttö pohjautui suurelta osin taikauskoon, sillä raaka-aineiden uskottiin pitävän sisällään eläinten ominaispiirteet. Tästä syystä käytettiin myös outoja raaka-aineita, kuten verta, sappea, luuta ja ulosteita. Muita eläinperäisiä raaka-aineita olivat maito, hunaja, kitti- ja mehiläisvaha sekä lintujen munat.

Egyptiläiset hyödynsivät kosmetiikkavalmisteissaan myös lukuisia kasvipäisiä aineita. Selvää oli, että suurin syy kasvien käyttöön oli niiden tuoma tuoksu, mutta niitä hyödynnettiin myös muiden ominaisuuksiensa puolesta, jotka jo muinaiset egyptiläiset osasivat tunnistaa. Kukista käytetyimmät olivat lilja, rohtokalmajuuri, valkolupiini, iiris, ruusu, jasmiini, neroli, palsami-pelargoni, nardus sekä lootus. Egyptiläiset tunsivat myös lukuisia yrttejä, ja kosmetiikassa eniten käytetyt olivat rohtosarviapila, korianteri, meirami, minttu, timjami, tilli sitruunaruoho, saflori, koiruoho ja basilika. Kauneudenhoidossa käytetyt mauste- ja viljakasvit olivat kardemumma, sahraami ja emmervehnä. Vihanneksista käytettiin kurkkua. Viljellyistä ja villinä kasvaneista pensaskasveista sen sijaan käytettiin alkannaa, sädekaislaa, hennaa, myrttiä ja karvapiikkivihmaa. Johanneksenleipäpuu, setri, kaneli, taateli, kataja, sykomoriviikunapuu ja tamariski taas olivat useimmiten kosmetiikassa käytetyt puulajit. Paljon käytettiin myös hartseja, pääosin parfyymien raaka-aineina. Suosituimmat lajit olivat mirhami, olibaanihartsi, galbaanihartsi, labdanum, storaksi sekä mastiksi.

Kosmetiikan käytetyimpiä raaka-aineita olivat mineraalit. Yllättävästi kosmetiikkaa valmistettiin monista myrkyllisistäkin mineraaleista. Värikosmetiikassa yleisimmät käytetyistä mineraaleista olivat kirkkaan vihreä malakiitti sekä mustan harmaa galeniitti. Ruskean pigmentin valmistukseen käytettiin pyrolusiittia ja ruskeaa okraa sekä mangaania. Punaista väriä saatiin hematiitista, kupriitista, punaokrasta, realgarista ja sinooperista sekä oranssinkeltaista mahdollisesti auripigmentistä. Mustaa väriä jauhettiin pyrolusiitista, magnetiitista ja tenoriitista

sekä harmaata stibniitista. Harmaan eri sävyjä saatiin myös synteettisesti valmistetusta laurioniitista ja fosgeniitista. Muita väriä antavia mineraaleja olivat vihertävänsininen krysokolla, valkea serussiitti, syvänsininen lapolislatuli, sinivihreä turkoosi ja tummansininen atsuriitti. Vartalotuotteissa pääosin pesevinä ja kuorivina raaka-aineina käytetyt mineraalit olivat kalssiitti, kuohusavi, trona, haliitti, aluna sekä mahdollisesti myös kaliumnitraatti.

Muinaisen kosmetiikan ja parfyymien valmistus oli vaativa prosessi, jonka onnistuminen mitä ilmeisimmin vaati suurta ammattitaitoa. Pohjaöljyjen ja tuoksuraaka-aineina käytettyjen eteeristen öljyjen valmistaminen alkoi raaka-aineiden liuottamisella, siivilöinnillä ja murskaamisella. Tuloksena syntynyt massa puristettiin tai kuumennettiin yhdessä veden kanssa öljyn saamiseksi, jonka jälkeen se varastoitui. Eläinrasva valmistettiin kosmetiikan käyttöön joko kuumentamalla tai keittämällä. Yleensä eläinrasva ja voimakkaimmin tuoksuvat kasviöljyt lisäkäsiteltiin viinillä epämiellyttävien ominaistuoksujen neutraloimiseksi. Eläinrasvojen notkeutumisen ehkäisemiseksi sen sijaan käytettiin mehiläisvahaa. Parfyymeja ja tuoksuvoiteita valmistettiin lisäämällä pohjaöljyihin ja -rasvoihin erilaisia tuoksua tuovia aineita joko hauduttamalla tai liottamalla tuoksuaineita erilaisissa pohjarasvoissa ja -öljyissä, jotka lisäksi stabiloivat ja lukitsivat tuoksun itseensä. Käytössä olevat jalostusmenetelmät olivat enfleuraage ja maserointi. Sen sijaan mineraaleja egyptiläiset louhivat maasta ja jalostivat eteenpäin. Yllättävästi joitain mineraaleja valmistettiin jopa synteettisesti. Lisäämällä jauhettuihin mineraaleihin vettä tai vesi-hartsia seosta saatiin valmistettua kohlia.

Muinaiset egyptiläiset säilöivät kosmetiikkansa laadukkaisiin ja kestäviin astioihin. Kosmetiikan säilytysastioita valmistettiin tavanomaisesti kivistä, kuten graniitista ja dioriitista sekä kalkkikivistä ja anhydriitistä. Muut käytössä olevat materiaalit olivat egyptiläinen fajanssi, lyijy, norsunluu, pronssi, savi, puu, strutsin munankuori sekä simpukankuori. Pieniä parfyymipulloja valmistettiin lisäksi obsidiaanista, karneolista, ametistista, vuorikristallista, kullasta, hopeasta ja monivärisestä lasista. Silmämeikkien säilytysastia sen sijaan valmistettiin perinteisesti kaislasta. Muodoltaan voidepakkaus oli tavallisesti kulho, erimuotoinen ja -kokoinen astia, ruukku tai muotoon kaiverrettu pullo. Kosmetiikkapakkauksia sisältöineen säilytettiin tavallisesti koreissa tai arvokkaissa puisissa kosmetiikkalaatikoissa. Kosmetiikkatuotteiden säilyvyydestä ei ollut saatavilla erityistä tietoa. Pakkausmateriaalilla, säilytysolosuhteilla sekä raaka-aineiden valinnalla näyttäisi kuitenkin olleen merkittävä vaikutus valmisteen säilyvyyteen ja tuoksujen kestävyysasteeseen.

Muinaiset egyptiläiset käyttivät myös monia erilaisia apuvälineitä päivittäisen kauneudenhoidon helpottamiseksi. Kosmetiikkapaletteja ja survinta käytettiin silmämeikin jauhamiseen. Sekoittamiseen ja levittämiseen sen sijaan käytettiin ohutta applikaattoria. Käytössä olivat myös erilaiset siveltimet, jotka yhdessä käsipeilien kanssa helpottivat huomattavasti meikin levitystä. Karvojen poistoon käytettiin kuparisia pinsettejä sekä erilaisia metallista tai piiki-

vestä valmistettuja partateriä ja veitsiä. Hammashygieniaa ylläpidettiin tikuilla ja kaisloilla. Hiuksia sen sijaan harjattiin kammoilla ja muotoiltiin kiharrinraudoilla ja pinneillä.

5 Pohdinta

Työni tarkoitus oli tutkia kokonaisvaltaisesti muinaisegyptiläistä kosmetiikkaa ja kauneudenhoitoa. Valitsemani aiheen kautta sainkin tähän mahdollisuuden ja vielä laajemmassa mittakaavassa kuin alun perin oli uskonut. Erityisesti päämääräni oli tuoda esille kauneudenhoidon monipuolisuus sekä valmisteiden ja menetelmien edistyksellisyys. Siksi tutkinkin perinpohjaisesti niin kauneudenhoidon tapoja, kosmetiikkaa, raaka-aineita, valmistusmenetelmiä, pakkauksia kuin kauneudenhoidon apuvälineitäkin. Tutkimukseni kautta sain selville, että käytössä olevia kosmetiikkavalmisteita oli kaiken kaikkiaan yllättävän monipuolisesti, hyvin monenlaisia ja moneen eri tarkoitukseen. Egyptiläisillä näyttäisikin olleen vastaukset lähes kaikkiin kauneuspulmiin. Löydösten perusteella voikin päätellä, että kosmetiikka oli aivan yhtä tärkeää, ellei jopa tärkeämpää, muinaisille egyptiläisille kuin nykyajan kosmetiikan käyttäjille. Kosmetiikan raaka-aineiden valintaan, tuotteiden valmistukseen ja säilytykseen käytettiin paljon aikaa ja vaivaa, mikä kieli kauneudenhoidon suuresta merkityksestä. Lisäksi on selvää, että egyptiläiset välittivät kovasti ulkonäöstään, jota he ylläpitivät ja paransivat monin eri edistynein ja kekseliäin menetelmin. Onnistuinkin siis alkuperäisen tutkimushypoteesini osoittamisesta toteen.

Mielestäni suoriuduin hyvin myös muista itselleni asettamista tavoitteista. Tutkin raaka-aineita perusteellisesti ja sain koottua kattavan tietopaketin muinaisista raaka-aineista. Tätä pidin erityisen tärkeänä ottaen huomioon nykyajan innostuksen luonnollisista raaka-aineista ja aiempien tutkimusten puutteen. Löydökset paljastivat egyptiläisten olleen taitavia raaka-aineiden sekoittajia, jotka keksivät mielikuvituksellisia, mutta toisinaan myös terveydelle hyvin haitallisia raaka-aine yhdistelmiä. Valmistusmenetelmiä tutkiessani yllätyin kuinka paljon tietoa aiheesta olikaan saatavilla. Tästä syystä sainkin helposti koottua yhteen tarkan yleiskuvauksen valmistusmenetelmistä, joilla egyptiläiset kosmetiikkansa valmistivat onnistuneesti vuosituhansien ajan. Tutkin myös kosmetiikkapakkauksia, joista löytyi paljon yhdenmukaista tietoa, mikä helpotti suuresti aiheosion kokoamista. Tuloksena oli kappale, joka käsitteli lukuisia eri materiaaleja, joiden muotoilussa egyptiläiset vaikuttaisivat löydösten perusteella olleen todellisia mestareita. Aikeenani oli tutkia myös kosmetiikkavalmisteiden säilyvyyttä. Tämä onnistui kuitenkin vain osittain, sillä aiheesta ei vain ollut tarpeeksi tietoa saatavilla. Viimeiseksi tutkin kauneudenhoidon apuvälineitä, joista kokosin yhteen lukuisista eri lähteistä saadun tiedon. Tietoa oli paljon saatavilla, mikä ei sinänsä ole yllättävää; tiedon määrä näyttäisi vain tukevan johtopäätöksiä siitä, että egyptiläiset olivat ahkeria kosmetiikan käyttäjiä, jotka kuluttivat aikaansa kehittellen uusia ja tehokkaampia menetelmiä ulkonäkönsä parantamiseen. Tiedon paljoudesta huolimatta kauneudenhoidon välineitä ei lähteissä tavallisesti käsitelty erikseen, joten perusteellisen ja yhtenäisen kappaleen kokoaminen oli haasteellista.

Vaikka alun perin tiesin, mitä työltäni halusin, oli sen toteuttaminen käytännössä yllättävän hankalaa. Haasteista ja vaikeuksista huolimatta olin kuitenkin lopputulokseen ja työn sisältöön tyytyväinen.

Työtä tehdessäni huomasin olleeni suunnitteluvaiheessa hyvin optimistinen työn määrän suhteen. Työn paljous ylittikin kaikki odotukseni. Opinnäytetyötä tehdessäni eniten huolta aiheutti työnpaljouden lisäksi valitun aiheen laajuus, mistä syystä päätin jättää paljon jo suunniteltua työn ulkopuolelle. Monien lähteiden tutkiminen tuntui alussa ylitsepääsemättömän vaikealta ja koska kyseessä oli kirjallisuustutkimus, myös teoreettisen viitekehyksen luominen vaikutti erityisen hankalalta. Myös työni rakenne osoittautui erityisen ongelmalliseksi, sillä se muuttui paljon työn kuluessa. Viitekehyksen rakenteen ristiriitojen ja epäkohtien vuoksi jo valmiita kirjoitettuja osioita täytyi päivittää ja muuttaa, mikä hidasti ja vaikeutti työn kulua. Myös varsinaista tutkimusosiota, erityisesti kappaleiden järjestystä, täytyi aika ajoin miettiä uudelleen, jotta työ säilyttäisi loogisuutensa ja johdonmukaisuutensa. Tiesin myös, että koska suurin osa valitsemistani lähteistä oli vieraskielisiä, työn kulku tulisi olemaan ajoittain hidasta mahdollisten käänös vaikeuksien takia. Tätä osasinkin odottaa. Kuitenkin vastoin odotuksia, työni aloitettuani tutkimus sujui melko nopeasti ja vaivattomasti ilman suurempia vaikeuksia.

Hankaluuksia kohtasin erityisesti tutkiessani muinaisia raaka-aineita. Eniten ongelmia aiheuttivat lähteiden vieraskielisyys, sillä kaikille käsitellyille termeille ja raaka-aineille ei löytynyt suomennosta, ainakaan helposti. Tieteelliset julkaisut olivat monesti myös vaikeaselkoisia ja kääntämisen jälkeenkin asia oli hankalaa ymmärtää ja muotoilla omin sanoin siirrettäväksi eteenpäin. Kaikilla tutkimillani raaka-aineilla ei myöskään ollut englanninkielistä tai latinankielistä nimeä, mikä teki aineiden tunnistamisesta hankalaa ja synnytti melkoisesti epäselvyyksiä. Muutamat käyttämästäni lähteistä olivat erimieltä raaka-aineista ja muista kauneudenhoidon osa-alueista, mikä aiheutti hankaluuksia oikean tiedon tunnistamisessa. Tästä johtuen en voinut luottaa joidenkin lähteiden tietoihin automaattisesti, vaan minun oli tarkastettava ne mahdollisten käänös virheiden ja muiden epäkohtien varalta. Onneksi luotettavaa tietoa oli kuitenkin yllättävän paljon saatavilla.

Vaikka toisin toivoin, en työtä aloittaessani lainkaan uskonut, että raaka-aineista löytyisi paljoa tietoa. Siksi tarjolla olleen tiedon paljous yllättikin minut täysin. Pääasialliset lähteet osoittautuivat erityisen hyödyllisiksi, sillä lähes kaikista tutkimuksen alaisista aiheista löytyi jotakin. Lähteestä riippuen samat asiat oli usein vain eri tavoin ilmaistu. Joskus tietoa oli saatavilla niinkin paljon, että oli hankalaa valita, mitä käyttäisin. Koska muinaisessa Egyptissä kosmetiikka ja lääketiede olivat läheisesti yhteydessä toisiinsa, oli perinteisen ehostavan kosmetiikan ja parantavien lääkevoiteiden raaka-aineet erityisen vaikeita erottaa toisistaan. Monissa lähteissä näitä eri tieteen aloja käsiteltiin lisäksi yhdessä, mikä ennestään lisäsi epä-

selvyyttä ja vaikeuksia koota yhteen vain kauneudenhoidossa käytetyt raaka-aineet. Muut käsittelemäni aihepiirit olivat onneksi helpommin lähestyttäviä.

Opinnäytetyöni toteutin tutkimalla eri alojen ammattilaisten laatimia kirjallisia ja sähköisiä julkaisuja. Lähteitä hyödynsin monipuolisesti niin kauneudenhoitoalalta kuin monilta eri tieteen aloilta kootakseni kattavan ja perusteellisen tutkimuksen muinaisesta egyptiläisestä kosmetiikasta. Tutkimus onnistuikin mielestäni hyvin, johtuen suurelta osin luotettavasta aineistosta ja kattavasta ja perusteellisesta tiedosta. Havaitsin, että aiheestani oli paljon myös epäluotettavaa ja kyseenalaista tietoa saatavilla, etenkin sähköisessä muodossa, ja siksi päätinkin jo työni alussa harjoittaa melko jyrkkää lähdekritiikkiä. En halunnut käyttää lähteitä, jos ne vaikuttivat tavalla tai toisella vähääkään arveluttavilta. Käyttämäni lähteet olivat lähes yksinomaan museoiden ja yliopistojen tutkijoiden ja professorien käsialaa, ja luotettavien tahojen julkaisemia, mistä saatoin päätellä niiden sisältävän oikeaa tietoa. Suurin osa lähteiden käsittelemästä tiedosta oli lisäksi hyvin yhdenmukaista, eikä mikään käsitellystä erityisesti poikennut muista. Vaikka jotkin lähteet olivat perusteellisempia kuin toiset ja vaikka pieniä mielipiteiden eroavaisuuksia oli huomattavissa, aineisto oli yksimielinen olennaisimmista asioista. Tämä mielestäni kertoi materiaalin todenmukaisuudesta.

Työni tarjoaa paljon tietoa muinaisista luonnollisista raaka-aineista, joista aikojen saatossa ovat tulleet sivuutetuksi synteettisten raaka-aineiden käyttöönoton vuoksi. Monet muinaisista raaka-aineista sopisivat nykyaikanakin käytettäväksi ja on tärkeää tehdä tämä tiedettäväksi ja näin hyödyntää muinaisten kansakuntien tieto-taito. Lisäksi ottaen huomioon nykyajan markkinoiden kiinnostuksen luonnollista alkuperää oleviin raaka-aineisiin, tutkimukseni tarjoaa kiinnostavaa taustatietoa luonnollisten raaka-aineiden historiasta. Jos aika ja resurssit olisivat antaneet myötä, olisin halunnut tutkia myös muita muinaisia korkeakulttuureita ja vertailla kauneudenhoidon ja kosmetiikan yhtäläisyyksiä ja eroja näiden kulttuurien välillä. Tämä tarjoaakin mahdollisen jatkotutkimuksen aiheen. Lisäksi olisin halunnut tutkia kosmetiikassa käytettyjä raaka-aineita vielä tarkemmin, erityisesti raaka-aineiden ominaisuuksia, tehokkuuksia ja vaikutuksia. Jos nyt kaikesta viisastuneena saisin mahdollisuuden tehdä työni uudelleen, tekisin muutamia asioita varmasti toisin. Ennen kaikkea suunnittelisin työni rakenteen heti alkujaan vastaamaan toiveitani, ja näin säästäisin itseni monelta turhauttavalta lisätyötunnilta. Onneksi kaikista vaikeuksista huolimatta, aiheeni oli kyllin mielenkiintoinen jaksakseni sen parissa loppuun asti ja lopulta sain kun sainkin työni ylpeydellä ja kunnialla päätökseen.

Lähteet

- Allsop, K.A. & Miller, J.B. 1996. Honey revisited: a reappraisal of honey on pre-industrial diets. *Honey in ancient civilizations*. *British Journal of Nutrition*. Viitattu 12.2.2011.
http://journals.cambridge.org/download.php?file=%2FBJN%2FBJN75_04%2FS0007114596000554a.pdf&code=2fd92825f7f1dc9e7ed3eff3d6c22b2f
- Chadwick, R. 2005. *First civilizations. Ancient Mesopotamia and ancient Egypt*. 2. painos. London: Equinox publishing.
- Cook, D.C. & Kirk, W.L. 2009. *Mineraalit ja jalokivet*. Suomentaja Taipale, K. Helsinki: Gummerus.
- Cordua, W.S. 2000. *Cosmetic minerals of ancient Egypt*. Tulostettu 24.1.2011.
<http://digital.library.wisc.edu/1793/11541>
- Dayagi-Mendels, M. 1989. *Perfumes and cosmetics in the ancient world*. The Israel Museum. Jerusalem: Keter publishing house.
- Dieterich, K. 1920. *The analysis of resins, balsams and gum resins*. London: Scott London Publishing.
- Farndon, J. 2009. *The complete guide to rocks & minerals*. London: Anness publishing.
- Fletcher, J. 2011. *From warrior women to female pharaohs: careers for women in ancient Egypt*. Viitattu 26.3.2011.
http://www.bbc.co.uk/history/ancient/egyptians/women_01.shtml
- Fletcher, J. 1998. *Oils and perfumes in ancient Egypt*. London: British Museum Press.
- Graves-Brown, C. 2010. *Dancing for Hathor. Women of ancient Egypt*. London: Continuum international publishing.
- Harris, M. 1985. *Culture, people and nature. An introduction to general anthropology*. New York: Harper & Row.
- Hirokawa, D. 1999. *News in Science. Ancient Egyptian cosmetics and chemistry*. Tulostettu 5.1.2011. <http://www.abc.net.au/science/news/stories/s18834.htm>
- Hughes, G.R. 1959. *The cosmetic arts in ancient Egypt*. *Journal of the society of cosmetic chemists*. 10. 159 - 176.
- Hytönen, K. 1999. *Suomen Mineraalit*. Geologian tutkimuskeskus. Erillisjulkaisu. Jyväskylä: Gummerus.
- Komulainen H. & Tuomisto, J. 2001. *Farmakologia ja toksikologia. Metallit ja metalloidit*. Viitattu 7.3.2011.
<http://www.medicina.fi/fato/74.pdf>
- Lester, P. M. 2003. *Visual communication: Images with messages*. 3.painos. Belmont: Thomson/Wadsworth learning.
- Lucas, A. & Harris, J.R. 1999. *Ancient Egyptian materials and industries*. 4. painos. New York: Dover Publications.
- Manniche, L. 1993. *An ancient Egyptian herbal*. London. British Museum Press.

Manniche, L. 1999. *Sacred Luxuries. Fragrance, aromatherapy and cosmetics in ancient Egypt.* London: Opus publishing.

Parsons, C. 1913. *Fuller's earth.* Department of the interior bureau of mines. Washington: Government printing office.

Pinch, G. 2011. Ancient egyptian magic. Viitattu 26.3.2011.
http://www.bbc.co.uk/history/ancient/egyptians/magic_01.shtml

Price, M. 2007. The contemporary relevance of the renaissance palette. A selection of minerals. Tulostettu 17.4.2011. <http://mineralpigments.blogspot.com/>

Rice, M. 1990. *Egypt's making: the origins of ancient Egypt 5000 - 2000 BC.* London: Routledge.

Samahy, M. 2004. Ancient Egyptians... lovers of beauty. Department of dermatology. 2/2004. 44 - 45.

Shaath M. & N. The afterlife of natural, ancient Egyptian cosmetics. Tulostettu 24.1.2011.
<http://www.happi.com/articles/2008/01/the-afterlife-of-natural-ancient-egyptian-cosmetic>

Science and society picture library. Ancient Egyptian cosmetics. Tulostettu 17.4.2011.
<http://www.scienceandsociety.co.uk/results.asp?image=10255821&itemw=4&itemf=0001&itemstep=1&itemx=3>

Stead, M. 1986. *Egyptian life.* London: British museum press.

Takahashi, K. Ancient Egyptian hair styles. Tulostettu 26.1.2011.
<http://www.mnsu.edu/emuseum/prehistory/egypt/dailylife/hairstyles.html>

Thon, J. 2011. Todellisuuden Atlantis. Tieteen kuvalehti Historia. 6/2011, 26 - 31.

Tieteen kuvalehti historia. 2010. Suojaava silmämeikki. Tulostettu 24.1.2011.
<http://historianet.fi/sivilisaatiot/egyptilaiset/suojaava-silmameikki>

Tsoucaris, G., Martinetto, P., Walter, P. & Lévêque, JL. 2001. Chemistry of cosmetics in antiquity. Tulostettu 24.1.2011. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/11924514>

Tuisku, P. & Piispanen, R. 2005. Mineralogian perusteet. Verkkokirja. Viitattu 10.3.2011.
<http://cc oulu.fi/~petuisku/Mineralogia/MinPer2.htm>

Tyldesley, J. 1994. *Daughters of Isis. Women of ancient Egypt.* London: Penquin books.

Wenke, R. J. 2009. *The ancient Egyptian state. The origins of Egyptian culture (c. 8000 - 2000 BC). Case studies in early societies.* Cambridge: Cambridge university press.

Wright, C.R.A. 1894. *Animal and vegetable fixed oils, fats, butters and waxes.* Bibliolife reproduction series. London: Charles Griffin & Company.

Kuvat

Kuva 1: Värikosmetiikkaa	21
Kuva 2: Vanhan valtakunnan aikainen nokallinen kuparivati ja -kannu	22
Kuva 3: Tuoksupäähineitä kuvaava dynastisen ajan seinämaalaus	25
Kuva 4: Härän teurastamista kuvaava dynastisen ajan seinämaalaus	30
Kuva 5: Värikosmetiikassa käytettyjä mineraaleja	42
Kuva 6: Parfyymien valmistusta kuvaava dynastisen ajan reliefi	46
Kuva 7: Dynastisen ajan kivi- ja kalkkikiviastioita	50
Kuva 8: Dynastisen ajan lasisia parfyymi- ja silmämeikkipulloja	51
Kuva 9: Dynastisen ajan kosmetiikkalaatikko	52
Kuva 10: Ihokarvaveitsi, kahdet erilaiset pinsetit, kampa ja hiuspinni	54